

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE A DALŠÍ KAPITOLY Z MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA

Naděžda Rozehnalová a kolektiv

**PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE
A DALŠÍ KAPITOLY Z MEZINÁRODNÍHO
EKONOMICKÉHO PRÁVA**

**muni
PRESS**

**PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE
A DALŠÍ KAPITOLY Z MEZINÁRODNÍHO
EKONOMICKÉHO PRÁVA**

Naděžda Rozehnalová a kolektiv

Masarykova univerzita
Brno, 2012

Autorský kolektiv

prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.

JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.

JUDr. Kateřina Říhová, MILE

JUDr. Jan Havlíček

JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D.

Mgr. Tereza Kyselovská

JUDr. Klára Svobodová

JUDr. Dana Šramková, Ph.D.

Mgr. Tomáš Rozehnal

Mgr. Tereza Vojtová

© 2010 Naděžda Rozehnalová, Jiří Valdhans, Kateřina Říhová, Jan Havlíček, Zdeněk Kapitán, Tereza Kyselovská, Klára Svobodová, Dana Šramková, Tomáš Rozehnal, Tereza Vojtová

ISBN 978-80-210-5154-6

OBSAH

I. HISTORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODOVÁNÍ.....	8
I.1 Úvod a cíl	8
I.2 Regulace mezinárodního obchodu od 2. poloviny 19. stol. po vznik Brettonwoodského systému – liberalizace v. protekcionismus.....	11
I.3 Od GATT 1947 ke Světové obchodní organizaci	14
I.4 Kontrolní otázky	20
II. PRAMENY MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA... 22	
II.1 Cíl kapitoly	22
II.2 Prameny a jejich členění	23
II.3 Mezinárodní smlouvy	25
II.4 Mezinárodní režimy	31
II.5 Kontrolní otázky	33
III. SUBJEKTY MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA.....	34
III.1 Cíl kapitoly	34
III.2 Obecně k subjektům.....	35
III.3 Státy	36
III.4 Mezinárodní organizace	39
III.5 Kontrolní otázky	46
IV. PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE.....	48
IV.1 Cíl kapitoly	50
IV.2 WTO jako globální mezinárodní organizace	51
IV.3 Prameny práva WTO	59
IV.4 Přímý účinek práva WTO	112
IV.5 Organizační struktura WTO.....	120
IV.6 Členství a pozorovatelství ve WTO, zastoupení jednotlivých členů....	125
IV.7 Přijímání rozhodnutí v rámci WTO	132
IV.8 Základní principy WTO	135
IV.9 Systém řešení sporů v rámci WTO	144
IV.10 Rozvojové země a WTO	153

V. SKUPINA SVĚTOVÉ BANKY	161
V.1 Úvod k mezinárodnímu měnovému systému	161
V.2 Cíl kapitoly.....	161
V.3 Vznik a základní cíle.....	162
V.4 Organizační struktura	163
V.5 Členové Skupiny Světové banky.....	163
V.6 Kontrolní otázky	165
VI. MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND.....	166
VI.1 Cíl kapitoly	166
VI.2 Vznik.....	166
VI.3 Cíle a činnosti IMF	167
VI.4 Členství v IMF a organizační struktura.....	168
VI.5 Spolupráce se Světovou bankou	169
VI.6 Kontrolní otázky	170
VII. SVĚTOVÁ CELNÍ ORGANIZACE.....	171
VII.1 Cíl kapitoly.....	171
VII.2 Pojem Světové celní organizace.....	172
VII.3 Historie a okolnosti vzniku.....	173
VII.4 Činnost	174
VII.5 Struktura	177
VII.6 Kontrolní otázky.....	178
VIII. MEZINÁRODNÍ DVOJÍ ZDANĚNÍ	180
VIII.1 Cíl kapitoly.....	180
VIII.2 Obecně o daních.....	181
VIII.3 Daně a mezinárodní obchod.....	182
VIII.4 Mezinárodní dvojí zdanění a jeho příčiny	183
VIII.5 Mezinárodní opatření – smlouvy o zamezení dvojího zdanění	186
VIII.6 Mezinárodní dvojí zdanění a Evropská unie	191
VIII.7 Kontrolní otázky	193
IX. ZACHÁZENÍ A OCHRANA MEZINÁRODNÍCH INVESTIC .	194
IX.1 Cíl kapitoly	194
IX.2 Definice a dělení mezinárodních investic	195
IX.3 Prameny právní úpravy	196
IX.4 Analýza smlouvy o zacházení s investicemi a ochraně investic	198
IX.5 Kontrolní otázky	202

X. MEZINÁRODNÍ PŘEPRAVNÍ PRÁVO	203
X.1 Cíl kapitoly.....	203
X.2 Úvodní poznámky	204
X.3 Obecný výklad	205
X.4 Prameny unifikované regulace mezinárodního přepravního práva	206
X.5 Mezinárodně-ekonomické aspekty mezinárodně-přepravního práva....	211
X.6 Kontrolní otázky	213
XI. SLOVNÍČEK VYBRANÝCH VÝRAZŮ	214

I. HISTORIE MEZINÁRODNÍHO OBCHODOVÁNÍ

prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.

Literatura: Balaš, V., Šturma, P. *Kurs mezinárodního ekonomického práva*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1997; Matsushita, M., Schoenbaum, T. J., Mavroidis, P. C. *The World Trade Organization*, Oxford: Oxford University Press, 2003; Neústupná, L., *Základní právní zásady Všeobecné dohody o clech a obchodu ve světle současných světových podmínek*, Studie z mezinárodního práva, Praha, 1985; Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*, 1. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2004; Potočný, M., Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné, Zvláštní část*, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006; WTO – *Trading into the Future*, Geneva, 1999; WTO – *Legal Texts – A Summary of the Final Act of the Uruguay Round*.

Internetové stránky: oficiální stránky Světové obchodní organizace – www.wto.org

I.1 ÚVOD A CÍL

Historie obchodování jako cílené činnosti, jejímž předmětem je směna zboží či služeb, sahá hluboko do minulosti lidstva. Mezinárodní obchod existoval hluboce ve starověku a samozřejmě i ve středověku. Byť v podobě jiné, než ve které existuje dnes. Propojenost starověkého světa byla na svou dobu a především na své přepravní možnosti mimořádná. Archeologické nálezy prokazují existenci obchodních kontaktů realizovaných na velké vzdálenosti. Byť „sortiment“ zboží byl omezen buďto na luxusní předměty či suroviny pro výrobu luxusních předmětů, nebo na získávání nedostatkových surovin.

Jako příklad bohatosti vztahů lze uvést období Staré říše v Egyptě. V této době se pravidelně organizují četné výpravy za hranice země. Usilovně se těží v měděných dolech na Sinajském poloostrově. Totéž platí o místních tyrkysových dolech. Zlato se dováželo spolu s vonnou pryskyřicí z břehů jižního Rudomoří a Nubie. Lazurit se dopravoval z dnešního Afghánistánu. Kvalitní dříví se dováželo z Foinikie (a naopak ve fénickém Byblu byl vykopán chrám obsahující nádoby z Egypta).

V průběhu věků docházelo ke změnám jak v obsahu činnosti (původně barterový systém byl nahrazen peněžním systémem), druhu zboží, směřování obchodních cest (tradiční oblast obchodu Evropa – Afrika – Asie byla doplněna transatlantickým obchodováním), způsobu obchodování a transportu zboží a nakonec i v právní regulaci jak vztahů mezi obchodníky samými, tak vztahů mezi státy.

Změny, které přinesl vznik a následná globalizace světové ekonomiky posouvají a zastihují zastávané pozice a zájmy států. Ty se měnily v souvislosti s vývojem a fázemi světové ekonomiky – od období koloniálního přes rozpad světové ekonomiky na dvě soustavy (kapitalistickou a socialistickou) až ke zpětnému vytvoření světové tržní ekonomiky v 90. letech dvacátého století. Vyvíjela se současně i právní regulace.

Cílem této kapitoly je ukázat základní rysy právní regulace mezinárodních obchodních vztahů v období před vznikem Světové obchodní organizace a systémem dalších organizací či smluv, které se objevily v období po II. světové válce a existují na bilaterálním základě nebo na základě multilaterálním, případně jsou doprovázeny vznikem mezinárodních organizací jako specializovaných fór pro diskuse jednotlivých problémů doprovázejících mezinárodní obchod.

Na úvod je nutné si – vzhledem k charakteru této publikace jako omezené pomůcky pro výuku v bakalářském studiu – uvědomit strukturu vztahů existujících při realizaci mezinárodního obchodu a jejich právní regulaci. Pokud hovoříme o mezinárodním obchodu, je nutné vnímat rozdíly v rovině existujících vztahů a z toho plynoucí rozdíly v právní regulaci těchto vztahů. Ty spadají do různých systémů (mezinárodní v. vnitrostátní v. evropský) právní regulace nebo jsou předmětem úpravy různých právních odvětví.

Tradičně využíváme pro výuku schéma, kde je předmět zájmu této učebnice obsažen v první rovině zahrnující vztahy mezi státy navzájem, resp. mezi státy a mezinárodními organizacemi (resp. mezinárodními organizacemi navzájem). Schéma by nám mělo napomoci se lépe orientovat v této oblasti a porozumět dále rozebíraným otázkám.

Ještě jednu poznámku je nutné učinit. Schéma nezahrnuje vztah státu a jednotlivce ve smyslu zahraničního podnikatele – investora (tzv. diagonální vztah). Tento typ vztahu přetíná tradiční schéma v onom smyslu, že se jedná o vztah mezi subjektem mezinárodního práva a subjektem práva vnitrostátního. Z pohledu právní regulace spadá do roviny třetí, tj. mezinárodního práva soukromého a na stát je v případě realizace obchodu s obchodníkem zpravidla nahlíženo jako na obchodníka, právnickou osobu. Nicméně vzhledem k postavení státu vykazuje tato situace určité zvláštnosti, kterými se odlišuje od běžných vztahů obchodník – obchodník. Jde o možnosti využití imunity, v důsledku toho existence možnosti volby jiných způsobů řešení sporů než je řízení před soudy obecnými atd.

TYP VZTAHŮ	OBLAST REGULACE
VZTAHY MEZI STÁTY A MEZINÁRODNÍMI ORGANIZACEMI (DISPONUJÍCÍMI SUBJEKTIVITOU V RÁMCI MEZINÁRODNÍHO PRÁVA)	MEZINÁRODNÍ PRÁVO VEŘEJNÉ (ODVĚTVÍ: MEZINÁRODNÍ EKONOMICKÉ PRÁVO)
VZTAHY MEZI STÁTEM A PODNIKATELEM, RESP. MEZI MEZINÁRODNÍ ORGANIZACÍ TYPU EU (DISPONUJÍCÍ PRÁVOMOCÍ V OBLASTI VNĚJŠÍCH OBCHODNÍCH VZTAHŮ) A PODNIKATELEM	VNITROSTÁTNÍ VEŘEJNÉ PRÁVO (SPRÁVNÍ, FINANČNÍ, MĚNOVÉ ATD.) EVROPSKÉ PRÁVO
VZTAHY MEZI OBCHODNÍKY NAVZÁJEM	MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ (KOLIZNÍ PRÁVO S ODKAZEM NA NÁRODNÍ PRÁVO, JEDNOTNÉ PRÁVO OBSAHUJÍCÍ HMOTNÉ NORMY) nebo v jeho rámci/či postaveno na roveň LEX MERCATORIA JAKO NESTÁTNÍ PRÁVO

Tato kapitola – jako vstupní a úvodní kapitola – je rozdělena do tří částí. Mimo úvodu, jehož cílem je uvědomit si strukturu vztahů a zařadit si jejich právní regulaci, jsou to dvě kapitoly věnované vývoji právní regulace světového obchodování. Tato kapitola končí Uruguayským kolem. Ona nová éra v regulaci obchodu se zbožím, službami a právy duševního vlastnictví je předmětem samostatné kapitoly reflektující aktuální situaci a vývoj v právu Světové obchodní organizace.

Tato část je rovněž doplněna kontrolními otázkami a seznamem doporučené literatury k dalšímu studiu.

1.2 REGULACE MEZINÁRODNÍHO OBCHODU

OD 2. POLOVINY 19. STOL. PO VZNIK

BRETTONWOODSKÉHO SYSTÉMU –

LIBERALIZACE V. PROTEKCIONISMUS

Liberalizace v. protekcionismus, ochrana ekonomiky, domácího průmyslu a zemědělství v. otevření se exportním a importním aktivitám, patří nesporně k tématům, které ovládají ekonomickou teorii mezinárodního obchodu od jeho vzniku. Snad jen přibyly některé aktivity investičního typu, které starověk a středověk nezná. Liší se ekonomické teorie, liší se praktická politika. Liší se krátkodobé výhody a dlouhodobé efekty. Převažující názory však ústí v názor, že spíše rozvoj světové ekonomiky přináší politika liberalizace obchodu než politika ochranářství.

Pro uchopení současné obchodní politiky liberalizace, přípustné míry ochranářství vyjádřené dovoletými ochrannými prostředky či existence multilaterálního systému regulace tak, jak ho poznáme v kapitole věnované Světové obchodní organizaci, je vhodné se vrátit do 19. století jako období, kdy se alespoň po určitou dobu na evropském kontinentě objevila výraznější časové etapy uvolnění v obchodních vztazích. To nesporně souviselo jak s potřebami rozvíjející se průmyslové výroby, tak s novými ekonomickými teoriemi mezinárodního obchodu. V 19. století vrcholí koloniální vývoj a rozdělení světových sfér zájmu. Nejvýznamnějšími koloniálními

mocnostmi se stává Francie a Velká Británie. Jejich zájmy výrazně ovlivňují dění na evropském kontinentě. Toto století je také stoletím vzniku a formování světové ekonomiky. Rozvoj světového trhu byl podnícen vývojem dopravních technik. Nové objevy, masivní stavby, rozvoj průmyslu – to vše nesporně podněcovalo i rozvoj samotného obchodování.

V obchodní politice převládal od 15. století až do poloviny 19. století merkantilismus projevující se navenek politikou protekcionismu. Průlom do mezinárodních obchodních vztahů přináší obchodní smlouva mezi Francií a Velkou Británií z roku 1860 (tzv. *smlouva Cobden – Chevalier*), kde se objevuje mimo jiné jasná formulace doložky nejvyšších výhod. Uzavření dalších mezinárodních smluv tohoto typu s evropskými státy přineslo značné oživení do evropského obchodu. Výsledkem bylo nejenom snížení celních tarifů, ale také sjednání dohod týkajících se dopravy a dalších, s obchodem souvisejících otázek. Uvolnění se týkalo jen průmyslového zboží, nikoli zemědělských produktů. V jeho podtextu byly jak nově nastupující potřeby silně se rozvíjejícího průmyslu, tak ekonomické koncepce odmítající silný protekcionismus (*teorie absolutních výhod A. Smithe, teorie komparativních výhod D. Ricarda, R. Torrense*).

Další centrum mezinárodního obchodu a současně hlavní partner evropských zemí v transatlantickém obchodu – USA – stál mimo tyto tendence. USA byly ovládány silným protekcionismem. V konkrétní obchodní politice toto znamenalo především vysoké celní tarify na dovážené zboží.

Období volného obchodu netrvalo v Evropě jako celku dlouho. Za okamžik signalizující návrat protekcionismu je považován rok 1879, kdy Německo v duchu Bismarckovy politiky činí zásadní zásahy do své celní politiky a dochází ke zvýšení celních tarifů u řady dovážených položek. Sílí také názory poukazující na to, že svobodný mezinárodní obchod vyhovoval pouze Anglii vzhledem ke stupni rozvinutosti průmyslu, má však nepříznivý vliv na ekonomiky nerozvinuté.

Skutečný zásah a pád politiky liberalismu přináší vývoj ve Francii. V roce 1892 dochází k uplynutí doby, na kterou byla sjednána většina mezinárodních obchodních smluv. Francie přijímá nové zvýšené celní tarify. Tento směr sledují další evropské státy. Evropa se znovu uzavírá vysokými cly zejména proti zámořskému zboží.

Politika protekcionismu však již není trvalým jevem v Evropě. Státy jako Nizozemí a Velká Británie dále sledují principy liberálního obchodu. Důvody jsou dány silou vývozu průmyslových výrobků a existujícími vazbami s koloniemi. To vše je u Velké Británie umocněno i jejím postavením v rámci Commonwealth. Německo, byť zastánce politiky protekcionismu, na přelomu 19. a 20. století uzavírá s dalšími státy, v jejichž důsledku dochází k určitému poklesu cel zejména u zemědělství.

Prvá světová válka silně narušila mezinárodně obchodní vztahy. Ekonomicky a politicky rozhodující státy se odvrátily od politiky liberálního obchodu k protekcionismu. Po ukončení války nedošlo k plnému docenění vztahu vlivu politiky a ekonomie, ekonomiky a války či míru. Konec dvacátých let přinesl s krizí řady národních ekonomik i další zásahy do světového obchodu. V důsledku snahy ochránit vlastní ekonomiku přijímá řada států ochrannou legislativu zavádějící ochranná cla na dovozy průmyslového i zemědělského zboží. Světovou lavinu ochrannářských zákonů, které na určitou dobu minimalizovaly světový obchod, odstartovalo přijetí „*Smoot-Hawley Tariff Act*“ v roce 1930, jímž USA zvýšily cla na dovoz až na téměř 60% hodnoty. Ekonomický pokles v letech mezi 1929 až 1932 se převtělil i do rapidního poklesu mezinárodní výměny u všech rozhodujících států.

Obrat nastává v roce 1934, kdy prezident Roosevelt získává na základě „*Reciprocal Trade Agreements Act*“ možnost přiznanou Kongresem administrativě sjednávat reciproční obchodní dohody. Mimořádnost této akce je dána nejenom pro vztah prezidenta a parlamentu, ale také pro světový obchod. Možnosti sjednávat reciproční dohody, které obsahují doložku nejvyšších výhod, bylo v následujících letech široce využito.

Připomenout je vhodné také aktivity realizované v rámci Společnosti národů, kdy se koncem dvacátých let objevují neúspěšné snahy o založení obchodní organizace.

Nástup druhé světové války nicméně znemožnil další rozvoj systému bilaterálních smluv a omezil i celosvětový mezinárodní obchod.

Na formování myšlenek o budoucím uspořádání měla vliv řada faktorů ekonomických a politických. Je to například poučení z vývoje mezi dvěma světovými válkami, kdy restriktivní, ochrannářská politika během období velké deprese vyústila v přijímání vysokých ochranných cel na dovoz. Po-

stupně slábnoucí výměna zboží prohlubovala depresi a v konečném efektu nepomohla vyřešit ani národní problémy. Svou roli sehrály i politické zájmy, které se znovu vyhranily s koncem II. sv. války.

Přetvoření systému regulace mezinárodního obchodu ze systému bilaterálního na multilaterální s akcentem na liberalizaci toků zboží je ztotožňováno s konferencí v Bretton Woods realizovanou ve dnech 1.–22. 7. 1944 za účasti 44 států. Dohody, které byly uzavřeny, měly rozhodující význam pro poválečnou obnovu Evropy. Stály rovněž v základu následné liberalizace světového obchodu. Je třeba ovšem připomenout, že Sovětský svaz tyto dohody neratifikoval.

Na konferenci v Bretton Woods byly položeny základy Mezinárodního měnového fondu (IMF) a Světové banky (IBRD). Obě instituce byly ustaveny 27. prosince 1945. Třetí z plánovaných institucí – Mezinárodní obchodní organizace – na svůj vznik čekala dalších téměř padesát let. Mimo institucionální otázky byl přijat i soubor dohod o uspořádání mezinárodní finanční a měnové soustavy po druhé světové válce.

1.3 OD GATT 1947 KE SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACI

V roce 1946 byla na půdě Ekonomické a Sociální rady OSN přijata resoluce, jejímž obsahem byla výzva k založení Mezinárodní obchodní organizace jako třetí ze systému institucí předvídaných v závěrech konference v Bretton Woods. Jednání o založení byla vedena v New Yorku v roce 1947, Ženevě v roce 1947 a Havaně v roce 1948.

Vzhledem k tomu, že řada států měla zájem na snížení tarifů, bylo současně hledáno řešení pro přechodnou dobu do vzniku uvažované mezinárodní organizace. Koncem zasedání v Ženevě bylo rozhodnuto, že se část IV. připraveného návrhu Charty, která se týká mnohostranných obchodních vztahů, uvede v prozatímní platnost. Tím bude vytvořena smluvní základna pro dohodnuté celní úlevy Tyto články spolu se seznamem úlev a koncesí byly formálně začleněny do samostatné úmluvy – **General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)**. Byl navrhnut i **Protokol o prozatímní použitelnosti GATT** (vstoupil v platnost 1. 1. 1948). Účast v GATT byla závislá

na přistoupení k protokolu, ten vyžadoval předběžný souhlas dvou třetin smluvních států protokolu.

Smluvními státy této dohody se stalo 23 zemí světa (*Austrálie, Belgie, Brazílie, Barma, Kanada, Ceylon, Chile, Čína, Kuba, Československá republika, Francie, Indie, Libanonem, Lucembursko, Nizozemí, Nový Zéland, Norsko, Pákistán, Jižní Rhodesie, Sýrie, Jižní Afrika, Spojené království a Spojené státy americké*).

Zejména s ohledem na pozice USA a zřetelnou roztržku se státy východního bloku byla jednání o zřízení mezinárodní obchodní organizace v roce 1950 opuštěna. Z celé iniciativy tak zůstala pouze Všeobecná dohoda o obchodu a clech – GATT.

Činnost GATT byla realizována na konferencích nazývaných „kola“ – „rounds“. Nazývána byla dle místa, kde byla konána nebo dle osoby, která vyvolala či ovlivnila tato jednání. Jednání lze z pohledu časového rozdělit do tří etap:

- a) **1947–1961** (jednání probíhala v roce 1947 v Ženevě, 1949 v Annecy, 1951 v Torquy, 1956 v Ženevě, 1960–1961 v Ženevě). Předmětem a výsledkem jednání byla zejména cla a snižování celních tarifů.
- b) **1964–1979** (jednání probíhala v letech 1964–1967 v Ženevě, 1973–1979 v Ženevě). Předmět jednání se rozšířil na netarifní překážky volného obchodování a rámcové dohody. Prvé z uvedených kol – Kennedyho kolo – otevřelo otázku dumpingu. Současně pod vlivem dění v rámci OSN a zejména její specializované organizace UNCTAD je přijat 26. 11. 1964 doplněk GATT – část IV. Jsou uznány základní zvláštnosti a potřeby rozvojových zemí a podpořeny snahy rozvinutých zemí na rozvoji obchodu s jinými pravidly s rozvojovými zeměmi. Obsahuje rovněž základní princip zacházení s rozvojovými státy – nerekiproční zacházení. GATT rovněž zřizuje *International Trade Centrum* v Ženevě jako pomocný orgán pro technickou podporu obchodu s rozvojovými zeměmi. Druhé z uvedených kol – Tokijské kolo – otevřelo i velmi problematickou otázku navazujících dohod.
- c) **1986–1994** (po tuto celou dobu probíhalo jediné kolo – Uruguayské kolo). Předmět se rozšířil z obchodu se zbožím na obchod se službami a právy duševního vlastnictví. V rámci naposledy uvedeného došlo

ke vzniku nové mezinárodní organizace – Světové obchodní organizace (WTO). Tato se stala následníkem GATT v organizační složce.

I přestože vznikla GATT jako provizorium a jako taková si se sebou nesla všechny defekty tohoto vzniku, znamenala po dobu téměř padesáti let základ právní regulace světového obchodování. Od poměrně úzké smluvní základny na počátku svého vzniku, dosáhla při přetváření do WTO počtu členů zahrnujícího výraznou část států světa. Její vliv na liberalizaci světového obchodu byl zřetelný. Redukce celních tarifů – představující v 50. a 60. letech v ročním průměru 8 % snížení – napomohly poválečné obnově a nastartování obchodu. Samozřejmě – a tyto otázky byly průběžně také nastolovány – hospodářské recese v 70. a 80. letech směřovaly státy k přijetí jiných způsobů ochrany vlastního trhu a tím z jiného pohledu vytvoření překážky obchodování.

Jaké nedostatky byly vytýkány GATT 1947 (tak je po Uruguayském kole GATT dále nazývána) a tudíž, jaké nedostatky měla nová instituce odstranit? Uváděny bývají:

- a) neexistence mezinárodní smlouvy (charty) nadčlující GATT právní způsobilost a stanovící procesní pravidla a organizační strukturu,
- b) skutečnost, že GATT má, resp. byla zamýšlena jako provizorní norma,
- c) skutečnost, že Protokol o provizorní aplikaci obsahoval ustanovení umožňující smluvním stranám udržovat legislativu, která byla platná v době jejich přístupu a byla nekonsistentní se závazky GATT,
- d) vágnost, dvojznačnost a nejasnosti týkající se pravomocí GATT, rozhodovacích pravomocí a právního statusu.

Od počátku sílil názor, že by GATT měla být přebudována do nové instituce, jejíž členové by byli povinni přijmout všechny dohody (požadavek „*all-or-nothing*“). V návrhu závěrečného aktu Uruguayského kola se objevil návrh založení nové mnohostranné obchodní organizace (Multilateral Trade Organization). V následných dokumentech došlo ke změně názvu na Světová obchodní organizace.

Uruguayské kolo představuje poprvé v historii jednání o regulaci mezinárodního jednání, které mělo universální, globální zásah.

Jaké základní rozdíly existují mezi GATT 1947 a WTO? Nesporně základní rozdíl spočíval v institucionálním uspořádání. GATT 1947 nikdy nebyla institucí a mezinárodní organizací. I když měla určité orgány, které v praxi zajišťovaly fungování smlouvy. Naopak WTO byla od počátku zamýšlena jako mezinárodní organizace. Z toho samozřejmě vyplývá, že GATT 1947 měla smluvní státy, WTO má členské státy.

Z hlediska dopadu na regulaci obchodu existují rovněž významné rozdíly. GATT 1947 se zabývala obchodem se zbožím. WTO pokrývá i obchod se službami a právy duševního vlastnictví.

I když oba systémy předpokládaly existenci mechanismu řešení sporů, je systém uvedený ve WTO považován za efektivnější. Jeho hlavní výhoda je viděna v určitém automatismu postupu v řízení.

Rozdíly byly dány samozřejmě i v cílech, což již ovšem vyplývalo z charakteru (organizace v. smlouva) a rozsahu činnosti (obchod se zbožím v. obchod se zbožím, službami a právy duševního vlastnictví).

Na závěr dovolte odcitovat část z úvodu k publikaci *Rozehnalová, N., Týč, V. Vnější obchodní vztahy Evropské unie. Brno, Masarykova univerzita, 2006*. Tato pasáž je dle našeho názoru dobrým úvodem pro další výklad.

„Současná regulace světového obchodního systému je založena na principech vycházejících z doktríny komparativních výhod a z ní vyplývajících liberalizace světového obchodu jako základní podmínky realizace výměny zboží. Existuje většinový souhlas s tím, že liberalizace mezinárodního obchodu zvyšuje v dlouhodobém pohledu životní úroveň a protekcionismus jej naopak redukuje.

Teorie rozlišuje mezi legitimními, oprávněnými zásahy do volného obchodování, a nedovolenými ochrannými opatřeními. Hranice mezi nimi však může být velmi křehká.

Jak již bylo uvedeno, byť je liberalizace základní zásadou, na níž stojí mezinárodní výměna, jsou ochranná opatření realitou současného systému mezinárodního obchodování. Tato opatření mohou zejména z pohledu krátkodobého přinést pro danou zemi určité výhody, případně vyřešit určitý palčivý problém v sociální oblasti. Jak uvidíme dále, důvody pro jejich

přijímání jsou nejrůznějšího druhu – od racionálně laděných a majících ekonomický základ, až po politické sledující jiné cíle.

Ve snaze vysvětlit tyto jevy přichází ekonomická doktrína s koncepcí strategické obchodní politiky (*strategic trade policy*), která sice přijímá a zdůvodňuje protekcionistické zásahy, avšak stojí svým základem na pozicích liberálního obchodu.¹

Ekonomové uvádějí řadu argumentů zdůvodňujících protekcionistické zásahy. Například:²

Nezletilá odvětví (*infant industry arguments*). Tradičním argumentem pro ochranářské zásahy je tržní nedostatečnost. Liberalizace obchodu může přinášet výsledky jen v plném tržním prostředí. Nikoli tam, kde toto neexistuje. Příčin stavu může být celá řada. Například zaostalost země a zájem na vybudování určitého národního odvětví, exkluzivita výrobku směrem k technologické náročnosti výroby a omezená možnost zemí produkovat takové výrobky (vojenské výrobky, letadla, oblast zdravotnictví) atd.

Bezpečnostní důvody. Prvotní roli zde hrají mimoekonomické důvody. Vyústit mohou jak v omezení dovozu, tak v omezení vývozu výrobků do určité země či oblasti. Nicméně tyto důvody mohou být pouhou zástěrkou pro důvody ekonomické. Z dalších důvodů se zde objevují poukazy na to, že v případě válečného stavu může dojít k zastavení dovozu a potom bude obtížné „restartovat“ domácí průmysl,

Ochrana proti nekalým praktikám zahraničních výrobců. Spíše než jednání či vedení sporu je schopno zabránit některým nekalosoutěžním opatřením typu podpory, dumping atd. uvalení ochranného opatření typu speciální antidumpingová cla atd.

¹ Cottier, Th., Oesch, M., *International Trade Regulation*, Berne: Staempfli Publishers Ltd., 2005, s. 43 s odkazem na Krugman, P., R., *Is Free Trade passé?*, *Journal of Economic Perspectives* 1, 1987.

² Sojka, M., Konečný, B., *Malá encyklopedie moderní ekonomie*, Praha: nakladatelství Libri, 1998, s. 167. Cottier, Th., Oesch, M., *International Trade Regulation*, Berne: Staempfli Publishers Ltd., 2005, s. 55. Friedland, J., A., *Understanding International Business and Financial Transactions*, New York: LexisNexis, 2002, s. 52. Jackson, J., H., Davey, W. J., Sykes, A., O., *Legal Problems of International Economic Relations*, St. Paul: West Publishing Co., 1995, s. 18–19.

Ochrana mezd a zaměstnanosti v domácím průmyslu či jeho odvětví nebo zemědělství. Sociální důvody hrají rovněž závažnou roli při rozhodování státu. Omezenost volebního mandátu a sledování krátkodobých zájmů může spolupůsobit při rozhodování vlády na ochraně odvětví.

Jak již bylo uvedeno, existuje v zásadě souhlas ekonomů na krátkodobě prospěšnosti ochranného opatření směrem ke sledovanému cíli tam, kde je zájem ochránit odvětví, mzdy, zaměstnanost. Vysvětlení důvodů, proč přesto dochází k přijímání dlouhodobých opatření je již nad rámec této práce. Hledat příčiny je třeba v nátlacích jednotlivých skupin (sociálních či zájmových), které profitují na existenci ochranných opatřeních v daném státě, případně ve specifiku domácí politické scény atd.

Ochranná opatření mohou mít různou podobu. Tak, jak se vyvíjí tlak na odstraňování jedněch bariér, státy, vedeny svými zájmy vytvářejí bariéry jiné, mnohem sofistikovanější. Zejména v případě moderních bariér typu technických požadavků na výrobek závisí na konkrétní situaci, kdy naprosto oprávněné požadavky na kvalitu přecházejí do roviny překážek obchodování.

Existuje řada výčtů či kritérií pro dělení překážek obchodování. Jako přehledný a vyčerpávající se domníváme, že je následující:³

Překážky jsou členěny autory do čtyř skupin:

- a) Opatření přijatá státem pro regulaci vstupu zboží do země. Zde lze zařadit zejména celní tarify⁴, celní legislativu, kvóty, dovozní licence,⁵ certifikace, testování.
- b) Vnitrostátní regulace a politika týkající se např. o technických požadavků na výrobky⁶, sanitárních a fytosanitárních opatření, požá-

³ Matsushita, M., Schoenbaum, T. J., Mavroidis, P. C., The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 112–113. Autoři převzali a modifikovali toto členění z publikace Jackson, J. H., Legal Problems of International Economic Relations 1206–1210, 1995.

⁴ Označovaná rovněž jako bariéry první generace.

⁵ Dovozy či vývozy zboží je omezen kvantitativně. Někdy dochází ke kombinaci cel a kvót, kdy určité množství zboží je zatíženo nižším clem. Po vyčerpání kvóty se mění celní tarif. Kvóty jsou alokovány různými způsoby.

⁶ Tyto patří k moderní generaci překážek. Zdánlivě představují legitimní požadavky na kvalitu a parametry zboží. Při nesjednocení nebo vysokém nastavení mohou působit jako barié-

dvaků týkajících se distribuce, prodeje či služeb, veřejných podpor, státních monopolů⁷, vládní politika týkající se veřejných zakázek.

- c) Soukromé obchodní praktiky, zvyklosti, kulturní rozdíly, spotřebitelské preference. Zde by bylo možné zařadit i problematiku rozdílné právní úpravy soukromoprávních transakcí, resp. i rozdílnou regulaci veřejnoprávní.⁸*
- d) Překážky vycházející z ekonomické a strukturální charakteristiky dovozní země, jako je investiční politika země, úvěrový kredit země, průmyslová politika, makroekonomická politika jako je otázka omezení dovozu, omezení spotřeby. Řadit lze zde i měnový dumping⁹“.*

I.4 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Charakterizujte tři roviny úpravy mezinárodního obchodu. Vysvětli rozdíly mezi nimi.
2. Liberalismus v. ochranářství je velkým tématem ekonomických teorií i praktické politiky. Charakterizujte krátce období od počátku 19. století do konce II. světové války. Využijte dalších zdrojů k uchopení pojmů:

ry. To, co platí u výrobků pokud jde o jejich technickou stránku, platí u zemědělských výrobků rovněž.

⁷ Především ve státech s centrálně řízenou ekonomikou se setkáváme se situací, že stát má monopol zahraničního obchodu. Určuje tak subjekty, které jsou oprávněny realizovat obchodní transakce. V nejstriktnější formě (známé z ranných období v Sovětském svazu), stát sám svými orgány realizuje zahraniční obchod. Někdy se setkáváme s monopolem jen v určitém strategickém odvětví (např. obchod s vojenským materiálem a nutnost získání speciální subjektové licence nejenom pro obchodování, ale pro provádění dané činnosti, obchod s alkoholem, se zemědělskými produkty).

⁸ Poznámka autora.

⁹ Podstata měnového dumpingu spočívá v tom, že se znehodnocuje vlastní měna ve vztahu k cizím měnám, ale kupní síla peněz na vnitřním trhu zůstane v podstatě zachována. Monopoly získávají dočasnou výhodu tím, že využívají rozdílu mezi zahraničním a vnitřním znehodnocením měny. Jde o všem jen o dočasné výhody, neboť ceny začnou i na vnitřním trhu stoupat a cizí státy se začnou bránit protidumpingovými opatřeními. Bystrický, R., Právo mezinárodního obchodu, Praha: nakladatelství Svoboda, 1967, s. 63.

merkantilismus, teorie absolutních výhod, teorie komparativních výhod.
Uveď nové přístupy. Charakterizuj překážky obchodování

3. Charakterizujte období do vzniku Světové obchodní organizace z pohledu právní regulace mezinárodního obchodu.

II. PRAMENY MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA

Mgr. Tereza Kyselovská

Literatura: Balaš, V., Šturma, P. *Kurz mezinárodního ekonomického práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997; Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008; David, V., Sladký, P., Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné s kasuistikou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2008; Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. vydání. Masarykova univerzita: Doplněk, 1993; Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004; Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006.

Internetové stránky: oficiální stránky MZV ČR – www.mzv.cz (seznam uzavřených mezinárodních smluv a další informace); oficiální stránky OSN – www.un.org; oficiální stránky organizace UNCITRAL – www.uncitral.org; oficiální stránky organizace UNIDROIT – www.unidroit.org

II.1 CÍL KAPITOLY

Cílem této kapitoly je seznámit čtenáře s prameny mezinárodního ekonomického práva jako odvětví mezinárodního práva veřejného. Mezinárodní ekonomické právo jako poměrně „mladá“ disciplína se zabývá ekonomickými vztahy mezi subjekty mezinárodního práva veřejného a regulací jejich činnosti. V této části se zmíníme také o tzv. mezinárodních režimech jako ustanoveních obsažených v mezinárodních smlouvách, které determi-

nují základní způsob zacházení s osobami, službami, zbožím atd. z jiného státu.

II.2 PRAMENY A JEJICH ČLENĚNÍ

Ve výkladu pramenů mezinárodního ekonomického práva je zapotřebí vycházet z obecné teorie pramenů mezinárodního práva veřejného. Jednotná definice pramenů mezinárodního práva veřejného neexistuje. Pojem prameny práva mezinárodního práva veřejného je možné chápat v různých významech. V právní nauce se nejčastěji setkáme se základním členěním:

- a) materiální prameny práva
- b) formální prameny práva

Materiální prameny práva jsou skutečností neprávní povahy, tj. různé ekonomické a společenskopolitické podmínky mezinárodního života, které jsou předmětem zkoumání nauky mezinárodních vztahů. Pomocí materiálních pramenů je možné zjistit ekonomické a politické okolnosti vzniku právní normy, její obsah, jaká práva a povinnosti vyjadřuje. Pomocí materiálních pramenů je možné provádět výklad právních norem. Mezi materiální prameny můžeme zařadit například tradice, veřejné mínění, právní vědomí, (mezinárodní) morálku, náboženství, vývoj mezinárodního společenství apod.

Na rozdíl od materiálních pramenů mají **formální prameny** právní povahu. Jsou tvořeny právními normami, pro které je charakteristická jejich obecnost, právní závaznost a právní důsledky spojené s jejich porušením. Jedná se o mezinárodní obyčeje a o mezinárodní smlouvy, které mají právo-
votvorný charakter (na jejich základě se vytváří mezinárodní právo).

V mezinárodním právu veřejném je možné rozlišovat dále prameny ve smyslu **důvodů závaznosti** norem mezinárodního práva. Těmito důvody a jejich výkladem nauka postihuje proces smluvní a obyčejové novotvorby. Dalším kritériem členění jsou prameny ve smyslu oficiálního nebo poloofi-

ciálního (neoficiálního), tedy soukromého nebo doktrinálního **záznamu o výkladu** obsahu nepsaných mezinárodněprávních pravidel.

V mezinárodním právu veřejném neexistuje obecné pravidlo, ze kterého by vyplýval jednotný a taxativní (úplný) výčet jeho pramenů. Určitý výčet je obsažen v článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora OSN (statut je součástí Charty OSN). Jeho ustanovení jsou určena pro rozhodovací činnost Mezinárodního soudního dvora a v odborné literatuře je na něj odkazováno jako na zdroj obsahující přehled pramenů.

Na základě článku 38 odstavec 1 Statutu můžeme dělit prameny mezinárodního práva veřejného na **základní a doplňující**. Základní prameny jsou prameny ve smyslu vytváření nových pravidel (práv a povinností). Pomocné prameny slouží zejména k aplikaci, poznávání a výkladu (interpretaci) základních pramenů.

Mezi **základní prameny** řadíme:

- a) mezinárodní smlouvy¹⁰
- b) mezinárodní obyčej

Mezi **pomocné (podpůrné) prameny** můžeme zařadit:

- a) obecné zásady právní
- b) soudní rozhodnutí
- c) učení znalců (nauky) mezinárodního práva
- d) zásady ekvity (spravedlnosti)
- e) jednostranné akty států a mezinárodních organizací

Základním pramenem mezinárodního práva veřejného je **mezinárodní smlouva**. Svůj význam si ale stále zachovává i **mezinárodní obyčej**. Mezinárodní obyčej je nejstarším a původním pramenem mezinárodního práva, existuje v nepsané podobě. Obyčejová norma mezinárodního práva vykazuje dva základní znaky. Těmi jsou opakovaná dlouhotrvající praxe (*usus longaevus*) států a přesvědčení o právní závaznosti a vědomí nezbytnosti

¹⁰ Zcela výjimečné postavení mezi mezinárodními smlouvami má Charta OSN. Je základním mezinárodněprávním dokumentem a nástrojem mezinárodního společenství. Její zásady jsou považovány za obecně použitelné při regulaci mezinárodních vztahů, svou konstrukcí pronikají do všech odvětví mezinárodního práva.

(*opinio iuris sine necessitatis*) států chovat se v souladu s touto praxí. Některá původní obyčejová pravidla se však postupně stala součástí mezinárodních smluv (například režim nejvyšších výhod). Mezinárodní obyčej můžeme stále nalézt v některých otázkách, například imunita a odpovědnost států, námořní nebo mořské právo (například otázky spojené s pevninskou mělčinou).

Jako další významný pramen práva je možné zmínit **obecné zásady právní** ve smyslu obecných zásad uznávaných civilizovanými národy (*toto vymezení vychází ze smyslu článku 38 odstavec 1 Statutu mezinárodního soudního dvora*). Vycházejí z římského práva (*pacta sunt servanda*), obecných právních zásad (*zásada dobré víry*, *zásada poctivého obchodního styku*), jsou formulovány na základě komparace právních systémů (*zásada estoppel*) nebo rozhodnutími mezinárodních soudních a rozhodčích orgánů.

Vedle mezinárodních smluv jakou dvoustranných mezinárodně právních úkonů se setkáváme i s úkony jednostrannými. Mezi **jednostranné mezinárodněprávní úkony** patří například uznání (výslovné uznání subjektivity mezinárodní organizace státem, uznání nové vlády), notifikace nebo protest státu.

V oblasti mezinárodního ekonomického práva je třeba zmínit také tvorbu na úrovni mezinárodních organizací, tzv. **soft law**. Jedná se zejména o etické kodexy jednání týkající se některých aspektů obchodování (jako příklad lze uvést iniciativy organizace OSN Conference on Trade and Development UNCTAD). Dávají návod jednotlivcům i organizacím na správné chování v určitých situacích. Týkají se například korupce, veřejných zakázek apod.

II.3 MEZINÁRODNÍ SMLOUVY

V oblasti mezinárodního ekonomického práva je rozhodujícím pramenem práva **mezinárodní smlouva**. Seznam mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal souhlas zákonodárny sbor a kterými je Česká republika vázána, naleznete mimo jiné na stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Mezinárodní smlouvy můžeme definovat jako ujednání dvou nebo více subjektů mezinárodního práva, které má z vůle těchto subjektů mezinárodněprávní účinky a řídí se mezinárodním právem. Dle článku 2 odst. 1 písm. A) Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 „smlouva je mezinárodní dohoda uzavřená mezi státy písemnou formou, řídící se mezinárodním právem, sepsaná v jediné nebo ve dvou či více souvisejících listinách, ať je její název jakýkoliv“.

Pojmovými znaky mezinárodní smlouvy jsou:

- povaha dohody
- souhlasný projev vůle stran
- smluvními stranami jsou výhradně subjekty mezinárodního práva
- smluvní strany jsou způsobilé uzavírat mezinárodní smlouvy
- následkem souhlasného projevu subjektů jsou právní účinky smlouvy (vznik, změna, zánik mezinárodněprávních vztahů)
- právní režim smlouvy se řídí mezinárodním právem.

Mezinárodní smlouvy vážou státy nebo mezinárodní organizace jako subjekty mezinárodního práva veřejného. V případě některých mezinárodních smluv jsou dovozovány jejich **přímé účinky**. To znamená, že některá jejich ustanovení dopadají přímo na subjekty vnitrostátního práva a zakládají jejich práva a povinnosti (například přímé účinky článku VIII odst. 2 písm. b) Dohody o založení Mezinárodního měnového fondu nebo účinky práva WTO). O přímém účinku ale vždy rozhoduje dotčené národní právo, nikoliv normy mezinárodního práva veřejného!

Řádně vyhlášené mezinárodní smlouvy jsou součástí našeho právního pořádku. Jejich **interpretace (výklad)** ale podléhá pravidlům mezinárodního práva. Účelem výkladu mezinárodních smluv je zjistit skutečný smysl jejich textu a jejich účinky zamýšlené smluvními stranami. Výklad provádějí různé subjekty různými metodami. Z tohoto hlediska rozlišujeme výklad:

- autentický (ten náleží v mezinárodním právu společně smluvním stranám)
- jazykový (gramatický, dle jazyku smlouvy)
- systematický (ustanovení smlouvy ve vzájemných souvislostech)

- teologický (vzhledem k předmětu a účelu smlouvy)
- logický
- historický (srovnání starší a novější úpravy)

Mezinárodní smlouvy lze dělit podle různých kritérií. Pro mezinárodní ekonomické právo je významné následující dělení:

- a) **Smlouvy písemné a ústní.** Většina smluv v mezinárodním obchodě je písemných, zatímco ústní dohody (gentlemanské dohody) mohou, ale nemusí být právně závazné.
- b) **Doba trvání smlouvy.** Podle doby trvání rozlišujeme smlouvy krátkodobé, dlouhodobé a časově neomezené (jimi jsou zpravidla statuty mezinárodních organizací).
- c) **Počet smluvních stran.** Podle počtu smluvních stran rozeznáváme smlouvy dvoustranné (bilaterální) a smlouvy mnohostranné (multilaterální).
- d) **Podle možnosti přístupu** rozlišujeme smlouvy otevřené, uzavřené a polootevřené, u kterých je možnost přístupu dalších států vázána na souhlas ostatních členů smlouvy, mezinárodní organizace nebo splnění určitých podmínek.
- e) **Podle účinků vůči stranám** či třetím osobám rozlišujeme smlouvy *inter partes* (jsou omezeny působností jen na vztahy mezi smluvními stranami) nebo *erga omnes* (zavazují stát k určitému jednání obecně, jsou účinné vůči všem).
- f) **Podle předmětu úpravy** rozlišujeme smlouvy zabývající se obchodní spoluprací, právy duševního vlastnictví, dopravou a přepravou, vytvářením mezinárodních organizací, unifikací soukromoprávních vztahů apod.

K **otevřeným smlouvám** může stát přistoupit na základě jednostranného aktu, například Světová poštovní unie (Universal Postal Union). V případě **uzavřených smluv** stát nemůže přistoupit na základě jednostranného aktu, například Bruselská úmluva o pravomoci soudů a uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí. Typickým příkladem **polootevřené smlouvy** je přístup nových členů do OSN. O členství se může ucházet jen mírumilovný stát, který je schopen a ochoten plnit závazky podle Charty

OSN. O členství rozhoduje na doporučení Rady bezpečnosti OSN Valné shromáždění.

Dvoustrannými mezinárodními smlouvami si státy vzájemně poskytují určité preference.

Smlouvy uzavřené mezi dvěma smluvními státy v mezinárodním ekonomickém právu obvykle upravují oblasti:

- volného obchodu (smlouvy o obchodu, smlouvy o podpoře a ochraně investic)
- smlouvy o hospodářské a vědeckotechnické spolupráci, smlouvy o přátelství)
- daní (smlouvy o zamezení dvojího zdanění)
- celní, vytváření celních unií
- právní pomoci
- dopravy, platebního styku
- státních půjček apod.

Mnohostranné mezinárodní smlouvy je možné dělit na:

- smlouvy zakládající mezinárodní organizace
- smlouvy regulující určité obchodní aspekty
- smlouvy unifikující právní pravidla

Smlouvy, kterými státy **zakládají mezinárodní organizace**, mají působit v oblasti mezinárodního obchodu a regulovat určité otázky, případně působit při liberalizaci mezinárodního obchodu. Jde například o smlouvy zakládající:

- Světovou obchodní organizaci (WTO)
- Mezinárodní měnový fond (IMF)
- Světovou banku (World Bank)
- Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)

Mezinárodní smlouvou lze také založit určitý celek bez mezinárodně-právní subjektivity. V této souvislosti se hovoří o stupních integrace a je-

jich realizace. Integrační procesy znamenají propojování národních ekonomik a jejich trhů.

Podle intenzity vzájemného propojení rozlišujeme základní stupně, které představují kroky, jimiž se integrační procesy rozvíjejí. Jsou to:

1. **Pásmo volného obchodu**, které je výchozím stupněm mezinárodní ekonomické integrace. Je charakteristické odstraněním cel, kvót a jiných překážek ve vzájemném obchodu. Navenek si jednotlivé země uchovávají vlastní celní politiku.
2. **Celní unie** zabezpečuje nejen podmínky pro volný pohyb mezi členskými zeměmi, ale také jednotnou celní politiku vůči nečlenským zemím.

Oblast volného obchodu a celní unie samy o sobě nejsou mezinárodní organizací, tedy subjektem mezinárodního práva.

3. **Společný trh** znamená rozšíření volného obchodu i pro výrobní faktory práce a kapitálu.
4. **Hospodářská a měnová unie** je vyústěním integračních procesů. Zde obvykle je mezinárodní smlouvou mezi státy založený další, od států odlišný subjekt, na který jsou převedeny některé pravomoci jednotlivých států.

Příkladem mezinárodních smluv, které nezakládají mezinárodní organizaci, ale oblast volného obchodu nebo celní unii, může být:

- North American Free Trade Agreement (**NAFTA**) z roku 1994. Jedná se o obchodní dohodu spojující Kanadu, USA a Mexiko se snahou postupného odstranění celních tarifů.
- Středoevropská dohoda o volném obchodu (**CEFTA**), která byla uzavřena mezi Českou republikou, Maďarskem, Polskem, Slovenskem, Rumunskem a Slovinskem a Bulharskem. Cílem dohody bylo odstranění překážek vzájemného obchodu pro průmyslové a zemědělské výrobky.
- Evropské sdružení volného obchodu (**ESVO**) je společenstvím Islandu, Norska, Švýcarska a Lichtenštejnska. Uvedené země (s výjimkou Švýcarska) tvoří spolu se členy EU další zónu volného obchodu – Evropský hospodářský prostor.

Smlouvy regulující určité obchodí aspekty se snaží o odstranění překážek obchodu a liberalizaci obchodování. Typickým příkladem je Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT) z roku 1947. Mezi tyto smlouvy lze zařadit také tzv. komoditní dohody, které státy uzavírají za účelem regulace trhu se zemědělskými plodinami nebo základními surovinami (čaj, cukr, obilí, káva). Cílem těchto dohod je udržet určitou cenovou hladinu a zabezpečit exportní stabilitu, neboť na obchodu s těmito surovinami jsou často exportně závislé rozvojové země.

Mezinárodní organizace se v této oblasti stávají postupně z garanta rovnováhy na trhu na garanta transparentnosti a liberalizace. Mezinárodní regulace by měla především vést ke stabilitě na trhu a cen. Ceny surovin a zemědělských produktů by měly mít vazbu na ceny konečných výrobků z nich.

Smlouvy regulující určité obchodní aspekty je možné rozdělit na:

- **dohody, které stanoví jen neformální pravidla** – zde lze zařadit mezivládní konzultační výbory dovážejících nebo vyvážejících zemí, konzultační komise (například v rámci Organizace OSN pro zemědělství a výživu FAO), gentlemanké dohody týkající se cen a kvót,
- **dohody, které regulují danou oblast** – jedná se o dohody mezi vyvážejícími a dovážejícími zeměmi zabývající se odstraněním překážek obchodování, problematikou cen, soutěže apod.

Mezinárodní unifikovaná úprava svým obsahem spadá do oblasti mezinárodního práva soukromého. Jde o smlouvy, které obsahují unifikaci právních institutů nebo dílčích otázek, problematiku uznání a výkonu soudních rozhodnutí nebo cizích rozhodčích nálezů, úmluvy týkající se ochrany autorských, průmyslových a duševních práv.

V oblasti unifikace působí celá řada vládních i nevládních mezinárodních organizací, které se buď specializují na jedno právní odvětví, nebo působí univerzálně. Jedná se například o UNCITRAL (Komise pro mezinárodní obchodní právo), UNIDROIT (Mezinárodní ústav pro sjednocení mezinárodního práva v Římě), EHK OSN (Evropská hospodářská komise OSN), UNCTAD (Konference pro obchod a rozvoj) a UNIDO (Organizace OSN pro průmyslový obchod).

Jako příklady mezinárodních unifikovaných právních úprav lze uvést:

- Úmluvu OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980, č. 160/1991 Sb.
- Úmluvu OSN o promlčení při mezinárodní koupi zboží z roku 1974, č. 123/1988 Sb.
- Úmluvu o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (CMR), č. 11/1975 Sb.

II.4 MEZINÁRODNÍ REŽIMY

V oblasti mezinárodního ekonomického práva a spolupráce jsou častou součástí mezinárodních smluv doložky obsahující základní **režimy**, které definují postavení fyzických nebo právnických osob, zboží, služeb, kapitálu apod. na území zavazujících se států. V mnohostranných i dvoustranných smlouvách se využívají režimy nejvyšších výhod, národní režim, reciproční režim a preferenční režim.

Režim nejvyšších výhod znamená, že se stát zavazuje přiznat subjektům (zboží, službám, kapitálu), které náleží druhému státu, stejné zacházení, jaké přiznal nebo v budoucnu přizná subjektům náležejícím ke kterémukoliv státu třetímu. Doložka nesleduje zrovnoprávnění cizinců s vlastními fyzickými nebo právnickými osobami. Tento režim zrovnoprávňuje cizince mezi sebou navzájem a zajišťuje rovné nakládání s veškerým cizím zbožím, osobami nebo kapitálem bez rozdílu. Doložka se týká zejména cel (výše, způsob vybírání), různých dávek, daní, možnosti nabývat nemovitý majetek apod.

Doložka zároveň ale sama o sobě nezajišťuje smluvním stranám určitý rozsah výměny zboží, služeb nebo kapitálu a zacházení. Její funkcí je vytvořit nejvhodnější podmínky pro tuto výměnu. Na principu nejvyšších výhod je založena úprava mnohostranných smluv v rámci GATT.

Formulace doložky nejvyšších výhod může nabývat různých podob:

- a) analytická (jsou vypočítány případy, na které doložka dopadá)
- a syntetická (případy jsou označeny souhrnně)

- b) omezená (dopadá na určité druhy zboží) a neomezená (dopadá na všechny druhy zboží)
- c) podmíněná a nepodmíněná¹¹ (výhody poskytnuté jednou smluvní stranou třetímu státu se vztahují automaticky a bezpodmínečně na druhou smluvní stranu)
- d) pozitivně (závazek poskytnout smluvní straně všechny výhody, které byly nebo budou poskytnuty třetím státům) nebo negativně formulovaná (závazek, že s příslušníky smluvní strany nebude zacházeno hůře než s příslušníky kteréhokoliv třetího státu)

Poskytne-li například obchodní smlouva smluvní straně výhodnější podmínky než dosud existující, má tato dohoda účinky na právní postavení všech třetích států, které předtím uzavřely s tímto státem smlouvu s doložkou nejvyšších výhod.

Národní (paritní) režim je označení pro úpravu právního postavení státních příslušníků (zboží, služeb, kapitálu) jiného státu, kdy je s těmito osobami zacházeno stejně jako s vlastními občany. Národní režim by neměl klesnout pod minimální režim nakládání, tedy s cizinci by mělo být zacházeno v rámci minimálního standardu spravedlnosti. Tento režim zrovnoprávňuje cizince s tuzemci, cizincům se poskytuje tuzemský režim. Režim vytvořený touto doložkou se týká především postavení osob před soudy a úřady, ochrany jejich osoby a majetku, podmínek pobytu, usazení, provozování výdělečné činnosti apod.

Na interakci národním principu a principu nejvyšších výhod pracuje Světová obchodní organizace.

V rámci **recipročního režimu** jsou přiznány státním příslušníkům (resp. zboží) ze dvou různých států stejné výhody (výhody, které jsou oběma státy považovány za stejné). Reciprocita může být formální nebo materiální.

¹¹ Bezpodmínečný typ doložky se označuje jako tzv. evropský, výhody jsou poskytovány automaticky. Tzv. americký typ doložky znamená, že stát dostane výhody bez podmínek jen tehdy, pokud je třetí stát také dostal bez splnění podmínek.

Preferenční režim je označení pro takový režim, kdy státním příslušníkům druhému státu nejsou přiznávány stejné výhody, jaké jsou přiznávány státním příslušníkům jiných států.

Pokud si státy v mezinárodní smlouvě nedohodnou některý z výše uvedených režimů, měly by s příslušníky jiných států zacházet v rámci **minimálního režimu**. To znamená, že stát aplikuje své právo na všechny osoby rozumným, spravedlivým a adekvátním způsobem.

II.5 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Jaké jsou definiční znaky mezinárodní smlouvy?
2. Uveďte základní členění pramenů mezinárodního práva veřejného.
3. Co je to soft law?
4. Uveďte příklad základního pramene mezinárodního ekonomického práva.
5. Uveďte příklad podpůrného pramene mezinárodního ekonomického práva.
6. Jaký je rozdíl mezi mezinárodním obyčejem a mezinárodní smlouvou?
7. Popište režim nejvyšších výhod.
8. Popište režim národní.
9. Co je to přímý účinek mezinárodní smlouvy?
10. Uveďte druhy výkladu mezinárodních smluv.
11. Uveďte dělení mezinárodních smluv
12. Uveďte příklady dvoustranných mezinárodních smluv.
13. Popište základní stupně integračních procesů.
14. Uveďte příklad mezinárodní smlouvy zakládající mezinárodní organizaci.
15. Jaký je rozdíl mezi recipročním a preferenčním režimem?

III. SUBJEKTY MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA

JUDr. Klára Svobodová

Literatura: Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008; David, V., Sladký, P., Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné s kasuistikou*. Praha: Leges, 2008; Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné*. 5. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008; Ondřej, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009; Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006.

Internetové stránky: oficiální stránky OSN – www.un.org; oficiální stránky UNCITRAL – www.uncitral.org; oficiální stránky UNCTAD – www.unctad.org; oficiální stránky UNIDO – www.unido.org; oficiální stránky EU – <http://europa.eu>; oficiální stránky OECD – www.oecd.org

III.1 CÍL KAPITOLY

Cílem kapitoly je vysvětlit problematiku subjektů mezinárodního ekonomického práva jako součásti mezinárodního práva veřejného. Subjekty mezinárodního ekonomického práva jsou subjekty mezinárodního veřejného práva. I přes toto základní vymezení existují určité odlišnosti v akcentu na dělení. Jako příklad lze uvést dělení států na rozvojové a rozvinuté. Řazení států do těchto kategorií rozhoduje pravidelně o režimu preferencí či možností čerpat pomoci a rozvojové programy.

III.2 OBECNĚ K SUBJEKTŮM

Mezinárodní právo veřejné nedefinuje pojem subjektu, ani nedává konkrétní výčet toho, kdo jsou jeho subjekty. Vymezení subjektů mezinárodního práva tak zůstává pouze v rukou vědy (nauky) mezinárodního práva.

Pro účely vymezení subjektů mezinárodního práva je možné využít definici subjektu práva obecně. Subjektem práva je každá jednotka, které určitý právní řád přiznává způsobilost k právům a povinnostem a zpravidla způsobilost k právním úkonům. Má-li jednotka způsobilost k právům a povinnostem, může mít práva či povinnosti. V případě způsobilosti k právním úkonům pak svým vlastním jednáním může vstupovat do vztahů s jinými subjekty, ze kterých jí pak vyplývají určitá práva nebo povinnosti.

Subjektem mezinárodního práva je jednotka, které mezinárodní právo přiznává způsobilost k právům a povinnostem a eventuálně způsobilost k právním úkonům. Zcela nezbytným předpokladem toho, aby mohla být určitá jednotka subjektem mezinárodního práva, je způsobilost k právům a povinnostem. Ne všechny jednotky, které považujeme za subjekty mezinárodního práva, mají způsobilost k právním úkonům. Mezi projevy způsobilosti k právním úkonům řadíme v mezinárodním právu například právo uzavírat mezinárodní smlouvy, právo přijímat a vysílat diplomatické zástupce, právo požívat imunity apod. Subjekty mezinárodního práva tak nejsou totožné. Mezi subjekty mezinárodního veřejného práva v současné době řadíme:

- 1) státy,
- 2) mezinárodní organizace,
- 3) zvláštní politické jednotky,
- 4) jednotlivce.

Subjekty mezinárodního práva můžeme různě členit. Na tomto místě zmíníme jen dvě členění. Za prvé dělíme subjekty na **prvotní (původní)** a **druhotné (odvozené)**. Prvotními subjekty jsou státy. Do skupiny druhotných subjektů patří mezinárodní organizace. Subjekty můžeme dělit i z hlediska jejich **normotvorné způsobilosti**, tedy oprávnění vytvářet normy

mezinárodního práva. Pouze státy mají absolutní způsobilost. Mezinárodní organizace disponují pouze dílčí způsobilostí, jednotlivci nemají žádnou.

V oblasti mezinárodního ekonomického práva jsou rozhodujícími aktéry státy a mezinárodní organizace.

III.3 STÁTY

Státy jsou hlavními, klíčovými subjekty mezinárodního práva. Za stát jako subjekt veřejného práva považujeme jednotku, která vykazuje tři objektivní prvky:

- 1) území,
- 2) obyvatelstvo,
- 3) státní (veřejná) moc.

K těmto třem prvkům je zpravidla přidáván prvek čtvrtý, a to **způsobilost vstupovat do mezinárodněprávních vztahů** s jinými subjekty mezinárodního práva.

Stát fakticky vzniká v okamžiku, kdy vykazuje tři základní prvky. V tomto okamžiku se také stává subjektem mezinárodního práva. Jeho účast na mezinárodněprávním životě je však limitovaná. Plnohodnotným subjektem mezinárodního práva se může stát jedině tehdy, pokud bude vstupovat do vztahů s jinými subjekty. V souvislosti s tím hovoříme o otázce uznání nového státu státy jinými. V minulosti mělo uznání konstitutivní účinek, tzn. stát mohl vzniknout, resp. mohl se stát subjektem mezinárodního práva pouze tehdy, pokud byl uznán jinými státy. Dnes má uznání charakter pouze deklaratorní. Na existenci státu nemá vliv. Ostatní státy tak ale vyjadřují vůli navázat s novým státem mezinárodněprávní vztahy. Nové státy v současné době mohou vzniknout například spojením, rozdělením (*např. vznik ČR a SR 1. 1. 1993*) či odštěpením (*např. odtržení Černé Hory od Srbska v roce 2006*). Subjektivita státu zaniká s jeho zánikem. Státy mohou zaniknout například rozpadem (*např. zánik Československa k 31. 12. 1992*) či spojením (*např. zánik NDR připojením k SRN v roce*

1990). Se zánikem státem nedílně souvisí otázka sukcese, tedy přechod práv a povinností zanikajícího státu na právní nástupce.

S pojmem státu se pojí pojem **suverenity**. Suverenitu můžeme charakterizovat jako nezávislost státní moci ve věcech vnitřních i vnějších. Vnitřní suverenita státu je skutečností, že vůči určitému území a určitému obyvatelstvu je státní moc daného státu nejvyšší a výlučná. Suverenita státu je omezena pouze suverenitou jiného státu, mezinárodním právem a svobodně převzatými mezinárodními závazky.

Základními atributy suverenity státu jsou jeho **kompetence (pravomoci)**. Rozlišujeme:

- 1) **pravomoc vydávat právní normy,**
- 2) **pravomoc soudní (jurisdikce),**
- 3) **pravomoc donucovací (pravomoc podrobit osoby, které nerespektují jeho vůli, nucenému výkonu povinností).**

K výkonu jednotlivých kompetencí musí mít stát **právní důvod (titul)** uznaný mezinárodním právem. Základní titul představuje vlastní území státu (**teritoriální kompetence**). Stát je oprávněn podrobit všechny věci a osoby nacházející se na jeho území své moci, a to výlučným způsobem. Druhým významným důvodem je státní občanství (**personální kompetence**). Stát může své moci podrobit osoby, které považuje za své občany. Personální kompetence je ve vztahu k teritoriální kompetenci doplňkovou. Ve většině případů se překrývají. Samostatně se personální kompetence uplatní pouze za hranicemi daného státu. Pokud se personální kompetence státu realizuje na území jiného státu, nemůže být výlučnou, protože je omezena teritoriální kompetencí tohoto státu.

Suverenita státu je chráněna mezinárodním právem především ve třech směrech. Mezinárodní právo zaručuje právní rovnost států. Fakticky si státy nemohou být rovny s ohledem na různost rozlohy, počtu obyvatel, hospodářského či vojenského potenciálu. Mezinárodní právo zakazuje použití síly, a tím chrání politickou nezávislost a územní celistvost států. A v neposlední řadě z mezinárodního práva vyplývá zákaz vměšování do vnitřních záležitostí států.

Státy můžeme členit z pohledu několika kritérií. V oblasti mezinárodního ekonomického práva je významné členění na **státy rozvojové a rozvi-**

nuté. Toto členění nemá vliv na postavení státu jako subjektu mezinárodního práva. Má však vliv na zacházení se státy v určitých oblastech (např. v rámci WTO).

K vymezení rozvojového státu se využívá ekonomických a sociálních kritérií. Je však nutné podotknout, že tato kritéria nejsou nikde závazně stanovena. Za **rozvojový stát** je považován stát, který vykazuje zejména tyto znaky:

- zaostalé zemědělství, nevyvinutý nebo mizivý průmysl,
- většina obyvatel zaměstnaná v prvovýrobě,
- nízká úroveň výrobních prostředků,
- nízká úroveň důchodu na hlavu,
- vysoký přírůstek obyvatelstva, pro které není zajištěna přiměřená výživa,
- vysoké procento negramotnosti,
- nemocnost, vysoká úmrtnost.

Kromě uvedených objektivních kritérií je důležité i vlastní sebehodnocení státu jako rozvojového a hodnocení od ostatních států. Rozvojové státy jsou dále členěny na nejméně rozvinuté, méně rozvinuté a nově industrializované. Na problémy rozvojových států se zaměřuje činnost **Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD)**.

V oblasti mezinárodního obchodu může stát vystupovat ve dvou odlišných rolích. Za prvé v roli tradiční, tedy jako **normotvůrce** při regulaci mezinárodního obchodu. V této roli stát jednak vytváří právní normy regulující mezinárodní obchod na úrovni vnitrostátního práva a jednak se podílí na tvorbě právních norem na úrovni práva mezinárodního (typicky sjednáváním mezinárodních smluv). Stát ale může vystupovat v roli „**obchodníka**“, tzn. vstupuje do obchodních vztahů s jinými subjekty. V souvislosti s touto rolí státu vyvstává otázka jeho imunity.

Jak bylo řečeno výše, mezinárodní právo zaručuje právní rovnost států. Princip rovnosti států brání tomu, aby stát při výkonu svých kompetencí podrobil své moci jiný stát. Stát má **imunitu**. Rozlišujeme **imunitu procesní** a **imunitu exekuční**. Imunita procesní souvisí se soudní kompetencí státu. Stát nemůže podrobit jiný stát pravomoci svých soudních orgánů.

Exekuční imunita se vztahuje ke kompetenci donucovací. Stát nemůže uplatnit donucovací opatření vůči jinému státu (např. zabavení majetku).

V průběhu vývoje této otázky se vytvořily dva základní přístupy:

- 1) **absolutní imunita,**
- 2) **funkční imunita.**

Koncepce absolutní imunity je tradiční, nicméně brání státům plně realizovat ekonomickou činnost, tedy vystupovat v pozici obchodníka. Podle této koncepce požívá stát imunity bez ohledu na to, jakou činnost vykonává, v jaké pozici vystupuje. Stát se ale může imunity vzdát. Strany obchodního vztahu však musí mít rovné postavení a rovný přístup k soudu. V případě uplatnění absolutní imunity tomu tak není.

Koncepce funkční imunity vychází z toho, že stát si zachovává imunitu pouze tehdy, jedná-li skutečně při výkonu státní moci. Naopak, jedná-li jako obchodník, imunitu nepožívá. Základem této koncepce imunity jsou různé funkce činností, které stát vykonává. Problémem zůstává, že není vždy jednoznačné, do které skupiny určitá činnost patří.

III.4 MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

Mezinárodní organizaci můžeme charakterizovat jako **relativně trvalou entitu založenou mezinárodněprávním aktem, která má vlastní orgány, jedná vlastním jménem a slouží k naplnění určitých cílů**. Mezinárodní organizace zakládají nejčastěji státy, eventuálně již existující mezinárodní organizace. **Zakládacím aktem** je ve většině případů mezinárodní smlouva. Zakládací akt bývá označován i jako statut mezinárodní organizace. Ve statutu jsou upraveny zásadní otázky jako je právní postavení mezinárodní organizace, cíle a zásady činnosti, organizační struktura, sídlo, finanční záležitosti, kompetence, členství apod.

Mezinárodní organizace vzniká v okamžiku, kdy zakládací mezinárodní smlouva vstoupí v platnost. Mezinárodní organizace mají taková práva a povinnosti a takovou způsobilost k právním úkonům, kterými ji pověřili

členské státy. **Subjektivita mezinárodní organizace je odvozená a omezená.**

Mezinárodní organizace jsou zakládány k naplnění určitého cíle nebo cílů. Aby mohla mezinárodní organizace tyto cíle realizovat, musí být vybavena příslušnými kompetencemi (způsobilostmi). **Kompetence mezinárodní organizace** vyplývají z jejího zakládacího aktu (statutu). Mezi typické kompetence mezinárodních organizací patří:

- způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy,
- způsobilost mít výsady a imunity,
- způsobilost předložit majetkový nárok vůči jinému subjektu mezinárodního práva,
- způsobilost být stranou sporu před mezinárodními soudními orgány,
- způsobilost nést odpovědnost za protiprávní jednání a za škodu,
- způsobilost vytvářet normy k regulaci vnitřních vztahů organizace,
- způsobilost k autonomii ve finančních záležitostech.

V závislosti na cílech plní mezinárodní organizace určité **funkce**. Mezi nejdůležitější funkce patří:

- kooperační funkce,
- operativní funkce,
- normotvorná funkce,
- eliminační funkce.

Základní funkcí každé mezinárodní organizace je **funkce kooperační**. Mezinárodní organizace mají především poskytnout prostor pro spolupráci členských států. **Operativní funkce** je realizována přijímáním právních aktů různého stupně závaznosti k dosažení cíle mezinárodní organizace. **Normotvorná funkce** je vyšším stupněm funkce operativní, protože zahrnuje přijímání usnesení závazných pro členské státy. **Eliminační funkce** slouží k řešení sporů v rámci mezinárodní organizace.

Každá mezinárodní organizace má svoji soustavu orgánů. Obecně lze říct, že mezinárodní organizace sledují následující **organizační strukturu**:

- orgán vyjadřující zájmy členských států,
- orgán vyjadřující společný zájem mezinárodní organizace,

- stálý administrativní orgán,
- orgán pro řešení sporů.

Orgán vyjadřující zájmy členských států se skládá ze zástupců všech členských států a je vrcholným orgánem mezinárodní organizace. Stanovuje hlavní úkoly organizace a rozhoduje o nejdůležitějších otázkách mezinárodní organizace.

Orgán vyjadřující společný zájem mezinárodní organizace je orgánem výkonným, který plní běžné úkoly každodenní činnosti organizace.

Stálý administrativní orgán zajišťuje každodenní správní agendu mezinárodní organizace a připravuje zasedání ostatních orgánů. V jeho čele stojí „nejvyšší úředník“ mezinárodní organizace.

Orgán pro řešení sporů může rozhodovat o sporech mezi členskými státy navzájem, mezi členskými státy a mezinárodní organizací, mezi orgány mezinárodní organizace, eventuálně spory jednotlivců s členskými státy.

Stejně jako státy i mezinárodní organizace disponují určitým stupněm imunity, aby mohly účinně realizovat své cíle. **Imunity mezinárodní organizace** obecně vyplývají ze zakládacího aktu. Mezi hlavní imunity mezinárodních organizací patří:

- vynětí z pravomoci vnitrostátních soudů a správních orgánů,
- nedotknutelnost budov mezinárodní organizace,
- nedotknutelnost písemností mezinárodní organizace,
- neomezenost finančních transakcí národními devizovými předpisy,
- osvobození od daní ve státě, kde organizace sídlí.

Mezinárodní organizace můžeme **třídít** podle několika kritérií:

- podle okruhu členských států rozlišujeme univerzální, partikulární a regionální mezinárodní organizace,
- podle možnosti vstupu nových členů rozlišujeme otevřené, polootevřené a uzavřené organizace,
- podle cíle dělíme organizace na kooperační a integrační,
- podle obsahu činnosti rozeznáváme organizace politické, obranné, hospodářské a správní.

Univerzální jsou takové mezinárodní organizace, jejichž členy jsou všechny nebo většina států světa (*např. OSN*). **Partikulární** organizace zahrnují státy z několika zeměpisných oblastí, které spojuje společný zájem (*např. NATO*). **Regionální** organizace sdružují státy určité zeměpisné oblasti (*např. EU*).

Otevřené mezinárodní organizace nestanoví žádné nebo stanoví minimální podmínky pro vstup nových členů (*např. Světová zdravotnická organizace WHO*). **Polootevřené** stanoví určité podmínky, které musí stát splnit, aby se mohl stát členem (*např. EU*). **Uzavřené** mezinárodní organizace nepřipouští přijetí nových členů, v mezinárodním právu jsou naprosto výjimečné.

Cílem **kooperační** organizace je pouze spolupráce jejích členů. Cílem organizace **integrační** je sdružení (integrace) států v nadstátní celek. V integrační organizaci se tak prosazuje prvek nadstátnosti (supranacionality). Státy přenášejí část svých pravomocí na mezinárodní organizaci, která má právo vydávat akty, které jsou závazné nejen pro členské státy, ale často i pro jejich vnitrostátní subjekty. Nejvýraznějším příkladem integrační organizace je samozřejmě Evropská unie.

Politické organizace plní úkoly politické, typicky udržení mezinárodního míru a bezpečnosti či zahraničněpolitickou činnost (*např. OSN*). **Organizace obranné** zajišťují kolektivní schopnost bránit se ozbrojeným útokům (*např. NATO*). **Hospodářské organizace** (*např. EU nebo Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj*) slouží k posilování ekonomické spolupráce mezi členskými státy. **Správní organizace** podporují spolupráci v oblasti dopravy, sociálních věcí, vědy a techniky.

Členy mezinárodní organizace mohou být státy nebo mezinárodní organizace. Stát se může stát členem mezinárodní organizace na základě svého uvážení. Mezinárodní organizace se může stát členem jiné mezinárodní organizace pouze tehdy, pokud jí to dovoluje zakládací akt. Členství může vzniknout dvěma způsoby:

- stát či mezinárodní organizace jsou zakládajícími členy,
- stát či mezinárodní organizace přistoupí k již fungující organizaci.

Naopak členství může zaniknout:

- zánikem mezinárodní organizace,
- vystoupením člena na základě jeho vůle,
- vyloučením člena.

Nejvýznamnější univerzální mezinárodní organizací je bezesporu **Organizace spojených národů (OSN)**. V současné době má 192 členských států. Posledním přijatým státem byla Černá Hora v roce 2006. OSN vznikla v roce 1945, kdy vstoupila v platnost **Charta OSN**, která je jejím zakládacím aktem. OSN měla 51 zakládajících členů včetně tehdejšího Československa. **Cíle OSN** jsou vymezeny v článku 1 Charty OSN. Cíle OSN jsou:

- udržení mezinárodního míru a bezpečnosti,
- rozvíjení přátelských vztahů mezi národy založené na respektování zásady rovných práv a sebeurčení národů,
- dosažení mezinárodní spolupráce při řešení mezinárodních problémů ekonomického, sociálního, kulturního a humanitárního charakteru,
- podpora respektování lidských práv a základních svobod.

OSN a členské státy jsou povinny při plnění cílů respektovat tyto **zásady** (článek 2 Charty OSN):

- OSN je založena na svrchované rovnosti států,
- všichni členové jsou povinni v dobré víře plnit závazky vyplývající z Charty,
- členské státy jsou povinny řešit spory mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír a bezpečnost a spravedlnost,
- členské státy dodržují zákaz použití síly nebo hrozby silou proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu,
- členové OSN mají povinnost poskytnout součinnost OSN na základě Charty,
- členské státy respektují zákaz poskytnutí pomoci státu, proti kterému OSN vede preventivní nebo donucovací akci,

- OSN není na základě Charty oprávněna zasahovat do pravomoci států.

Členem OSN se může stát kterýkoli mírumilovný stát, který přijme závazky obsažené v Chartě a podle názoru OSN je schopen a ochoten tyto závazky plnit. O přijetí nového člena rozhoduje Valné shromáždění na doporučení Rady bezpečnosti. Stávajícího člena OSN lze vyloučit, pokud soustavně porušuje zásady Charty. O vyloučení rovněž rozhoduje Valné shromáždění na doporučení Rady bezpečnosti. Zatím žádný člen nebyl z OSN vyloučen.

Vrcholným orgánem OSN je **Valné shromáždění**. Skládá se ze zástupců všech členských států. Schází se jednou ročně. Valné shromáždění může projednat jakoukoli otázku spadající do působnosti OSN. Přijímá usnesení označovaná jako rezoluce, která nejsou sice mezinárodněprávně závazná, ale v mezinárodním prostředí jsou respektována jako politicky významná.

Výkonným orgánem OSN je **Rada bezpečnosti**. Skládá se z 15 členů. Pět členů je stálých – Čína, Francie, Rusko, USA, Velká Británie. Zbývajících 10 je voleno Valným shromážděním vždy na dva roky. Rada se schází pravidelně. Rada bezpečnosti nese primární odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Členské státy jsou Chartou zavázané přijímat a provádět rozhodnutí Rady. K přijetí rozhodnutí Rady je nezbytných alespoň 9 hlasů, a to včetně všech hlasů stálých členů. Každý ze stálých členů tak má právo veta. Základními funkcemi Rady bezpečnosti jsou: mírové urovnávání sporů (kapitola VI Charty), akce při ohrožení míru, porušení míru a útočných činech (kapitola VII Charty), podpora uzavírání regionálních dohod za účelem pokojného řešení sporů (kapitola VIII Charty).

Hospodářská a sociální rada je orgánem působícím v oblasti hospodářské, sociální, kulturní, výchovné a zdravotnické spolupráce. Skládá se z 54 členů volených Valným shromážděním na tři roky. Chartou jsou jí svěřeny tyto pravomoci: připravuje studie, zprávy a doporučení pro Valné shromáždění, členské státy či odborné organizace, připravuje návrhy mezinárodních smluv, svolává mezinárodní konference, sjednává dohody o přidružení s odbornými organizacemi. Její usnesení nejsou právně závazná pro členské státy, orgány OSN či odborné organizace. Mají pouze doporučující povahu. Hospodářská a sociální rada zřídila řadu pomocných orgánů. Mezi

tyto orgány patří regionální hospodářské komise. Pro Evropu je to **Evropská hospodářská komise (EHK)**, která sídlí v Ženevě.

Mezinárodní soudní dvůr je hlavním soudním orgánem OSN. Sídlí v Haagu. Svojí činnost vykonává na základě statutu, který je připojen k Chartě OSN.

Sekretariát je stálým administrativním orgánem OSN. Sídlo sekretariátu je v New Yorku, Nairobi, Vídni a Ženevě. V čele stojí **generální tajemník**, který je volen Valným shromážděním na doporučení Rady bezpečnosti.

K OSN je přidružena řada **odborných organizací**, které vykonávají činnosti v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, výchovy či zdravotnictví. Organizace je k OSN přidružena na základě smlouvy o přidržení, kterou sjednává Hospodářská a sociální rada.

V rámci systému OSN působí řada dalších **komisí a organizačních útvarů**. V oblasti ekonomické působí především následující organizace.

Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL) byla založena rozhodnutím Valného shromáždění v roce 1966. Hlavní cílem její činnosti je přispět k unifikaci a harmonizaci práva mezinárodního obchodu. Komise se zaměřuje na regulaci vztahů mezi obchodníky. Z její činnosti vzešla řada mezinárodních smluv, ale i právně nezávazné dokumenty (vzorové zákony, návody).

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO) byla zřízena v roce 1966 rozhodnutím Valného shromáždění OSN. Organizace podporuje průmyslový rozvoj a zlepšení životních podmínek v rozvojových zemích. Mimo jiného poskytuje především technickou pomoc těmto oblastem.

Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD) vznikla v roce 1964 rozhodnutím Valného shromáždění OSN. Cílem Konference je především řešení otázek obchodu ve vztahu k rozvojovým zemím. S touto organizací je nedílně spjata otázka tzv. komoditních dohod, které jsou významnou součástí mezinárodního ekonomického práva. Komoditní dohody jsou mezinárodní smlouvy, které státy uzavírají za účelem regulace trhu především se zemědělskými plodinami či tzv. základními surovinami (cukr, čaj, káva, kakao, obiloviny apod.).

Mezi nejvýznamnější hráče v oblasti mezinárodního obchodu bezpochyby patří **Světová obchodní organizace (WTO)**, **Mezinárodní měnový fond (IMF)** a tzv. **Skupina Světové banky**. Těmto subjektům jsou v této publikaci věnovány samostatné kapitoly.

Evropská unie (EU) je mezinárodní organizací, která vykazuje vysoký stupeň integrace a je pro ni charakteristická nadstátnost. Přestože její předchůdce, Evropské společenství (ES), bylo založeno s cílem pouze ekonomické spolupráce, EU má v současné době pravomoc v mnoha jiných oblastech. EU vznikla až v roce 1993 na základě Maastrichtské smlouvy. Do prosince roku 2009 neměla EU mezinárodněprávní subjektivitu. EU a ES sice měly stejnou členskou základnu, ES však tvořilo pouze tzv. první pilíř EU. Subjektem mezinárodního práva však bylo pouze ES. Se vstupem Lisabonské smlouvy v platnost se situace změnila. Nadále existuje pouze EU, která je nyní subjektem mezinárodního práva. Základními dokumenty, které nyní upravují činnost EU, jsou Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie.

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) je mezinárodní organizací, která sdružuje především evropské, ale i mimoevropské státy. Vznikla v roce 1961. Sídlí v Paříži. Cíle OECD je podpora ekonomického růstu, zaměstnanosti, zvyšování životní úrovně, finanční stability.

III.5 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Vymezte pojem subjektu mezinárodního práva.
2. Kdo je považován za subjekt mezinárodního? Které subjekty jsou významné pro oblast mezinárodního ekonomického práva?
3. Vyjmenujte základní prvky státu.
4. Co je to suverenita státu?
5. Jaké jsou tři základní kompetence státu?
6. Jaké jsou dva základní tituly (právní důvody) pro výkon kompetencí státu?
7. Vyjmenujte kritéria charakterizující stát jako rozvojový.

8. Vymezte pojem imunita státu. Jaké znáte koncepce imunity?
9. Vymezte pojem mezinárodní organizace.
10. Co je nejčastěji zakládacím aktem mezinárodní organizace? Co je v něm obvykle obsaženo?
11. Charakterizujte subjektivitu mezinárodní organizace.
12. Uveďte některé z typických kompetencí mezinárodní organizace.
13. Jaké znáte funkce mezinárodní organizace?
14. Jak obvykle vypadá organizační struktura mezinárodní organizace?
15. Jak můžeme členit mezinárodní organizace?
16. Jaké jsou hlavní cíle OSN?
17. Jaké jsou hlavní zásady OSN?
18. Popište hlavní orgány OSN.
19. Vymezte stručně cíle těchto organizací: UNCITRAL, UNIDO, UNCTAD, OECD.

IV. PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE

JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.

JUDr. Kateřina Říhová, MILE

Literatura: *A Handbook on the WTO Dispute Settlement System*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 215 s; Antoniadis, A. *The European Union and WTO law: a nexus of reactive, coactive, and proactive approaches*. *World Trade Review*. 2007. s. 45–87; Artis, M., Nixon, F. *The Economics of the European Union, Policy and Analysis*, 3. edition. Oxford: Oxford University Press, 2001; Balaš, V., Šturma, P. *Kurs mezinárodního ekonomického práva*. Praha: C. H. Beck, 1997; Berkey, J. O. *The European Court of Justice and Direct Effect for the GATT: A Question Worth Revisiting*. *European Journal of International Law*. 1998, s. 626–657; Bretherton, Ch., Vogler, J. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 1999; Carbaugh, R. J. *International Economics*, 10. edition. Washington: Thomson South-Western Corporation, 2005, 175 s; Cottier, T., Oesch, M. *International Trade Regulation. Law and Policy in the WTO, the EU and Switzerland. Cases, Materials and Comments*. Cameron May: 2005, s. 218; Cottier, T., Oesch, M. *WTO Law, Precedents and Legal Change*. *Turku Law Journal* 3, 2001, s. 31 an; *Course on Dispute Settlement: World Trade Organization*, Ženeva: OSN, 2003; Croome, J. *Reshaping the World Trading System: A history of Uruguay Round*, Ženeva: WTO, 1995, 392 s; De Mey, D. *The Effect of WTO Dispute Settlement Rulings in the EC Legal Order: Reviewing Van Parys v Belgische Interventie-en Restitutiebureau (C-377/02)*. *German Law Journal*. 2005. s. 1025–1032; Eeckhout, P.: *The Domestic Legal Status of the WTO Agreement: Interconnecting Legal System*. *Common Market Law Review* 1997, s. 11 an; Friedland, J. A. *Understanding International Business and Financial Transactions*. New York: LexisNexis, 2002; Holman, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2002, 360 s; Jackson, J., H., *Sovereignty, the WTO*

and Changing Fundamentals of International Law, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 361 s; Ibora Upke, A. *Defining the Character of the Enabling Clause: Towards a more Beneficial GSP Scheme*, dostupný z: <http://ssrn.com/abstract=1265733>; Jung, Z., Průša, M. *Výsledky Uruguayského kola a jejich význam pro Českou republiku*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994; Keck, A. Low, P. *Special and Differential Treatment in the WTO: Why, When and How*. Working Paper ERSD-2004-03, WTO, s. 1–36; Matsushita, M., Schoenbaum, T., Mavroidis, P. *The World Trade Organization, Law, Practice and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2004, 989 s; Mavroidis, P. C., *The General Agreement on Tariffs and Trade: A Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2005, 383 s; Mitchell, A. D. *A Legal Principle of Special and Differential Treatment for WTO Disputes?* *World Trade Review*, 2006, s. 445–469; Moore, M. *A World Without Walls: Freedom, Development, Free Trade and Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003; Mrázek, J. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005; Nordstrom, H., Shaffer, G. *Access to Justice in the World Trade Organization*, Ženeva: ICTSD, 2007, 30 s; Pauwelyn, J. *Appeal without Remand: A Design Flaw in WTO Dispute Settlement and How to Fix it*, Ženeva: ICTSD, 2007, 62 s; Plasai V. *Compliance and Remedies Against Non – Compliance Under the WTO System*, Ženeva: ICTSD, 2007, 71 s; Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. Brno: MU 2001, 468 s; Rozehnalová, N. Týč, V. *Vnější obchodní vztahy evropské unie*. Brno: MU, 2006, 118 s; Šťastný, D. *Mezinárodní obchod: Teorie a politika*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2004; *The Legal Texts: The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 660 s; Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. New York: Oxford University Press, 1999; Valdhans, J. Myšáková, P. *K právním aspektům Světové obchodní organizace ve vztahu k ES - část I. Problematické aspekty členství ES a jeho jednotlivých členských států*. *Obchodní právo*, Praha: Prospektrum, 2008, 7–8, od s. 23–33, 11 s; Valdhans, J. Myšáková, P. *K právním aspektům Světové obchodní organizace ve vztahu k ES – část II. Skutečné pomezí práce ES/EU a WTO*. *Obchodní právo*, Praha:

Prospektrum, 2008, 9, od s. 20–29, 10 s; Valdhans, J. Myšáková, P. *K právním aspektům Světové obchodní organizace ve vztahu k ES – část III. Aspekty koncepce přímého účinku práva WTO na teritorium ES. Obchodní právo*, Praha: Prospektrum, 2008, 10, od s. 2–13, 12 s; Valdhans, J. Myšáková, P. *K právním aspektům Světové obchodní organizace ve vztahu k ES – část IV. Přímý účinek práva WTO na teritorium ES – judikatura. Obchodní právo*, Praha: Prospektrum, 2008, 11, od s. 16–27, 12 s; Valdhans, J. Myšáková, P. *K právním aspektům Světové obchodní organizace ve vztahu k ES – část V. Právní povaha rozhodnutí WTO. Obchodní právo*, Praha: Prospektrum, 2008, 12, od s. 2–10, 9 s; Van den Bossche, P. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 737 s; WTO Analytical Index: Guide to WTO Law and Practice, Cambridge: Cambridge University Press, 2. vydání, část. 2, 2007, 1312 s; Zonnekeyn, G. A. *The Status of WTO Law in the EC Legal Order – The Final Curtain. Journal of World Trade*, 2000, s. 111–125; Zonnekeyn, G. A. *The Latest on Indirect Effect of WTO Law in the EC Legal Order – The Nakajima Case Law Misjudged. Journal of International Economic Law*, 2001, s. 597–608.

Internetové stránky: oficiální webová prezentace WTO www.wto.org; oficiální webová prezentace UNCTAD www.unctad.org; oficiální webová prezentace Ministerstva průmyslu a obchodu, sekce Zahraniční obchod <http://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/>; oficiální webová prezentace Světové banky www.worldbank.org;

IV.1 CÍL KAPITOLY

Předmět práva mezinárodního obchodu, mezinárodního ekonomického práva a zvláště Světové obchodní organizace (dále už jen WTO) se v posledních letech těší stále větší oblibě na mnoha předních univerzitách po celém světě. Tento trend jen dokládá nezpochybnitelný význam WTO jako stabilního fóra, které udává tempo vývoji mezinárodního obchodu. WTO je považována za jednu z nejúspěšnějších mezinárodních organizací, která

tvoří novodobé dějiny politické ekonomie mezinárodního obchodu a honosí se přívyskem globální.

Tato kapitola je zamýšlena jako stručný úvod do problematiky týkající se práva WTO. Cílem kapitoly je seznámení čtenáře se základy práva WTO tak, aby pochopil základní principy, vyznal se v příslušných právních pramenech souvisejících s touto problematikou a získal všeobecný přehled o WTO jako o subjektu mezinárodního práva ovlivňujícího podobu národních legislativ a politik. Čtenář se seznámí s vybranou judikaturou orgánů pro řešení sporů v rámci WTO. Právo WTO patří do práva mezinárodního obchodu jako podmnožina mezinárodního práva veřejného a jeho znalost napomáhá k lepší orientaci ve vztazích, které s mezinárodním obchodem souvisejí.

Tato kapitola je dále rozdělena na několik samostatných částí. Čtenáři bude prezentována problematika pramenů práva WTO, včetně základních principů a pilířů, na nichž je postaveno, a také stručná analýza jednotlivých dohod včetně objasnění pojmu a obsahu případného přímého účinku práva WTO. Dále bude věnována pozornost mandátu WTO, cílům a funkci, členství ve WTO a způsobu přijímání rozhodnutí. Rozebrána bude také organizační struktura WTO. Na závěr bude představena problematika rozvojových a nejméně rozvinutých zemí a jejich zapojení v rámci WTO. Podkapitoly jsou doplněny kontrolními otázkami.

IV.2 WTO JAKO GLOBÁLNÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE

Regulace mezinárodního obchodu probíhala v minulosti nejdříve na bilaterální úrovni, kdy si státy vzájemně poskytovaly obchodní úlevy či výhody zakotvené ve dvoustranných smlouvách. Od 40. let minulého století se vývoj posunul k regulaci postavené na multilaterálním základě. Státy sjednávaly mnohostranné smlouvy, jejichž cíle se značně lišily, byť byly převážně uzavírány v duchu podpory liberalismu mezinárodního obchodu. Takto se například setkáváme se smlouvami regulujícími určité obchodní aspekty, jako je například odstranění překážek obchodu a jeho liberalizace (GATT 1947). Dalším druhem smluv byly smlouvy zakládající mezinárod-

ní organizace (smlouvy zakládající např. Organizaci spojených národů, Mezinárodní měnový fond, WTO) či smlouvy, kterými státy sjednávají vznik určitého celku (zóna volného obchodu, celní unie, jednotný vnitřní trh). Pozornost však bude nadále zaměřena pouze na problematiku týkající se WTO.

Obdobná organizace pod názvem Mezinárodní obchodní organizace (ITO) měla vzniknout společně s dvojicí Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (dnes začleněné do Skupiny světové banky) již na konci 40. let minulého století. Pro nedostatečnou podporu ze strany USA však proces vzniku ITO nebyl úspěšně dovršen a bylo přijato kompromisní řešení v podobě kvasiorganizace zabezpečující přechodně fungování dohody GATT 1947. Následný vývoj probíhal v průběhu jednotlivých kol – rounds (v současnosti stále ještě probíhá Doha Round, které mělo být ukončeno již v roce 2005, což se nestalo a termín ukončení je neustále posouván). Samotná WTO vznikla až na základě multilaterální mezinárodní dohody (Dohoda o zřízení WTO, známá též jako Marakešská dohoda) přijaté během Uruguayského kola a svou činnost zahájila oficiálně 1. ledna 1995. Smluvní strany GATT 1947 si byly vědomy sílící potřeby přebudovat stávající mechanismus zaštitěný pouze provizorní smlouvou na novou kvalitnější instituci s právní subjektivitou a efektivně fungující organizační strukturou.

WTO se považuje za právního nástupce GATT 1947. Členská základna WTO se v červenci 2008 rozrostla na číslo 153. Z původně prozatímní smlouvy, kterou u jejího zrodu v padesátých letech dvacátého století podepsalo 23 smluvních stran, se postupem času stala silná a moderní mezinárodní organizace s početnou členskou základnou, která udává tempo a směr mezinárodního obchodu. Na rozdíl od GATT 1947, jakožto pouhé mezinárodní smlouvy, je WTO organizací s vlastní budovou a sekretariátem cca sedmi set osob. Sídlem WTO je Ženeva. WTO je v dnešní době považována za hlavní mezinárodní organizaci, která formuje pravidla ovlivňující vývoj mezinárodního obchodu. Díky tomu, že v roce 1995 navázala na téměř šedesátiletou tradici GATT 1947, je označována za sice poměrně „mladou“ organizaci, avšak s bohatou historií. Přesto, že je WTO „nejmladší“ z významných mezivládních organizací, je v dnešním světě globalizace považována za jednu z nevlivnějších.

Mandát WTO k činnosti je formulován v Dohodě o zřízení WTO poměrně široce, a to prostřednictvím dvou složek – cílů a funkcí WTO.

➤ **Cíle a nástroje WTO**

Cíle WTO jsou následující (viz preambule Dohody o zřízení Světové obchodní organizace):

- zvýšení životní úrovně
- dosažení plné zaměstnanosti
- rostoucí úroveň reálného důchodu
- zvýšení výroby a obchodu zbožím a službami
- optimální využití světových zdrojů v souladu s cílem trvalého rozvoje
- zachování životního prostředí

Cílů má být dosaženo prostřednictvím těchto nástrojů:

- uzavíráním recipročního dohod zaměřených na podstatné snížení celních sazeb
- uzavíráním recipročních dohod zaměřených na odstranění ostatních překážek obchodu
- uzavíráním recipročních dohod zaměřených na odstranění diskriminačního zacházení v mezinárodních obchodních vztazích

I když je často chybně uváděno, že cílem WTO je liberalizace mezinárodního obchodu, je důležité si uvědomit, že liberalizace mezinárodního obchodu (odstraňování tarifních i netarifních překážek a diskriminačního zacházení) a odstranění diskriminačního zacházení v mezinárodních obchodních vztazích mají sloužit jako nástroje k dosažení cílů WTO. Preambule také zmiňuje nutnost zajištění podílu z růstu mezinárodního obchodu pro rozvojové a nejméně rozvinuté země.

Preambule Dohody o zřízení WTO, v níž jsou cíle formulovány, sice není jako taková právně závazná, má však vliv při interpretaci práva WTO a zprávy Panelů či Odvolacího orgánu na ni pravidelně odkazují. O poža-

pravku trvalého rozvoje, který je obsažen v preambuli, pojednává např. zpráva Odvolacího orgánu WTO ve věci *US – Shrimp*.

► Funkce WTO

Obecně jsou funkce WTO vymezeny v čl. II odst. 1 Dohody o zřízení WTO, kde je stanoveno, že WTO má být společným institucionálním rámcem pro řízení obchodních vztahů mezi svými členy, pokud jde o otázky spojené s dohodami a souvisejícími právními nástroji, zahrnutými do příloh této dohody. Podrobněji jsou jednotlivé funkce upraveny v čl. III Dohody o zřízení WTO:

- usnadňování provádění a správa Dohody o zřízení WTO, mnohostranných obchodních dohod a vícestranných dohod, které tvoří její přílohy,
- vytvoření fóra pro obchodní jednání svých členů,
- vytvoření fóra pro řešení sporů mezi svými členy (DSU),
- sledování a provádění kontroly národních obchodních politik svých členů (TPRM),
- spolupráce s ostatními mezinárodními organizacemi,
- provádění technické pomoci a školení v rozvojových zemích (tato činnost není výslovně zahrnuta do výčtu v čl. III Dohody o zřízení WTO, avšak je obecně považována za další funkci WTO).

První funkce WTO směřující k pomoci při naplňování všech závazků vyplývajících z mezinárodních dohod (dosahování cílů), které má WTO ve své gesci, je považována za funkci nejdůležitější. Podílí se na ní většina orgánů WTO.

Druhou funkcí je vytvoření stálého fóra pro obchodní jednání členů WTO. Předmětem jednání mohou být záležitosti právem WTO již upravené či zcela nová problematika. Od vzniku WTO do současné doby uzavřeli členové WTO několik mezinárodních obchodních dohod týkajících se např. dalších závazků v poskytnutí přístupu na trh týkajících se finančních služeb a telekomunikací, pohybu fyzických osob či další liberalizace obchodu s výrobky z oblasti informační technologie. Povinnost členů WTO uskuteč-

ňovat průběžná jednání je upravena např. v čl. 20 Dohody o zemědělství a v čl. XXVIIIbis GATT 1998. Dohoda o zemědělství hovoří v této souvislosti o „*pokračování reformního procesu*“. Členové v dohodě uznali, že dlouhodobý cíl podstatného snižování podpor a ochrany, směřující k zásadní reformě, je pokračující proces. Čl. XXXVIIIbis GATT 1998 upravuje celně tarifní jednání. Dále konstatovali, že cla jsou často vážnými překážkami obchodu a pro rozvoj mezinárodního obchodu mají proto velký význam jednání na základě reciprocity a vzájemných výhod. Jednání mají být zaměřená na podstatné snížení celkové úrovně cel a jiných dovozních a vývozních dávek a zvláště na snížení vysokých cel, které znesnadňují dovoz i nejmenších množství.

Jednání v rámci Doha Round jsou spíše neúspěšná a otázka uzavření nových dohod závisí na jeho úspěchu. V průběhu Ministerské konference v Hong-Kongu v prosinci 2005 byl stanoven nejzazší termín pro ukončení Doha Round na prosinec 2006. Toto kolo však dosud pro neúspěch jednání a nemožnost dosažení požadovaného konsensu ohledně jednotlivých záležitostí z projednávané agendy nebylo dokončeno. V současné době nejsou ještě odsouhlaseny ani tzv. „*modalities*“ pro zemědělské (AG) a průmyslové (NAMA) výrobky, které mají být základem pro další jednání a úspěšné ukončení Doha Round. Nikdo tedy neví, kdy a zda vůbec bude kolo dokončeno. V současné době je generálním ředitelem a některými členy WTO prosazována myšlenka ukončit Doha Round v roce 2010.

Třetí funkcí WTO je vytvoření fóra, kde členové mohou řešit spory vzniklé na základě např. nedodržení závazků obsažených ve smlouvách WTO či jiného porušení práva WTO. Systém řešení sporů WTO je dle čl. 3 odst. 2 DSU zásadním elementem pro zajištění bezpečnosti a transparentnosti mnohostranného obchodního systému. Rychlé řešení jakékoliv situace, ve které se člen domnívá, že je mu prostřednictvím opatření přijatým jiným členem zmenšena nějaká výhoda vyplývající pro něj přímo nebo nepřímo z uvedených dohod, je podstatné pro fungování WTO a pro udržení spravedlivé rovnováhy mezi právy a povinnostmi členů. Systém řešení sporů v rámci WTO tak má zajistit:

- ochranu práv a závazků, vyplývajících pro členy WTO z uvedených dohod
- vyjasnění existujících ustanovení těchto dohod

Doporučení a rozhodnutí Orgánu pro řešení sporů v rámci WTO však nemůžou rozšířit či zmenšit práva a závazky členů předvídané dohodami. Nový systém řešení sporů v rámci WTO začal fungovat od 1. ledna 1995 a je považován za velmi úspěšný. Podrobněji se této problematice věnujeme samostatně.

Čtvrtou funkcí WTO je provádění kontroly národních obchodních politik jednotlivých členů. Tuto činnost upravuje mnohostranná mezinárodní smlouva obsažená v příloze č. 3 k Dohodě o zřízení WTO. Jedná se o pravidelné zhodnocení obchodních politik a praktik jednotlivých členů a jejich dopad na mnohostranný obchodní systém. Smyslem této kontroly je:

- zajištění větší transparentnosti a porozumění obchodním politikám a praktikám jednotlivých členů
- dosažení stavu, kdy budou členové více dodržovat své závazky a ostatní pravidla WTO

Přezkum má na starosti Orgán pro zkoumání obchodní politiky členů (Trade Policy Review Body). V praxi se vyhotovují dvě zprávy. Jednu připraví dotčený člen a druhou sekretariát WTO. V závěru je z těchto materiálů vyhotoven jeden dokument, který je cenným zdrojem informací pro ostatní členy. Dokument je dostupný též online prostřednictvím elektronické databáze. Přezkumu podléhají všichni členové WTO, avšak realitou je, že dosud nebyla vydána žádná zpráva týkající se např. Kuby.

Pátou funkcí WTO je spolupráce s ostatními mezinárodními organizacemi a nevládními organizacemi. Čl. III odst. 5 Dohody o zřízení WTO pojednává jmenovitě o spolupráci s Mezinárodním měnovým fondem či Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj a jejich přidruženými institucemi. Taková spolupráce je vhodná na základě potřeby vytvoření vyšší soudržnosti v otázce vytváření globální ekonomické politiky. Stejnou myšlenku reflektuje i „*Deklarace k přínosu Světové obchodní organizace k dosažení větší propojenosti a ve vytváření globální ekonomické politiky*“, která byla přijata v rámci Uruguayského kola. Dále byla uzavřena např. „*Deklarace o vztazích Světové obchodní organizace s Mezinárodním měnovým fondem*“. Spolupráce probíhá formou konzultací a výměny informací mezi Sekretariátem WTO a MMF či Světovou bankou

Problematika vztahů k ostatním organizacím je dále upravena v čl. V Dohody o zřízení WTO. Generální rada je oprávněna uzavřít vhodná ujednání o účinné spolupráci s jinými mezivládními organizacemi a nevládními, které vyvíjí činnost, vztahující se k činnosti WTO. Touto činností je v rámci Sekretariátu WTO byla pověřena tzv. „*Divize vnějších vztahů*“ (External Relations Division), nyní pověřena i stykem s médii a pracující pod názvem Information and External Relations Division. WTO spolupracuje dále např. s WIPO, UNCTAD, OSN či ITC.

Pátou funkcí WTO je provádění technické pomoci a školení v rozvojových zemích, i když čl. III Dohody o zřízení WTO tuto funkci ve svém výčtu explicitně neobsahuje, nepřímou však vyplývá z mnoha ustanovení (o zapojení rozvojových a nejméně rozvinutých zemí do mezinárodního obchodu). Technická pomoc a školení jsou určena rozvojovým zemím, aby byly schopny plně využívat práv a plnit povinnosti v rámci svého členství. Tato funkce WTO, z které těží především rozvojové země, přispívá k jejich vyšší znalosti problematiky spojené s mezinárodním obchodem a používáním vhodných obchodních politik. Speciální ustanovení týkající se provádění technické pomoci a školení v rozvojových zemích je obsaženo např. v Dohodě o uplatnění sanitárních a fytosanitárních opatření, TRIPS, Dohodě o provádění článku VII Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994 či DSU. Provádění technické pomoci se může uskutečňovat buď na bilaterální bázi, kdy je tato prováděna vyspělými zeměmi, či na multilaterálním základě v případech, kdy pomoc poskytuje Sekretariát WTO.

➤ **Základní koncepce fungování WTO**

WTO zaštiťuje a spravuje mnohostranné a vícestranné obchodní dohody uvedené v jednotlivých přílohách Dohody o zřízení WTO. Tím je dán právní rámec pro uskutečňování mezinárodního obchodu a spektrum úpravy mezinárodního obchodování je podstatně širší, než tomu bylo v rámci GATT 1947, kde se úprava soustřeďovala pouze na koupi a prodej zboží. Vedle GATT 1994 je to i řada dalších smluv a činností o kterých bude pojednáno v dalším textu. Do rámce WTO tak spadá i úprava obchodu se službami (GATS), úprava práv duševního vlastnictví (TRIPS) či obchodu

se zemědělskými výrobky. V současné době se na půdě WTO vedou diskuse spojené s tématy globálního oteplování, celosvětové ekonomické a finanční krize či nedávné potravinové krize. Tato problematika však primárně do mandátu WTO nespadá.

WTO je obecně postavena na principu jediného závazku (požadavek *all or nothing*), což v praxi znamená, že všichni vstupující členové musí přijmout úplný soubor všech závazků, které jsou obsahem mnohostranných dohod. Výjimku tvořily čtyři vícestranné dohody zahrnuté do přílohy č. 4 Dohody o zřízení WTO, závazné jen pro ty země, které k nim přistoupily. Některé z nich však již v současné době nejsou v platnosti. Princip jediného závazku je součástí tzv. „*single undertaking*“. Single undertaking je metoda vyjednávání a dosahování výsledků, kdy musí být přijato vše, co je v dané agendě, jinak se nemůže ukončit vyjednávání. Například jednání v rámci Doha Round se dějí právě ve znamení single undertaking. Agenda obsahuje cca 20 různých otázek a členové WTO musí na konci kola najít řešení pro všechny položky agendy, nelze si vybrat pouze některé z nich a se zbytkem nesouhlasit (*cherry picking*). Tento systém je kritizován, neboť je považován za jednu z brzd úspěšného uzavření Doha Round.

Dřívější praxe, obzvláště v průběhu Tokijského kola, umožňovala, aby některé dohody podepisovali jen někteří členové, což však vyvolávalo řadu nejasností a problémů. Navíc Protokol o provizorní aplikaci GATT 1947 obsahoval ustanovení, která umožňovala, aby smluvní strany ponechaly v platnosti svou legislativu, která byla platná již v době jejich přístupu, i přesto, že nebyla v souladu se závazky GATT 1947.

Přesto, že je činnost WTO velkou částí odborné veřejnosti hodnocena kladně, má tato organizace i řadu odpůrců, kteří tuto organizaci kritizují pro její domnělou netransparentnost, nedemokratičnost, nespravedlivé rozdělení mocenské rovnováhy mezi tzv. „velké hráče“ jako jsou EU, USA, Indie či Brazílie, otázku ztráty suverenity členů WTO či upřednostňování obchodních zájmů před ochranou životního prostředí. Na druhou stranu již početná členská základna a řada států usilujících v současné době o vstup do WTO svědčí o mimořádném zájmu stát se členem této mezinárodní organizace. Nové zájemce o členství láká především garance lepšího přístupu na trhy ostatních členů WTO, existence všeobecné doložky nejvyšších výhod (Most Favoured Nation Treatment) či národního zacházení

(National Treatment), které patří pod jeden ze základních principů WTO – zásadu nediskriminace. Podrobněji bude o zásadě nediskriminace pojednáno v samostatné části této kapitoly.

Tak jako každá globální mezinárodní organizace, čelí i WTO řadě výzev, problémů a nutnosti reformace. S rozrůstající se členskou základnou a často odlišnými zájmy členů se jeví jako nutné řešit otázky spojené s dosavadním přijímáním rozhodnutí cestou konsensu, řešením sporů, dohledem nad obchodními politikami jednotlivých členů či efektivnějšími opatřeními pro případ další finanční a ekonomické krize. Nutno poznamenat, že WTO je mezinárodní organizací řízenou svými členy (member driven organization) a pouze tito mohou udávat směr jejího dalšího vývoje.

Kontrolní otázky k části VI.2:

1. Víte, jak se od sebe liší regulace mezinárodního obchodu na bilaterální a multilaterální úrovni?
2. Jak byste charakterizovali WTO?
3. Jak se od sebe liší GATT 1947/1994 a WTO?
4. Které město je sídlem WTO?
5. Na čem je postaven princip jediného závazku?
6. Jaké jsou základní oblasti obchodu, které WTO zaštiťuje?

IV.3 PRAMENY PRÁVA WTO

IV.3.1 Obecná charakteristika

21. století se odehrává ve znamení globalizace, interdependence a těmito jevy ovlivněného dalšího vývoje mezinárodních obchodu. Aby tyto jevy přispěly k růstu ekonomické úrovně jednotlivých států, je nutné, aby existovaly mezinárodní právní normy, které budou příslušející vztahy

vhodným způsobem upravovat. Mezinárodní právní normy upravující světový obchod mají za cíl především:

- omezení obchodních překážek
- zajištění předvídatelnosti a určité jistoty pro obchodníky a investory
- pomoc národním vládám s překonáním výzev, které přináší ekonomická globalizace
- zajištění rovnoprávnosti v mezinárodních ekonomických vztazích

V tomto směru má WTO neodmyslitelnou roli normotvůrce při úpravě multilaterálních obchodních vztahů. WTO spravuje spletitý systém vztahů mezi svými členy. Členská základna WTO čítá v současné době 153 členy a dalších několik desítek států či jiných subjektů má postavení pozorovatele. Tento systém vztahů je pokryt především poměrně složitou, za to však komplexní strukturou mezinárodních smluv (hard law). Je třeba mít na paměti, že níže uvedené prameny práva WTO mají rozdílnou povahu a ne všechny jsou z právního hlediska závazné (soft law). Některé prameny obsahují práva a povinnosti členů WTO „vymahatelné“ v rámci řešení sporu před Panelem (Panel) či Odvolacím orgánem (Appellate Body) WTO. Jiné slouží pouze jako podpůrný zdroj pro objasnění či výklad práva WTO. Klasifikace pramenů práva WTO není jednotná a je předmětem mnoha diskuzí. Lze se setkat s tendencemi zjednodušovat pohled na širokou škálu pramenů WTO, kdy jsou za prameny považovány především tzv. „WTO dohody“ (Dohoda o zřízení WTO a její přílohy v podobě mnohostranných a vícestranných dohod) a dále mezinárodní úmluvy inkorporované do práva WTO (na takové mezinárodní úmluvy odkazuje například TRIPS, kdy přímo explicitně v textu jmenuje Pařížskou úmluvu na ochranu průmyslového vlastnictví z roku 1967, Bernskou úmluvu o ochraně literárních a uměleckých děl ve znění pařížské revize z roku 1971, Římskou úmluvu o ochraně výkonných umělců, výrobce zvukových materiálů a rozhlasových organizací z roku 1961 a Smlouvu o duševním vlastnictví v oboru integrovaných oborů z roku 1989). Většina ze současných „WTO dohod“ vznikla v průběhu Uruguayského kola probíhajícího v letech 1986–1994. Jedná se o přibližně 60 dohod a ujednání o celkovém počtu 550 stran. V průběhu následných negociací, které trvají až do dnes, však vznikají další právní texty.

Přikloníme-li se k obhájčům extenzivního pojetí pramenů práva WTO, zjistíme, že tento výčet není zdaleka úplný. Kromě výše uvedených pramenů existují také tzv. „ostatní prameny“ jako např. zprávy Panelů a Odvolacího orgánu WTO v rámci řešení sporů (tyto jsou závazné pro strany sporu), akty jednotlivých orgánů WTO, ministerské deklarace, dokumenty vzniklé během negociací v minulosti, jiné mezinárodní smlouvy, mezinárodní obyčeje, obecné zásady právní či učení nejkvalifikovanějších znalců mezinárodního práva různých národů, jakožto podpůrný pramen.

Právo WTO se obecně považuje za součást mezinárodního práva veřejného. Přesněji řečeno je součástí práva mezinárodního obchodu, které je jádrem mezinárodního ekonomického práva. Adresáty práv a povinností jsou členové WTO (jednotlivé státy a samostatná celní území) a tito musí při utváření obchodní politiky respektovat svoje závazky, které v rámci členství ve WTO učinili. S tímto se pojí i řada otázek dopadu práva WTO na národní právo jednotlivých států, vztah k právu EU či přímý účinek práva WTO. Této problematice bude vzhledem k její závažnosti věnována samostatná část této kapitoly. Jednotlivé dohody obsažené v přílohách k Dohodě o zřízení WTO budou též samostatně rozebrány.

K *hard law* pramenům patří:

- Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace
- všechny její přílohy
- inkorporované dohody

Do *soft law* bývá řazeno:

- akty a dokumenty některých orgánů WTO
- deklarace.

IV.3.2 Prameny práva WTO dle oblastí úpravy

Právo WTO upravuje mnoho odlišných oblastí – cla, celní formality, dovozní kvóty (množstevní omezení), obchod s právy duševního vlastnictví, problematiku technických, sanitárních a fytosanitárních opatření či

dumping. Normy figurující v právu WTO lze rozdělit do následujících šesti skupin:

- normy upravující zásadu nediskriminace
- normy upravující přístup na trh (včetně norem o transparentnosti)
- normy zamezující nespravedlivý obchod (unfair trade)
- normy upravující střet mezi liberalizací mezinárodního obchodu a ostatními sociálními hodnotami a zájmy
- normy upravující zvláštní a odlišné zacházení s rozvojovými a nejméně rozvinutými zeměmi
- normy upravující institucionální a procedurální otázky spojené s rozhodováním a řešením sporů

Tyto normy společně se základními zásadami práva WTO tvoří tzv. mnohostranný obchodní systém (multilateral trading system).

Stěžejní dohodou vytvářející základní rámec pro fungování WTO je Dohoda o zřízení WTO zvaná též Marakéšská dohoda (Marrakesh Agreement). Ta je se svými přílohami považována za základní pramen práva WTO. Samotný text Dohody o zřízení WTO se skládá pouze ze šestnácti článků upravujících zejména zřízení, funkce, cíle, status, strukturu a sekretariát WTO. Vedle toho upravuje ještě vztahy k ostatním organizacím, přijímání rozhodnutí, rozpočet a příspěvky členů či členství ve WTO. Ostatní problematika je upravena v jednotlivých mnohostranných a vícestranných dohodách a ujednáních, které tvoří její přílohy. Struktura základních pramenů práva WTO tak, jak byla přijata v rámci Uruguayského kola, je tedy následující:

Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace:

- Příloha č. 1A: Mnohostranné dohody o obchodu se zbožím
 - Všeobecná dohoda o clech a obchodu 1994, doplněná ujednáním o výkladu článku II odst. 1 b), článku XII, XVII, XVIII, XXIV, XXVIII a Marrakéšským protokolem ke GATT 1994
 - Dohoda o zemědělství
 - Dohoda o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření
 - Dohoda o textilu a ošacení (již není v platnosti)
 - Dohoda o technických překážkách obchodu

- Dohoda o obchodních aspektech investičních opatření
- Dohoda o provádění článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994
- Dohoda o provádění článku VII Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994
- Dohoda o kontrole před odesláním
- Dohoda o pravidlech původu
- Dohoda o dovozním licenčním řízení
- Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních
- Dohoda o ochranných opatřeních
- Příloha č. 1 B: Všeobecná dohoda o obchodu službami (GATS)
- Příloha č. 1 C: Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS)
- Příloha č. 2: Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů (DSU)
- Příloha č. 3: Mechanismus přezkoumávání obchodní politiky (TPRM)
- Příloha č. 4: Vícestranné obchodní dohody:
 - Dohoda o obchodu civilními letadly
 - Dohoda o vládních zakázkách
 - Mezinárodní dohoda o obchodu mléčnými výrobky (již není v platnosti)
 - Mezinárodní dohoda o obchodu hovězím masem (již není v platnosti)

IV.3.3 Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace (WTO)

Dohoda o zřízení WTO byla podepsaná 15. 4. 1994 a v platnost vstoupila 1. 1. 1995. Je výsledkem devítiletých mnohostranných jednání v rámci Uruguayského kola. Společně s přílohami je považována za jednu z nejvíce ambiciózních a nejrozsáhlejších mezinárodních dohod, která byla kdy uzavřena. Dohoda je uvedena preambulí, která sice není právně závazná, ale slouží jako vodítko pro interpretaci ostatních pramenů práva WTO.

V preambuli jsou uvedeny zejména cíle WTO a nástroje, kterými lze těchto cílů dosáhnout.

► Vybraná ustanovení

V navazujících ustanoveních samotné Dohody jsou vyjmenovány funkce této organizace (čl. III), řešena její organizační struktura (čl. IV), sekretariát (čl. VI), způsob přijímání rozhodnutí (čl. IX), nebo členství a přijímání nových členů (čl. XI a XII). O všech těchto problematikách bude krátce pojednáno v následujících částech této kapitoly.

Interakce s ostatními mezinárodními mezivládními a nevládními organizacemi je upravena v čl. V. Principem je pomocí vzájemné spolupráce mezinárodních organizací vytvořit celosvětovou síť zabývající se různorodými otázkami jako jsou liberalizace mezinárodního obchodu, boj s globálním oteplováním, boj s hladomorem a chudobou v rámci potravinové krize, zvýšení životní úrovně lidstva, ochrana práv duševního vlastnictví atd. V současné době lze sledovat spolupráci WTO například s OSN, WIPO, IMF, ITC, WMO či UNCTAD.

► Rozpočet

Jako každá mezinárodní organizace, má i WTO svůj rozpočet. Úpravu otázek spojených s touto problematikou nalezneme v čl. VII Dohody o založení WTO. Jeho návrh je společně s výroční finanční zprávou každoročně předkládán generálním ředitelem Výboru pro rozpočet, finance a správu. Následně je rozpočet schválen Generální radou. Do rozpočtu přispívá každý člen WTO dle svého podílu na mezinárodním obchodu se zbožím a službami za poslední tři roky. Během uplynulých let byl rozpočet WTO systematicky navyšován, aby mohla být poskytována technická pomoc rozvojovým zemím. V roce 2001 se rozpočet WTO pohyboval na částce 92 milionů švýcarských franků, zatímco v roce 2004 se vyšplhal již na částku 162 milionů švýcarských franků. Za rok 2009 byl schválen rozpočet ve výši cca 189 milionů švýcarských franků. Nicméně oproti ostatním mezinárod-

ním organizacím zůstává rozpočet WTO poměrně skromným. V roce 2009 přispěla Česká republika částkou 1 304 515 švýcarských franků, což bylo 0,695 % z celkové částky rozpočtu. Kromě rozpočtu se ve WTO můžeme setkat ještě s celou řadou fondů.

➤ Status

Čl. VIII Dohody o zřízení WTO upravuje status této mezinárodní organizace a určuje ji jako právnickou osobu. Každý člen WTO je povinen poskytnout jí právní způsobilost, výsady a imunity nezbytné k výkonu její funkce. WTO je tak považována za samostatnou mezinárodní organizaci, nespadá tedy do specializovaných agentur či částí OSN, jak je někdy mylně uváděno.

➤ Přílohy Dohody o zřízení WTO, jejich případné kolize

Jak bylo naznačeno, k samotnému nepříliš dlouhému textu Dohody o zřízení WTO se váže rozsáhlá řada jednotlivých příloh. Dohoda tak není chápána osamoceně, ale je vnímána extenzivně společně se všemi přílohami. Odvolací orgán v případě *Brazil – Dessicated Coconut* vyslovil názor, že v rámci WTO se všechny mnohostranné úmluvy použijí rovnocenně a jsou ve stejné míře závazné pro všechny členy organizace. Jejich ustanovení představují neoddělitelný soubor práv a povinností, které musí být zvažovány ve vzájemné spojitosti. Existuje několik výslovných ustanovení, která řeší vzájemný vztah jednotlivých smluv (viz níže).

Základní vztah mezi Dohodou o zřízení WTO a jejími jednotlivými přílohami a jejich součástmi z hlediska jejich právní závaznosti naznačuje čl. II. Dohody nazvaný jako „Oblast působnosti WTO“. Tento článek stanovuje WTO jako společný institucionální rámec pro řízení obchodních vztahů mezi jejími členy, bude-li se jednat o otázky spojené s dohodami a souvisejícími právními nástroji, zahrnutými do příloh Dohody o vzniku WTO.

Mnohostranné dohody a související právní nástroje, které jsou zahrnuté do příloh 1, 2 a 3 jsou nedílnou součástí Dohody o zřízení WTO a jsou pro všechny členy bezpodmínečně závazné. Naopak vícestranné dohody a související právní nástroje, které jsou zahrnuté v příloze 4, tvoří součást Dohody o zřízení WTO jen pro ty členy, kteří je přijali. Pro členy, kteří je nepřijali, nezakládají tyto dohody žádná práva a povinnosti. V současné době je z vícestranných dohod v platnosti pouze Dohoda o obchodu civilními letadly a Dohoda o vládních zakázkách.

Největší počet mnohostranných úmluv lze najít v příloze 1, která se dále dělí na tři části. Část 1A obsahuje třináct mnohostranných úmluv týkajících se obchodu se zbožím. Za nejdůležitější smlouvu obsaženou v příloze 1A je považována Všeobecná dohoda o clech a obchodu 1994 (GATT 1994). Příloha 1B je tvořena Všeobecnou dohodou o obchodu službami (GATS) a příloha 1C obsahuje Dohodu o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS). Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů (DSU) jsou obsaženy v příloze č. 2 a příloha č. 3 je tvořena Mechanismem přezkoumávání obchodní politiky. Obě posledně zmíněné úmluvy obsahují i procesní ustanovení.

V některých situacích může docházet k částečnému překrytí závazků vyplývajících z jednotlivých dohod. Je to dáno poněkud problematictější vztahem mezi Dohodou o zřízení WTO, všeobecnými mnohostrannými dohodami (GATT, GATS, TRIPS) a speciálními mnohostrannými obchodními dohodami, které na ty všeobecné navazují (Dohoda o zemědělství, Dohoda o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření, Dohoda o technických překážkách obchodu aj.). Případné nesrovnalosti pomáhá řešit:

- čl. XVI odst. 3 Dohody o zřízení WTO
- obecná vysvětlující poznámka uvozující Přílohu 1A
- některé články obsažené v mnohostranných dohodách

Ad čl. XVI odst. 3 Dohody o zřízení WTO)

Ten uvádí, že v případě různosti mezi ustanoveními Dohody o zřízení WTO a ustanoveními některé s Mnohostranných obchodních dohod budou, podle povahy věci, rozhodující ustanovení Dohody o zřízení WTO.

Ad vysvětlující poznámka uvozující Přílohu 1A)

Tato poznámka zakotvuje v případě různosti mezi ustanoveními GATT 1994 a ostatních dohod uvedených v Příloze 1A k Dohodě o zřízení WTO zásadu *lex specialis* těchto ostatních dohod ke GATT 1994. V případě rozporu ustanovení GATT 1994 a ostatních dohod z Přílohy 1A se použije ustanovení těchto ostatních dohod. Ustanovení výše zmíněných smluv jsou v rozporu pouze v případě, že by dodržování ustanovení z ostatních dohod vedlo k porušení ustanovení v GATT 1994 a naopak. Pokud se jednotlivá ustanovení vzájemně doplňují, nedochází k žádnému konfliktu. Tento závěr potvrdil Odvolací orgán WTO ve věci *Argentina – Footwear (EU)* když ve své zprávě uvedl, že GATT 1994 a Dohoda o ochranných opatřeních se řadí obě mezi mnohostranné úmluvy o obchodu se zbožím obsažené v příloze 1A Dohody o zřízení WTO. A jako takové jsou obě považovány za nedílnou součást stejné dohody, která je závazná pro všechny členy WTO. Ustanovení těchto úmluv se vztahují ke stejné věci, a tou je používání ochranných opatření členy WTO. Ustanovení čl. XIX GATT 1994 a Dohody o ochranných opatřeních musí být vykládána tak, že představují neoddělitelný soubor práv a povinností, které musí být zvažovány ve spojitosti.

IV.3.4 Všeobecná dohoda o clech a obchodu 1994, doplněná ujednáním o výkladu článku II odst. 1 b), článku XII, XVII, XVIII, XXIV, XXVIII a Marrakéšským protokolem ke GATT 1994, jako součást přílohy 1A Dohody o zřízení Světové obchodní organizace (The General Agreement on Tariffs and Trade 1994)

GATT 1994 je všeobecná mnohostranná dohoda, která tvoří nedílnou součást Dohody o zřízení WTO jako jedna z částí přílohy č. 1A. Je závazná pro všechny členy WTO. Základ právní úpravy tvoří původní text GATT 1947, ovšem tak, jak byl upraven, doplněn či jinak pozměněn ustanoveními právních nástrojů, které vstoupily v platnost před datem vstupu Dohody o zřízení WTO. GATT 1947 jako závazný pramen práva sice pozbyla účinnost k 1. lednu 1996, její ustanovení však tvoří součást textu GATT 1994.

GATT 1947 státy uzavíraly s cílem zvyšovat životní úroveň, zajistit plnou zaměstnanost a úroveň reálného důchodu, jakož i účinnou poptávku, rozvinout plné užívání světových zdrojů a rozšířit výrobu a výměnu zboží. Aby mohly být splněny tyto cíle, uzavřely státy i další reciproční a vzájemně výhodné dohody, které měly směřovat k podstatnému snížení cel a jiných překážek obchodu, jakožto i k odstranění diskriminace v mezinárodním obchodě.

GATT 1994 dále zahrnuje ujednání vyjmenovaná v písm. c) úvodního textu této dohody a Marrakéšský protokol. Tento protokol obsahuje listiny (seznamy) závazků jednotlivých členů. Má více než 25 000 stran a je klíčovým dokumentem pro další obchodní vyjednávání.

► Režim nejvyšších výhod

Čl. I GATT upravuje všeobecnou doložku nejvyšších výhod. Tato doložka má svůj původ hluboko v historii, kdy byla používána v bilaterálních smlouvách. Tehdy byla paradoxně projevem diskriminace, neboť výhody z ní plynoucí mohl požívat jen velmi úzký okruh států. Multilaterální obchodní systém zašitý GATT/WTO tak přinesl důležitý obrat a díky

početnému členství WTO se doložka vztahuje na většinu států světa. Jinými slovy GATT v 50. letech 20. století vytvořila multilaterální systém založený na udělení bezpodmínečného režimu nejvyšších výhod. Tato doložka je společně s režimem národního zacházení považována za výstavbový kámen GATT 1994 i celého systému práva WTO. K významu doložky v rámci GATT/WTO viz případy *EC-Tariff Preferences*, *US-Section 211 Appropriations Act*.

Doložka zakládá povinnost rovného zacházení s obdobnými výrobky pocházejícími z území ostatních členů WTO tak, aby měly všechny subjekty stejnou příležitost k mezinárodní směně. Jedná se o doložku s pozitivní formulací a dosti širokým záběrem. Zahrnuje všechny výhody, přednosti, výsady a osvobození a vztahuje se na cla a dávky jakéhokoli druhu ukládané při dovozu nebo vývozu, na způsob vybírání těchto cel a dávek, na všechna pravidla a formality spojené s dovozem a vývozem. Podrobněji je všeobecná doložka nejvyšších výhod rozebrána v části kapitoly, která se věnuje základním principům WTO. V praxi to znamená, že stát je zavázán přiznat obdobným výrobkům (*like products*) pocházejícím z území všech ostatních členů WTO tytéž výhody, které přiznal či v budoucnu přizná jakémukoliv výrobku pocházejícímu z kteréhokoli třetího státu. V tomto smyslu tedy budou mezi sebou obdobné výrobky zrovnoprávněny. Pro určení, zda došlo k porušení všeobecné doložky nejvyšších výhod, musí být kladně zodpovězeny následující tři otázky:

- Je dána existence opatření, které poskytuje nějaké výhody, výsady, osvobození či přednosti?
- Jsou posuzované výrobky obdobné?
- Došlo v dané situaci k tomu, že příslušný člen WTO neposkytl tyto výhody, výsady, osvobození či přednosti ihned a bezpodmínečně obdobnému výrobku pocházejícímu z území druhého člena či tam určenému?

Stěžejní je určení, zda se skutečně jedná o obdobné výrobky. Jelikož GATT 1994 neobsahuje v tomto směru žádnou definici, byl postup určování obdobnosti dotvořen praxí Panelů (jedno ze stádií řešení sporů) a Odvolacího orgánu. Mezi případy, ve kterých se orgány řešení sporů zabývaly

pojmem obdobný výrobek, patří např. *Canada-Aircraft*, *Japan-Alcoholic Beverages II*, *Spain-Unroasted Coffee*. Mezi použité faktory patřily:

- vlastnosti, charakter a kvalita výrobku
- konečné použití
- vkus a zvyk spotřebitelů
- tarifní klasifikace

Kromě bezpodmínečnosti se doložka vyznačuje i jistou institucionalizací v tom smyslu, že existuje povinnost dohlížet na její používání. Doložka stimuluje mezi státy neutralitu a mír, neboť nutí státy jednat s přítelem i nepřítelem stejně.

Výjimky z všeobecné doložky nejvyšších výhod obsažené v textu GATT 1994 jsou následující:

- výjimky uvedené v článku I, které znamenají, že mezi státy mohou být zachovány preference v oboru dovozních cel nebo dávek, nepřesahují-li určité stanovené meze a ostatní podmínky stanovené GATT 1994
- výjimky uvedené v článku XXIV, který za určitých podmínek povoluje vytváření oblastí volného obchodu a celních unií (např. EU)
- výjimky v podobě zacházení s rozvojovými a nejméně rozvinutými státy
- výjimky na základě článku VI v podobě antidumpingových a vyrovnávacích cel.
- výjimky z pravidla nediskriminace dle článku XIV
- bezpečnostní výjimky dle článku XX
- ochranná opatření dle článku XIX.

V čl. II jsou zmíněny listiny koncesí. Soubor listin koncesí obsahuje závazky jednotlivých členů WTO a je nedílnou součástí GATT 1994. Díky mnohostranné účinnosti všeobecné doložky nejvyšších výhod se bilaterálně dohodnuté závazky vztahují v obecné rovině na všechny členy.

➤ Režim národní

Čl. III upravuje režim národního zacházení. Vedle úpravy režimu nejvyšších výhod se jedná o druhý základní princip fungování GATT. Cílem národního režimu je poskytnout dováženým výrobkům neméně výhodné zacházení v otázkách vnitřních daní, ostatních vnitřních dávek a vnitřních předpisů, jež je poskytováno domácím výrobkům. V tomto smyslu nesmí být poskytnuta ochrana domácím výrobkům. Úprava národního zacházení je poměrně komplikovaná a je nutno rozlišovat mezi jednotlivými odstavci tohoto ustanovení. Zatímco se čl. III:2 se vztahuje na fiskální opatření, čl. III:4 dopadá na vnitřní zákony a předpisy jiné než fiskální povahy:

- čl. III:2 (první věta), který se vztahuje na vnitřní daně a dávky jakéhokoli druhu uplatňované vůči dováženým výrobkům, a které jsou vyšší než ty, jimž podléhají obdobné domácí výrobky (koncept obdobného výrobku je užší než v čl. III:2 větě druhé)
- čl. III:2 (věta druhá), který požaduje ukládání vnitřních daní a dávek na domácí a dovážené výrobky způsobem, který je v souladu s čl. III:1; vysvětlující poznámka k textu uvádí, že pro účely obdobnosti výrobků se použije kritéria přímé soutěžitelnosti a zaměnitelnosti (jedná se tedy o širší pojetí obdobného výrobku)
- čl. III:4, který se vztahuje na zákony a jiné předpisy a jejich používání; v souvislosti s vztahem dovážených a domácích výrobků se zde opět hovoří pouze o obdobných výrobcích (koncept obdobného výrobku je širší než v čl. III:2 (první věta), ale užší než v čl. III:2 (druhá věta))

Pojem obdobného výrobku je ve všech třech výše uvedených případech vykládán odlišně. Orgán řešení sporů jej posuzuje podle toho, zda se člen WTO dovolává porušení režimu národního zacházení dle čl. III:2 první či druhé věty nebo dle čl. III:4. Pojem obdobného výrobku nestanoví podmínku, že výrobky musí být stejné. Poukazuje spíše na jistou podobnost. Posuzování obdobných výrobků se též děje případ od případu nezávisle. Při posuzování obdobných výrobků dle čl. III:2 (první věty) se rozhodovací praxe uchýlovala zejména tzv. *testu fyzických charakteristik*, který byl poprvé představen v případě *Japan-Alcoholic Beverages*. Odvolací orgán

v tomto případě použil kritéria konečného užití výrobku na daném trhu, vlastnosti, charakter a kvalitu výrobku a vkus a zvyky spotřebitelů. Kritéria byla použita kumulativně. Odvolací orgán zde přirovnal koncept obdobných výrobků k harmonice, která se roztahuje a smršťuje v záležitosti na tom, o které ustanovení práva WTO se jedná.

Pro posuzování obdobných výrobků dle čl. III:2 (druhé věty) byl rozhodovací praxí používán *test fyzických charakteristik společně s faktory trhu, soutěžními podmínkami, pružností substituce a cenovou pružností poptávky*. Posuzování obdobných výrobků dle čl. III:4 se děje většinou na základě *testu fyzických charakteristik a tarifního zařazení*.

Případy vztahující se k národnímu zacházení v rámci GATT 1994 jsou např. *Italy-Agricultural Machinery*, *US-Section 337*, *Japan-Alcoholic Beverages II*, *Korea-Alcoholic Beverages*, *EC-Asbestos*, *India-Autos*, *Canada-Periodicals*, *Argentina-Hides and Leather*.

➤ Možnost odchylek

Systém závazných cel, jež se budou rovným způsobem aplikovat vůči obchodním partnerům na základě všeobecné doložky nejvyšších výhod, je v rámci WTO základním nástrojem bezproblémového toku obchodu se zbožím. V určitých opodstatněných případech však právo WTO připouští možnost se od doložky nejvyšších výhod odchýlit. Takový odklon je předvídan jednak výjimkami z doložky uvedenými v jednotlivých úmluvách a vedle toho v případech oprávněné obrany před nepoctivými praktikami, které jsou v rozporu s pravidly WTO. Tyto situace jsou předvídané ve třech samostatných mezinárodních úmluvách, které jsou součástí Přílohy 1A k Dohodě o zřízení WTO:

- jednání na obranu proti dumpingu (Dohoda o provádění čl. VI GATT 1994),
- vyrovnávací opatření uložená s cílem eliminovat účinky nepovolené státní subvence (Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních),
- ochranná opatření dočasně uložená k ochraně domácího průmyslu (Dohoda o ochranných opatřeních),

Tyto dohody jsou podrobeny rozboru v samostatných částech této kapitoly.

► Některá další vybraná ustanovení

Čl. VII se vztahuje na zjišťování hodnoty k celním účelům. K tomuto článku se rovněž vztahuje mezinárodní dohoda, též samostatně rozebrána. Čl. X obsahuje povinnost uveřejňování a provádění obchodních předpisů. Čl. XI:1 odstraňuje množstevní omezení na vývoz a dovoz výrobků. Ustanovení tak zakazuje používání kvót, dovozních a vývozních licencí a jakýchkoliv jiných opatření, omezujících obchod, než jsou cla, daně a jiné dávky. Výjimky z obecného zákazu kvantitativních restrikcí jsou upraveny v čl. XI:2. S tímto souvisí i čl. XII týkající se výjimky ze zákazu kvantitativních restrikcí ve formě omezení k ochraně platební bilance.

V čl. XIX jsou upravena nouzová opatření při dovozu některých výrobků. Této problematice se opět podrobněji věnuje samostatná úmluva přijatá v rámci Uruguayského kola (viz kapitola IV.3.16). Čl. XX obsahuje všeobecné výjimky, kdy členové mohou zavádět taková opatření, která by za normální situace byla v rozporu s právem WTO. Aby použití opatření mohlo být ospravedlněno, musí jednak spadat pod některé z písmen uvedených v čl. XX a musí též naplnit požadavky jeho úvodního ustanovení (two-tier test). Čl. XXI upravuje bezpečnostní výjimky.

Čl. XXII nazvaný konzultace a čl. XXIII vztahující se na ochranu koncesí a výhod byla až do vzniku Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů jedinou úpravou řešení případných sporů mezi smluvními stranami GATT.

Čl. XXIV upravuje možnost existence regionálních ekonomických integrací v podobě zón volného obchodu či celních unií. Tato možnost je členy WTO hojně využívána. Do roku 2008 bylo členy WTO dle tohoto článku notifikováno 324 regionálních integrací.

Čl. XXVII upravuje suspenzi a odvolání koncesí. Dle tohoto článku má člen WTO kdykoliv možnost suspendovat nebo odvolat zcela či částečně kteroukoli koncesi obsaženou v příslušné listině koncesí připojené ke GATT 1994 za předpokladu, že tato koncese byla původně s jednána s vlád-

dou, jež se buď nestala nebo přestala být smluvní stranou GATT 1994. Člen WTO musí takovýto krok oznámit ostatním členům a provést konzultace s těmi členy, kteří mají podstatný zájem na dotčeném výrobku. Čl. XXVIII se týká možnosti změny listin a čl. XXVIIIbis celně tarifních jednání. Ve čl. XXIX je zmíněn vztah GATT 1994 k Havanské chartě.

Další případy související s GATT 1994 jsou například *EC-Commercial Vessels*, *Argentina-Textiles and Apparel*, *Dominican Republic-Cigarettes*, *US-Gasoline*, *Brazil-Tyres*, *EC-Asbestos*, *US-Shrimp*.

➤ Preferenční režim

Počátek 60. let s sebou přinesl myšlenku preferenčních režimů v souvislosti se vztahem zemí vyspělých (rozvinutých) a rozvojových. Tato myšlenka v roce 1964 vyvrcholila k přijetí části IV GATT, týkající se obchodu a rozvoje. Jako stěžejní ustanovení ve vztahu k rozvojovým zemím figuruje čl. XXXVI odst. 8, který zakotvuje zásadu nereciprocity. Tato je omezena na vztah zemí rozvojových a rozvinutých. Kromě této zásady zná GATT i speciální zacházení s rozvojovými zeměmi známé jako „*special and differential treatment*“. Rozvojovým zemím je kromě dalších výhod poskytována delší doba pro plnění jejich závazků, lepší přístup na trh či povinnost vyspělých zemí, aby při přijímání určitých ochranných opatření, braly na zřetel a chránily zájmy rozvojových zemí.

IV.3.5 Dohoda o zemědělství (The Agreement on Agriculture)

Zemědělské produkty jsou klíčovým vývozním a dovozním artiklem mnoha zemí světa. V období GAT 1947 se smluvní strany nemohly dohodnout na významnější liberalizaci tohoto odvětví. Dohoda o zemědělství byla sjednána až v rámci Uruguayského kola v letech 1986–1994 a představovala významný krok směrem ke zvýšení hospodářské soutěže mezi producenty zemědělských výrobků, zlepšení přístupu na trh a redukcí podpor narušujících trh. Splnění závazků členů WTO bylo v tomto směru rozfázováno do následujících šesti (pro rozvojové země deseti) let počínaje

rokem 1995. Nad jejich implementací dohlížel Výbor pro zemědělství. Dohoda o zemědělství je mnohostrannou úmluvou závaznou pro všechny členy WTO. Problematika upravená dohodou lze pro zjednodušení rozdělit do tří následujících oblastí:

- přístup na trh (čl. 4),
- domácí podpory (čl. 3:2, 6, 7 a Přílohy č. 2, 3 a 4),
- vývozní podpory (čl. 3:3, 8, 9, 10).

Zajímavostí je, že členové WTO zakotvili v samotném textu dohody svoje rozhodnutí dále pokračovat na postupné liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty. Často citovaný čl. 20 upravuje pokračování reformního procesu. Koncem roku 1999 souhlasili členové WTO s pokračováním v reformním procesu mezinárodního obchodu se zemědělskými produkty a v roce 2001 byly vyjednávání ohledně zemědělství oficiálně zařazena do programu Doha Round.

Ustanovení Dohody o zemědělství požadují používání cel namísto kvót a jiných kvantitativních restrikcí, zavádí pravidlo minimálního garantovaného přístupu na trh a upravuje problematiku domácích podpor a vývozních subvencí v oblasti zemědělství. Rysy poměrně komplikovaného modelu liberalizace lze shrnout takto:

- povinnost všech členů WTO tarifkovat existující opatření (převést všechny netarifní překážky obchodu na jejich celní ekvivalent),
- omezení domácích a vývozních podpor ve formě výše a množství,
- ostatní specifické závazky.

Čl. 1 Dohody o zemědělství je věnován důležitým definicím. Rozsah Dohody o zemědělství je stanoven v jejím čl. 2 odkazem na Přílohu 1. Dohoda o zemědělství se vztahuje pouze na výrobky uvedené v této příloze. Přístup na trh je upraven v čl. 4 stejně tak jako obecný zákaz používání netarifních překážek obchodu. Čl. 5 zakotvuje použití zvláštních ochranných ustanovení (Special safeguard provisions/ SSG). Při splnění přesně stanovených podmínek (čl. 5) v souvislosti s cenou či objemem dovážených zemědělských výrobků, může člen WTO uvalit na dovážené zboží dodatečné clo. V minulosti např. případ *EC-Poultry*.

Dohoda o zemědělství se v problematice úpravy podpor částečně překrývá s Dohodou o subvencích a vyrovnávacích opatřeních. Ustanovení o podporách v obou dohodách se liší. Úprava podpor v Dohodě o zemědělství je užší, neboť se týká jen podpor poskytovaným v zemědělském odvětví. Právní vztah mezi oběma dohodami upravuje čl. 21 Dohody o zemědělství. Tento stanovuje, že ustanovení GATT 1994 a ostatních mnohostranných obchodních dohod upravených v příloze 1A k Dohodě o zřízení WTO budou uplatňována, pokud ustanovení Dohody o zemědělství nestanoví jinak. Aplikační přednost je tedy pro otázky zemědělství dána Dohodě o zemědělství. Tento názor vyslovil i panel v případě *Canada-Dairy a Brazil-Desiccated Coconut*. Čl. 13 Dohody o zemědělství upravuje tzv. „mírovou doložku“ (peace clause). Tato doložka stanovuje, že podpory v ní uvedené, byly po dobu přechodného období (do konce roku 2003) osvobozeny od uložení vyrovnávacího cla.

Dle čl. 3:1 Dohody o zemědělství jsou její nedílnou součástí listiny koncesí obsažené v příloze. Tento článek se týká domácích i vývozních podpor. Odvolací orgán WTO se v minulosti mnohokrát vyslovil ke vztahu listin koncesí a obsahu Dohody o zřízení WTO včetně mnohostranných dohod uvedených v jejich přílohách. Listiny koncesí nesmí být s uvedenými dohodami v rozporu. Tento názor odvolacího orgánu zazněl např. v případech *EC-Bananas III*, *EC-Poultry*, *Chile-Price Band System* či *US-Sugar*.

Čl. 3:2 Dohody o zemědělství stanovuje, že v obecné rovině nebudou členové WTO poskytovat podpory ve prospěch domácích výrobců nad úroveň jejich závazků, specifikovaných v oddílu I části IV listiny koncesí a závazků. Z tohoto pravidla však existují výjimky. Čl. 6 odkazuje v tomto ohledu na Přílohu 2, která obsahuje seznam domácích schémat obsahující podpory a opatření, u kterých se předpokládá, že mají minimální vliv na narušení trhu a jsou proto vyňaty ze závazku redukce podpor. Příloha je v žargonu WTO označována jako tzv. „Green box“.

Kromě problematiky domácích podpor Dohoda o zemědělství upravuje v čl. 9 také snižování podpor vývozních. Závazky členů WTO ve vztahu k vývozním podporám jsou zejména:

- neposkytování vývozních podpor nad úroveň závazků na rozpočtové výdaje a množství tak, jak je blíže specifikováno ve čl. 3:3 dohody,

- zamezení obcházení závazků na vývozní podpor dle čl. 10:1 dohody,
- neposkytnutí vývozní podpory jinak než v souladu s dohodou a listinami koncesí dle čl. 8 dohody.

Čl. 12 Dohody o zemědělství stanovuje podmínky pro zákazy či omezení vývozu. Čl. 15 a 16 jsou věnovány rozvojovým a nejméně rozvinutým zemím. 18 zakotvuje zřízení Výboru pro zemědělství a transparentnost, který dohlíží nad plněním Dohody o zemědělství.

Spory vzniklé z Dohody o zemědělství se řeší před orgány řešení sporů. Další spory vzniklé v oblasti zemědělství jsou např. *Korea-Beef*, *US-FSC*, *Chile-Price band System*, *Turkey-Rice*, *EC-Export Subsidies on Sugar*, *US-Upland Cotton*.

IV.3.6 Dohoda o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření (The Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures/ SPS Agreement)

Již zakládající členové GATT 1947 si byli vědomi, že kromě tarifních překážek mezinárodního obchodu, mohou být v rámci obchodních politik používány i jiné, skrytější netarifní překážky a tento problém bude třeba v budoucnu řešit. Mnoho překážek mělo charakter vnitrostátních opatření zvýhodňujících domácí výrobce. Tyto byly uplatňovány až po té, co zboží přešlo hranice. Některá protekcionistická opatření byla navíc odůvodňována politikou ochrany života a zdraví. Nastalá situace byla částečně vyřešena sjednáním Dohody o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření.

Sanitární a fytosanitární opatření mohou mít celou řadu podob a mohou se vztahovat na domácí či zahraniční produkty. V praxi dochází často k mylné záměně sanitárních a fytosanitárních opatření za technické překážky obchodu a naopak. Čl. 1 Dohody o sanitárních a fytosanitárních opatřeních stanovuje její použití na všechna sanitární či fytosanitární opatření, která mohou přímo nebo nepřímo ovlivňovat mezinárodní obchod. Dohoda

o sanitárních a fytosanitárních opatřeních tak zahrnuje všechna opatření, jejichž záměrem je zejména chránit:

- lidský či zvířecí život před riziky způsobenými jídlem,
- lidské zdraví před nemocí způsobenými zvířaty či rostlinami,
- zvířata a rostliny před pesticidy a nemocemi.

Sjednána byla v rámci Uruguayského kola a vstoupila v účinnost 1. ledna 1995. Upravuje přesné podmínky zavádění obchodních opatření ze strany členů WTO z důvodu zajištění bezpečnosti jídla a ochrany života a zdraví lidí, zvířat a rostlin před nemocemi. Jedním z cílů dohody je zvýšit transparentnost používání takových opatření. Dohoda o sanitárních a fytosanitárních opatřeních je výsledkem dlouhodobých debat o tom, jak by měl vypadat rovnovážný vztah mezi liberalizací obchodu a ochranou života a zdraví lidí, zvířat a rostlin. Tato opatření by neměla být zneužívána jako skryté překážky obchodu s cílem zajistit lepší podmínky domácím výrobcům. Dle Dohody o sanitárních a fytosanitárních opatřeních mohou členové WTO sice určit vlastní standardy ochrany, avšak všechna opatření musí být založena na výsledcích vědeckého výzkumu. Jejich aplikace musí být učiněna na nediskriminatorním základě a jen v nezbytně nutném rozsahu tak, aby byl ochráněn život lidí, zvířat a rostlin či zdraví. V případě, že existuje důvodné vědecké ospravedlnění či přiměřené zhodnocení rizik, mohou členové používat opatření ústící ve vyšší míru ochrany. Faktory zvažované v případě zhodnocení rizik jsou v Dohodě o sanitárních a fytosanitárních opatřeních objasněny. Člen WTO, který takové opatření použije, je povinen v případě potřeby zveřejnit, ke kterým faktorům přihlédl. Dohoda o sanitárních a fytosanitárních opatřeních tak respektuje právo jednotlivých členů WTO určit si vlastní úroveň ochrany, na druhou stranu však nesmí tímto prostřednictvím docházet k zneužívání tohoto práva ve prospěch ochrany. Dohoda o sanitárních a fytosanitárních opatřeních přímo zmiňuje zákaz neoprávněné diskriminace ať už v prospěch domácích výrobců či mezi zahraničními výrobci navzájem.

Výše zmíněná ochrana je z hlediska Dohody o sanitárních a fytosanitárních opatřeních poskytována bez ohledu na to, zda jsou opatření technickými požadavky. Dohoda o technických překážkách obchodu zahrnuje všechny technické předpisy, dobrovolné standardy a postupy. Rozsah obou

dohod je tedy různý. Pro určení, zda opatření spadá pod rozsah Dohody o technických překážkách obchodu, je rozhodující druh opatření. Naopak záměr opatření je rozhodující pro podřazení pod Dohodu o sanitárních a fytosanitárních opatřeních. Otázka je částečně upravena i v čl. 1:5 Dohody o technických překážkách obchodu. Zde je stanoveno, že ustanovení této dohody se nevztahují na sanitární a fytosanitární opatření tak, jak jsou definována v příloze A Dohody o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření.

Dohodou o sanitárních a fytosanitárních opatřeních spravuje Výbor pro sanitární a fytosanitární opatření. Spory vzniklé z této dohody se řeší v rámci klasické procedury řešení sporů WTO (Panel, Odvolací orgán). Mezi známé spory související s Dohodou o sanitárních a fytosanitárních opatřeních patří například *Japan-Apples*, *EC-Biotech*, *EC-Hormones*, *Australia-Salmon*.

IV.3.7 Dohoda o technických překážkách obchodu (The Agreement on Technical Barriers to Trade /TBT Agreement)

Variantou netarifních překážek obchodu mohou být také technické předpisy. Původní Dohoda o technických překážkách obchodu vznikla již v průběhu Tokijského kola. Text současné dohody je však výsledkem jednání v rámci Uruguayského kola a navazuje na GATT 1994. Cílem dohody je zajistit, aby technické předpisy, standardy, testování a udělování certifikátů nezpůsobovaly zbytečné překážky mezinárodního obchodu. Upravuje používání technických předpisů a standardů (norem) ze strany členů WTO. Definice technických předpisů a standardů (norem) je obsažena v příloze 1 Dohody o technických překážkách obchodu. Za technický předpis se dle definice považuje dokument, který určuje charakteristiku výrobků nebo k nim se vztahujících postupů a výrobních metod, jejichž dodržování je závazné. Definice technického předpisu byla dále upřesněna odvolacím orgánem v případě *EC-Sardines*. Za standard je považován dokument, schválený uznaným orgánem, který poskytuje pro použití pravidla, pokyny nebo charakteristiky výrobků nebo k nim se vztahujících postupů a výrobních metod, jejichž dodržování není závazné. Dle závěru odvolacího orgánu

ve věci *EC-Sardines* je kvalifikování předmětného opatření jako technického předpisu či standardu stěžejní při posuzování otázky použití dohody.

➤ Podmínky pro uplatnění technické překážky obchodu

- V čl. 2:1 Dohody o technických překážkách obchodu je zakotvena všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení. Členové WTO jsou tak povinni zajistit, aby, pokud jde o technické předpisy, bylo výrobkům dovezeným z území kteréhokoli člena, poskytnuto neméně příznivé zacházení, než jaké je poskytováno obdobným výrobkům domácího původu a obdobným výrobkům pocházejícím z jakékoli jiné země.
- Další podmínkou pro uplatnění technických opatření je zásada nutnosti, která se vyznačuje dvěma aspekty.
 - První z nich je v čl. 2:2 Dohody o technických překážkách obchodu. Ten obsahuje test, kterým musí dané opatření projít, aby bylo v souladu s dohodou. Jinými slovy, technické opatření nesmí více omezovat obchod, než je nutné pro dosažení legitimního cíle. Demonstrativní výčet těchto cílů lze též najít v čl. 2:2 dohody.
 - Druhým aspekt je v čl. 2:3, podle něhož technické předpisy nebudou udržovány v platnosti, pokud dané okolnosti nebo cíle přestaly existovat či je lze dosáhnout pro obchod méně omezujícím způsobem.

Čl. 4:1 dohody zavazuje členy WTO k používání Kodexu správné praxe (Code of Good Practice), jehož text je obsažen v příloze 3. Na základě Kodexu správné praxe mají členové WTO připravovat, přijímat a uplatňovat technické normy. Tento kodex stanovuje pravidla pro orgány vydávající technické standardy. Pro ty z orgánů vytvářejících technické standardy, které se řídí kodexem, platí právní domněnka, že svou činnost provádějí v souladu s Dohodou o technických překážkách obchodu. Mezi hlavní zásady kodexu patří:

- nediskriminace,
- vyhnutí se používání překážek obchodu, které nejsou nutné,
- použití mezinárodních standardů a harmonizace,
- transparentnost a připomínkování nových standardů ostatními členy WTO.

Členové WTO, kteří chtějí zavést technické předpisy, mohou k jejich tvorbě použít buď mezinárodní standard či vytvořit svoje vlastní opatření. V případě, že za předlohu použijí mezinárodní standard, má se za to, že takový technický předpis je v souladu se zásadou nutnosti. Tato domněnka je však vyvratitelná. Shodu s technickými předpisy a normami posuzují orgány vlády jednotlivých států. Dohoda o technických překážkách obchodu upravuje i postupy posuzování shody. Zvláštní a rozdílné zacházení s rozvojovými zeměmi je upraveno v čl. 12 dohody. Záležitosti spojené s Dohodou o technických překážkách obchodu má na starosti Výbor pro technické překážky obchodu. Konzultace a řešení sporů probíhají pod záštitou Orgánu pro řešení sporů. Dalším významným sporem byl i *EC-Asbestos*.

IV.3.8 Dohoda o textilu a ošacení (The Agreement on Textiles and Clothing)

Obchodování s textilem a ošacením, stejně jako zemědělství, bylo v rámci systému GATT/WTO vždy problematickou oblastí. Cílem dohod upravujících problematiku textilu a ošacení bylo zejména postupné odstranění dovozních kvót.

Dohoda o textilu a ošacení nabyla účinnosti 1. ledna 1995 a měla do roku 2005 zajistit postupné odstranění kvót na textil a ošacení. V současné době již není v platnosti a obchod s textilem a ošacením se řídí obecnými pravidly obsaženými v systému práva WTO, a to zejména GATT 1994. Od roku 2005 je tak tento sektor plně včleněn do rozsahu GATT 1994. Výsledným stavem je, že se již nadále nepoužívají dovozní kvóty a členové WTO nemohou diskriminovat mezi svými obchodními partnery a dovozci.

Dohoda o textilu a ošacení byla sjednána v rámci Uruguayského kola jako přechodná dohoda s časově omezenou účinností na deset let. Jejím předchůdcem ze 70. let 20. století byla jiná dohoda týkající se obchodu s textilem a ošacením. Jednalo se o tzv. „*The Multifibre Arrangement (MFA)*“ a negociace textilních kvót byly uskutečňovány na bilaterální úrovni. Tato dohoda obsahovala velké množství výjimek z nediskriminačního zacházení. Případy týkající se sporů z bývalé Dohody o textilu a ošacení byly např. *US-Wool Shirts and Blouses*, *Turkey-Textiles*, *US-Underwear*, *US-Cotton Yam*.

IV.3.9 Dohoda o obchodních aspektech investičních opatření (The Agreement on Trade-Related Investment Measures/ TRIMS Agreement)

Mezinárodní obchod a investice jsou úzce spojené jevy, které se vzájemně ovlivňují. Překážky mezinárodního obchodu mohou být zmírněny liberalizací v oblasti investic. Stejně tak lepší přístup na trh prostřednictvím liberalizace mezinárodního obchodu může vést k větší míře investování. Na rozdíl od úpravy mezinárodního obchodu však dosud neexistuje komplexní mnohostranná úprava mezinárodních investic. Navzdory tomuto stavu je od 50. let 20. století pozorován trvalý nárůst objemu zahraničních přímých investic (FDI).

Předchůdci moderních smluv o investicích byly v 18. století tzv. „*Smlouvy o přátelství, obchodu a navigaci*“ (Treaties of Friendship, Commerce and Navigation). Století 19. je nazýváno zlatým věkem mezinárodního investičního práva. Liberalizace investic však byla prováděna převážně prostřednictvím bilaterálních smluv, regionálními ekonomickými institucemi a navíc jen v rámci určitých ekonomických sektorů. Například v rámci EU je volný pohyb kapitálu jednou ze základních svobod. Stejně tak např. NAFTA liberalizuje tok investic mezi Mexikem, Kanadou a USA. V sice mnohostranném, ale pouze sektorově specifickém měřítku vede k liberalizaci energetického sektoru Energetická Charta.

V 90. letech minulého století byly v rámci OECD vedeny negociace ohledně vzniku komplexní Mnohostranné úmluvy o investicích (the Multi-

lateral Agreement on Investment). Úmluva však nebyla nikdy uzavřena. I přes předešlý neúspěch, téma investic přišlo opět na scénu v rámci WTO a to na Konferenci ministrů v Singapuru v roce 1996 (investice tvořily jedno z dobře známých tzv. Singapurských témat). Na Konferenci ministrů v Doha v roce 2001 bylo dohodnuto, že počátkem roku 2003 se budou pravidelně konat negociace ohledně obchodu a investic. Byla ustavena vyjednávací skupina. Kapacita rozvojových zemí však nebyla na vyjednávání v oblasti investic dostatečně připravena a v roce 2004 došlo k zastavení vyjednávání ohledně investic a rozpuštění vyjednávací skupiny.

Liberalizace mezinárodního investování je tak převážně prováděna bez multilaterálního zastřešení. Zajímavostí je, že některé prameny práva WTO obsahují ustanovení ovlivňující investování. Např. GATS a jeho dodávka služby dodavatelem jednoho člena prostřednictvím komerční přítomnosti na území kteréhokoli jiného člena (Mode 3) se vztahuje i na zahraniční přímé investice (FDI). Rovněž TRIPS přispívá k rozvoji mezinárodního investování tím, že investorům poskytuje technologickou ochranu. Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (SCM) ovlivňuje tok investic svými ustanoveními o dvojím zdanění. Mezinárodní úmluvou, která se v rámci WTO zabývá obchodem a mezinárodními investicemi je Dohoda o obchodních aspektech investičních opatření (TRIMs)

Tato dohoda vznikla v rámci Uruguayského kola a vztahuje se pouze na investiční opatření týkající se obchodu se zbožím a zavazuje členy především k:

- notifikaci opatření, na které se dohoda vztahuje (čl. 5:1),
- dodržování určitý stav stabilizace v průběhu transičního období (standstill obligation v čl. 5:4),
- na konci transičního období eliminovat všechna opatření, která jsou dohodou považována za nepřijatelná (čl. 5:2).

Dohoda kromě jiného stanovuje povinnost členů WTO respektovat závazek týkající se zacházení v rámci národního režimu tak, jak je uveden v čl. III GATT 1994 a závazek všeobecného odstranění množstevních omezení, stanovený v čl. XI GATT 1994. Demonstrativní výčet opatření neslučitelných s dohodou je uveden v příloze. Význam dohody je v tomto směru dle názoru orgánů WTO pro řešení sporů v případě *Indonesie-Autos* v tom,

že specifikuje určité typy investičních opatření, která jsou neslučitelná s čl. III a XI GATT 1994. Část dohody je věnována i otázkám transparentnosti a rozvojových zemí. Dle čl. 8 dohody se spory z ní vzniklé řeší prostřednictvím řešení sporů v rámci WTO.

IV.3.10 Dohoda o provádění článku VI Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994 (The Agreement on Implementation of Article VI of the GATT 1994/ The Anti-dumping Agreement)

Obchodní praktiky společností v boji o zákazníky jsou různorodé. Může tak nastat případ, že se obchodní společnost rozhodne vyvážet výrobek do zahraničí za nižší cenu než, za kterou je prodáván na domácím trhu. Tento jev se nazývá dumping. Obchodování s dumpingovým zbožím významně ovlivňuje soutěž mezi podnikateli a narušuje rovnováhu trhu. Například v průběhu ekonomické a finanční krize, která začala v roce 2008, byl zaznamenán značný nárůst antidumpingových šetření.

Postup při boji proti dumpingu je upraven v čl. VI GATT 1994, který členům povoluje obranu proti dumpingu v obecné rovině, a v samostatné mnohostranné dohodě o provádění tohoto článku, která vznikla v rámci Uruguayského kola a která čl. VI GATT 1994 upřesňuje a více rozvádí. Dohodě se v žargonu WTO říká Dohoda o antidumpingu (ADA). Ustanovení se použijí současně a členům WTO dovolují takové chování, které by za normálních okolností porušovalo princip závaznosti cel a zásady nediskriminace. Čl. VI GATT 1994 stanovuje, že dumping, jímž se zboží jednoho člena WTO uvádí na trh druhého člena za cenu nižší, než je jeho normální hodnota, je zavrženíhodný, pokud způsobí či hrozí způsobit podstatnou újmu výrobnímu odvětví či zdržuje od jeho vybudování. Dohoda o antidumpingu poté stanovuje, co se považuje za cenu nižší než normální hodnota výrobku. Základní metodou je srovnání vývozní ceny výrobku při běžném obchodu s cenou obdobného výrobku určeného pro domácí spotřebu v zemi vývozu (čl. 2:1 dohody). Pokud takovéto srovnání není možné (na domácím trhu země vývozu se neprodává žádný obdobný výrobek či srovnání z důvodu zvláštní situace nelze učinit), je dumpingové rozpětí určeno srovnáním se srovnatelnou reprezentativní cenou obdobného vý-

robku, který se vyváží do některé třetí země (čl. 2:2 dohody). Další alternativou je výpočet založený na kombinaci výrobních nákladů, ostatních výdajů a obchodní marže. Snad historicky nejznámějším případem týkajícím se výpočtu dumpingové marže byl spor *US-Zeroing*.

Typickým výsledkem antidumpingové ochrany je uvalení dodatečné dovozní dávky (antidumpingové clo), která cenu zboží přibližuje jeho prodejní hodnotě v zemi vývozu. Ukládání a vybírání antidumpingových cel je obsaženo v čl. 9 dohody. Uvalit antidumpingové clo lze pouze v případě, kdy vznikla či hrozí vzniknout materiální (skutečná) podstatná újma konkurenčnímu domácímu odvětví. Zjišťování újmy je upraveno v čl. 3 Dohody o antidumpingu a musí být založeno na skutečných důkazech. Zahrnuje objektivní přezkoumání objemu dumpingových dovozů a jejich účinku na ceny obdobných výrobků na domácím trhu a přezkoumání následného vlivu těchto dovozů na domácí výrobce obdobných výrobků. Dumping se přezkoumává i co do množství a ceny.

Pro tyto účely musí postižený člen prokázat, že se v daném případě jedná o dumping, vypočítat rozsah dumpingu a označit již existující či hrozící újmu. Musí být prokázán kauzální nexus mezi dumpingovými dovozy a vznikem či hrozbou vzniku podstatné újmy (čl. 3:5 dohody). Zahajuje se proto antidumpingové šetření. Podmínky zahájení antidumpingového šetření a jeho postup jsou upraveny v čl. 5 Dohody o antidumpingu. Šetření se zahajuje na základě písemné žádosti předložené domácím výrobním odvětvím a musí obsahovat důkazy o existenci dumpingu, o újmě a jejich příčinné souvislosti. Čl. 5:4 Dohody o antidumpingu upravuje obsah pojmu domácí výrobní odvětví. K obsahu pojmu domácí výrobní odvětví se vyjádřil Odvolací orgán v případě *US-Hot-Rolled Steel*. Aby mohlo být kritérium podání žádosti domácím výrobním odvětvím splněno a žádost tak byla přijata, musí žadatelé splnit následující dvousložkový test:

- žádost musí být podporována těmi domácími výrobci, jejichž souhrnná výroba tvoří více než 50 % celkové výroby obdobného výrobku té části domácího výrobního odvětví, která vyjadřuje svou podporu nebo nesouhlas se žádostí,
- a zároveň

- jestliže domácí výrobci, výslovně podporující žádost, představují méně než 25 % celkové výroby obdobného výrobku, vyráběného domácím výrobním odvětvím, šetření nebude zahájeno.

Přezkoumání účinku dumpingových dovozů na domácí výrobní odvětví musí zahrnovat vyhodnocení všech příslušných ekonomických faktorů a ukazatelů vyjmenovaných v čl. 3:4 Dohody o antidumpingu (seznam však není vyčerpávající a ani nestanoví váhu jednotlivých faktorů). Až pokud šetření (může probíhat max. 1 rok, výjimečně 18 měsíců) prokáže existenci dumpingu a újmy či její hrozby, může dojít k uvalení antidumpingového cla. Situace může být též vyřešena tím, že vývozce navýší cenu výrobku a tím se vyhne uložení antidumpingového cla. Uvalení antidumpingového cla vyprší ve lhůtě pěti let po jeho zavedení, ledaže se dalším šetřením prokáže, že jeho odstranění by vedlo k další újmě. V případech, kdy je dumpingová marže bezvýznamná (méně než 2 % vývozní ceny výrobku) či objem dovážených dumpingových výrobků je zanedbatelný (dovoz z jedné země je menší než 3 % celkového dovozu daného výrobku), šetření se ihned zastaví (čl. 5:8 Dohody o antidumpingu).

Členové WTO, kteří rozhodli bránit zájmy svého domácího odvětví a bránit se proti dumpingu v souladu s čl. VI GATT 1994 a Dohody o antidumpingu, mají vůči Výboru pro antidumping informační povinnost o svém konání. Výsledky šetření se zveřejňují dvakrát ročně. Případné spory mohou být řešeny v rámci Ujednání o řešení sporů. V případě, kdy některá ze zúčastněných stran odmítne přístup k nutné informaci nebo ji neposkytne, postupuje se pro potřebu učinění zjištění podle pravidla nejlepší dosažitelné informace. O obsahu tohoto pojmu se vyjádřil Panel v případě *Guatemala – Cement*.

Čl. 15 Dohody o antidumpingu upravuje zacházení s rozvojovými zeměmi. Ustanovení tohoto článku jsou poměrně nejasná. K tomu např. případ *EC-Bed Linen*. Dohoda o antidumpingu též v čl. 2:6 obsahuje definici obdobného výrobku (čl. 2:6 dohody). Dalšími případy spojenými s dumpingem a obranou proti němu jsou např. *US-1916 Act*, *EC – Tube*, *EC – Pipe Fittings*, *Korea-Certain Paper*, *Argentina – Ceramic Tiles*, *US-Shrimp*, *Mexico – Corn Syrup*, *Egypt – Steel Rebar*, *Thailand-H. Beam*, *US-DRAMS*, *Argentina – Poultry*.

IV.3.11 Dohoda o provádění článku VII Všeobecné dohody o clech a obchodu 1994 (The Agreement on Implementation of Article VII of the GATT 1994/ The Custom Valuation Agreement)

Způsob zjišťování hodnoty zboží pro celní účely je pro dovozce stejně tak důležitý jako výše samotného cla. V minulosti byla tato problematika upravena pouze v čl. VII GATT 1947 (nyní GATT 1994). Čl. VII stanoví, že celní hodnota dovezeného zboží má být založena na jeho skutečné hodnotě, nikoliv na hodnotě zboží domácího původu nebo na libovolné či fiktivní hodnotě. Ačkoliv čl. VII upravoval používání a definici skutečné hodnoty, dovozoval pro výpočet celní hodnoty v určitých případech použití odlišných metod. Navíc existovala řada výjimek v podobě tzv. „*grandfather clauses*“, kdy se směly používat staré standardy zcela neodpovídající nové úpravě.

Od 50. let 20. století se používala tzv. „*Bruselská definice hodnoty zboží*“, kdy pro výpočet celní hodnoty byla používána běžná tržní cena. Ta však byla často jen spekulativní. Proto začala tato metoda výpočtu celní hodnoty vyvolávat spory a nespokojenost mezi obchodníky (zejména v USA). Bylo zřejmé, že je třeba přijít s novou, více flexibilní a jednoduchou úpravou zjišťování celní hodnoty zboží, která by zároveň harmonizovala systém všech zemí. První pokusy byly učiněny v rámci Tokijského kola, ovšem až Uruguayské kolo přineslo text Dohody o provádění čl. VII GATT 1994 (známé též jako Dohoda o zjišťování celní hodnoty) ve stávající podobě. Dohoda o zjišťování celní hodnoty rozšiřuje a upřesňuje pravidla obsažená v čl. VII GATT 1994. Obsahuje pravidla používaná národními celními úřady pro zjištění hodnoty zboží k celním účelům. Vztahuje se pouze na určení ceny dováženého zboží pro účely uložení *ad valorem* určených cel. Jejím cílem je zajištění spravedlivého, jednotného a nestranného systému pro účely zjištění hodnoty zboží. Používání libovolných či fiktivních hodnot je zakázáno.

V rámci Uruguayského kola bylo přijato také rozhodnutí ministrů, na základě něhož mají celní úředníci právo požadovat další informace o hodnotě zboží v případech, kdy existuje pochybnost o správnosti deklarované hodnoty. Pokud i nadále existují důvodné pochyby o skutečné hodnotě

zboží, nemusí být deklarovaná hodnota brána v potaz. Další práce a vyjednávání ohledně zjišťování hodnoty zboží pro celní účely má na starosti Výbor pro zjišťování celní hodnoty a Rada pro obchod se zbožím.

Určováním hodnoty zboží pro celní účely se tedy myslí zjištění hodnoty dováženého zboží, aby mohlo být vyměřeno clo. V základní rovině může být clo určeno třemi způsoby:

- specifické clo (konkrétní částka vybíraná za měrnou jednotku a nezávisle na hodnotě zboží. Pro určení jeho výše není hodnota zboží potřebná a dohoda se v takovém případě nepoužije),
- *ad valorem* clo (odvíjí se od hodnoty zboží, která se vynásobí % sazbou – tím je určena výše cla za měrnou jednotku),
- kombinace specifického a *ad valorem* cla.

Dohoda o zjišťování celní hodnoty ve svém úvodu stanovuje, že základem pro určení celní hodnoty je převodní (transakční cena). Dle čl. 1 je tím myšlena skutečná cena, která má být zaplacená za zboží, dále upravená dle čl. 8. Pro případy, kdy transakční cena neexistuje či nemůže být použita, stanovuje Dohoda o zjišťování celní hodnoty dalších pět metod určení celní hodnoty zboží. Celkově tak dohoda rozeznává 6 metod pro výpočet celní hodnoty zboží:

- metoda převodní (transakční) hodnoty čl. 1 a 8 dohody,
- metoda převodní hodnoty stejného zboží čl. 2 dohody,
- metoda převodní hodnoty podobného zboží čl. 3 dohody,
- deduktivní metoda čl. 5 dohody,
- metoda vypočtené hodnota čl. 6 dohody,
- *fall back* metoda čl. 7 dohody odkazující na čl. VII GATT 1994.

Dohodu o zjišťování celní hodnoty spravují dle čl. 18 Výbor pro celní hodnocení a Technický výbor pro celní hodnocení pod záštitou Rady pro celní spolupráci. Na konzultace a řešení sporů se dle čl. 19 použije Ujednání o řešení sporů. Čl. 20 zajišťuje zvláštní zacházení s rozvojovými zeměmi.

IV.3.12 Dohoda o kontrole před odesláním (The agreement on Preshipment Inspection)

Kontrola zboží představuje velice důležitý moment vztahu mezi dodavatelem a odběratelem. Jsou na ni jako na součást reklamačního procesu navázány kroky, které umožňují uplatnit odpovědnost za vady, za dodání zboží nikoliv řádně a včas. V praxi jsou pro tuto činnost často najímány soukromé společnosti či jiné nezávislé entity. Jejich úkolem je zkontrolovat zejména cenu, kvantitu a kvalitu. Postupováno je tak i u dodávek do rozvojových zemí. Účelem kontroly před dodáním je zabezpečení národních finančních zájmů a kompenzace nedostatku v rámci správního a administrativního systému (odpadá případná nutnost hradit přepravu zboží a následně jej vracet, pokud je kontrola proběhne ještě před jeho odesláním).

Dohoda o kontrole před odesláním upravuje činnosti související s ověřováním kvality, kvantity a ceny či celní klasifikace zboží, jenž má být předmětem vývozu. V Dohodě o kontrole před odesláním je kromě jiného pojednáváno o místě kontroly, normách, transparentnosti, ochraně důvěrných obchodních informací.

Členové WTO v Dohodě o kontrole před odesláním výslovně uznávají, že se GATT 1994 vztahuje na činnosti orgánů provádějících kontrolu před odesláním, které k těmto činnostem byly pověřeny vládami. Povinnostmi vlád, které využívají služeb kontrolních orgánů je dle čl. 2 Dohody o kontrole před odesláním, jsou zejména zákaz diskriminace, transparentnost, ochrana důvěrných obchodních informací, zabránění bezdůvodných průtahů, použití směrnic pro ověření ceny a zabránění střetu zájmů kontrolních orgánů. Mezi povinnosti členů WTO, kteří jsou vývozci do zemí používajících kontrolu před odesláním, patří zejména zákaz diskriminace při aplikaci národních norem, transparentnost, bezprostřední zveřejnění těchto norem a případná technická podpora. Čl. 4 Dohody o kontrole před odesláním zakotvuje nezávislé řízení o přezkoumání. V praxi je tento mechanismus přezkoumání spravován Mezinárodní federací kontrolních agentur (IFIA) reprezentující kontrolní agentury a Mezinárodní obchodní komorou (ICC) reprezentující vývozce. V daném mechanismu se řeší spory mezi konkrétním vývozcem a kontrolním orgánem. Čl. 8 Dohody o kontrole před

odesláním upravuje řešení sporů na úrovni členů WTO. V takové situaci se použije Ujednání o řešení sporů.

IV.3.13 Dohoda o pravidlech původu (The Agreement on Rules of Origin)

V současnosti, kdy je řada výrobků vyráběna nadnárodními korporacemi a propojenými výrobními řetězci, není zcela snadné identifikovat, odkud daný výrobek skutečně pochází. Pro takové určení se používají pravidla původu. Správné určení původu zboží je následně zcela stěžejní z hlediska použití takových nástrojů obchodních politik, jako jsou

- antidumpingová a vyrovnávací cla,
- kvóty,
- preferenční zacházení,
- označování původu,
- jiná povolená ochranná opatření.

Správné určení původu zboží má také vliv na obchodní statistiky. Ustanovení GATT 1994 neobsahují úpravu určování původu zboží. Členům WTO byla ponechána volnost stanovit si vlastní národní pravidla. Praxe jednotlivých vlád při určování původu zboží je velmi různorodá. Některé země používají kritérium podstatné přeměny zboží, jiné změnu celní klasifikace nebo *ad valorem* procentní hodnotu.

Proto byla přijata Dohoda o pravidlech původu upravující postup pro zabezpečení uplatňování pravidel původu během přechodného období (čl. 2) a po něm (čl. 3). Čl. 1 Dohody o pravidlech původu obsahuje definice pravidel původu a čl. 4 zřizuje Výbor pro pravidla původu a Technický výbor pro pravidla původu. Dále jsou v čl. 9 Dohody o pravidlech původu upraveny cíle a zásady provádění dlouhodobé harmonizace nepreferenčních pravidel původu a pracovní program pro její provádění. Pracovní program harmonizace měl být započat co nejdříve po skončení Uruguayského kola a jeho zakončení bylo předpokládáno do tří let (červenec 1998). Tento závazek se však nepodařilo splnit. Byl proto stanoven nový termín ukončení harmonizačních prací, a to na rok 2001. Ani tento požadavek však dosud

nebyl naplněn a jednání stále probíhají. Vyjednávání jsou v rámci WTO vedena Výborem pro pravidla původu. Dalším spolupůsobícím orgánem je Technický výbor pracující pod záštitou Světové celní organizace (WCO) se sídlem v Bruselu. Nová pravidla původu musí být dle programu objektivní, srozumitelná a předvídatelná a nesmí způsobovat zbytečné překážky obchodu. Bude se jednat o jednotný systém pravidel původu aplikovaných na nepreferenčním základě vůči všem členům WTO a ve všech situacích.

Členové WTO se zavázali, že do skončení harmonizačních prací budou jejich používaná pravidla původu transparentní a nebudou mít omezující, narušující či zkreslující efekt na mezinárodní obchod. Spravování pravidel musí být prováděno na základě konzistentního, jednotného a přiměřeného způsobu. Příloha II Dohody o pravidlech původu obsahuje všeobecnou deklaraci, týkající se používání preferenčních pravidel původu (na ně se nevztahuje harmonizace). Řešení sporů je upraveno v čl. 8 a dopadá na něj Ujednání o řešení sporů. V minulosti byl řešen např. případ *US-Textiles Rules of Origin*.

IV.3.14 Dohoda o dovozním licenčním řízení (The Agreement on Import Licensing Procedures)

Udělování dovozních licencí může sloužit jako skrytá překážka mezinárodního obchodu. Jedná se o správní řízení, kdy dovozce podává žádost či jinou dokumentaci k příslušnému správnímu orgánu, a takový postup je podmínkou následného dovozu zboží. Částečně je tato problematika upravena čl. VIII GATT 1994. Ustanovení je však velice obecné a týká se spíše poplatků a formalit při dovozu a vývozu obecně. Je doplněno čl. X GATT 1994 o uveřejňování a provádění obchodních předpisů. Takto skrovná úprava musela smluvními stranám stačit až do Tokijského kola. V jeho rámci byla vytvořena původní verze Dohody o dovozním licenčním řízení, která vstoupila v platnost 1. ledna 1980. Jejím účelem bylo zajistit, aby dovozní licenční řízení nesloužilo jako překážka mezinárodnímu obchodu. Dohoda byla závazná pouze pro státy, které se staly jejími smluvními stranami. Během Uruguayského kola byl text revidován a došlo k zpřísnění pravidel transparentnosti a notifikací. V roce 1995 vstoupila v platnost nová Dohoda

o dovozním licenčním řízení. Ta je již součástí mnohostranného rámce WTO a je závazná pro všechny členy.

Hlavními cíly Dohody o dovozním licenčním řízení je zjednodušení a transparentnost dovozního licenčního řízení, zajištění čestného a spravedlivého udělování licencí a eliminace nepříznivého vlivu licenčních řízení na mezinárodní obchod. Dohoda o dovozním licenčním řízení upravuje pravidla pro dovozní licenční řízení, rozlišuje přitom:

- automatické dovozní licence. Ty jsou bez dalšího vydávány na základě splnění požadavků stanovených dohodou. Upravuje je čl. 2 dohody.
- neautomatické dovozní licence. U neautomatických licencí jsou v čl. 3 dohody zmírněny administrativní požadavky na žadatele. Je zde navíc zakotvena zásada nediskriminace mezi žadateli a stanovení období pro vyřizování žádostí na max. 30 (či 60) dní.

Pravidla dovozního licenčního řízení obsažené v Dohodě o dovozním licenčním řízení se řídí zásadou jednoduchosti, transparentnosti a předvídatelnosti. Řízení musí být uplatňováno neutrálně a spravedlivým, nestranným způsobem (čl. 1:3 dohody).

Vlády členů WTO tak mají povinnost uveřejnit dostatečné informace „jak“ a „proč“ jsou licence udělovány. Dohoda o dovozním licenčním řízení také upravuje způsob notifikace změny existujících postupů udělování licencí či zavedení nových postupů a způsob zpřístupňování licencí.

Čl. 4 zřizuje Výbor pro dovozní licence. Spory z Dohody o dovozním licenčním řízení spadají pod Ujednání o řešení sporů. Sporem souvisejícím s touto dohodou byl *EC-Bananas III*.

IV.3.15 Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (The Agreement on Subsidies and Countervailing Measures/SCM Agreement)

Problematika podpor byla známá již v rámci Tokijského kola, ze kterého vzešla mezinárodní úmluva známá jako tzv. „*Subsidy Code*“. Během Uruguayského kola byl sjednán nový dokument, který tvoří současnou

právní úpravu. Je jím Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (dále už jen dohoda), která obsahuje pravidla týkající se poskytování podpor a možnost zavedení vyrovnávacích opatření za účelem eliminovat jejich „trh-narušující“ efekt. Dohoda se vztahuje na zemědělské (v současné době již vypršela účinnost čl. 13 Dohody o zemědělství a proto nejsou vyňaty žádné subvence) i průmyslové výrobky.

Dohoda obsahuje v čl. 1 definici podpory (subvence). Subvence se považuje za existující, jestliže jsou kumulativně splněny následující požadavky:

- je poskytován finanční příspěvek (přímo i nepřímo) vládou nebo veřejnoprávní institucí na území člena WTO v případech vyjmenovaných v čl. 1:1A) (i-iv) (např. daru; půjčka; účast na základním kapitálu; fiskální pobídka; dodávka služeb, které nejsou součástí všeobecné infrastruktury; aj.),
- je tak poskytnuta výhoda.

K otázce, co lze klasifikovat jako vládu či veřejnoprávní instituce vyslovil názor Panel v případě *Korea-Commercial Vessels*. Obsah pojmu finanční příspěvek byl rozebrán odvolacím orgánem v případě *US-FSC* či *US-Softwood Lumber III*. K otázce existence poskytnuté výhody a kalkulace její výše se vyslovil Panel v případě *EC-Countervailing Duty on DRAMS Chips* či *Canada-Aircraft*. Ustanovení dohody obsažená v její části II (zakázané subvence), III (napadnutelné subvence) a V (vyrovnávací opatření) se vztahují pouze na ty ze subvencí, které jsou kvalifikovány jako specifické. Specifickými subvencemi jsou podle čl. 2 dohody ty z nich, které jsou poskytnuté pouze pro podnik, výrobní odvětví, skupinu podniků nebo výrobních odvětví. Poskytnutí specifické subvence je tak výslovně omezeno jen pro určité subjekty. Může se jednat o de facto i de iure specifickost. Specifické subvence mohou být domácí i vývozní. Přičemž čl. 2:3 dohody stanoví, že každá subvence, spadající pod ustanovení čl. 3 (zakázané subvence), bude považována za specifickou.

V další klasifikaci subvencí dohoda používá koncepci, která je v žargonu WTO známá jako tzv. „*traffic light approach*“:

- zakázané subvence (red), část II dohody

- napadnutelné subvence (amber), část III dohody (kritérium nepříznivých účinků)
- původně dohoda rozeznávala v části IV ještě nenapadnutelné subvence (green), tyto subvence existovaly 5 let (v roce 1999 skončilo jejich používání)

Jestliže je dovážené zboží dotováno nepovolenou subvencí, může postižený člen WTO zvolit, zda bude záležitost řešit prostřednictvím řešení sporů v rámci WTO (výsledkem může být ukončení poskytování podpory či odstranění závadného stavu) či zda na základě vlastního šetření na importované zboží, které poškozuje domácí výrobce, uvalí vyrovnávací opatření. Učinit to může pouze při splnění kritérií uvedených v Dohodě. Kritéria pro uvalení vyrovnávacího opatření jsou:

- existence subvence,
- újma domácího odvětví produkujícího obdobné výrobky,
- kauzální nexus mezi existencí subvence a újmou.

Dohoda odkazuje na použití některých OECD smluv, které jsou tímto inkorporovány do práva WTO. Čl. 24 dohody zřizuje Výbor pro subvence a vyrovnávací opatření. Čl. 27 upravuje zacházení s rozvojovými zeměmi.

Mezi další známé spory patří například *US-FSC*, *Canada-Autos*, *US-Upland Cotton*, *US-Export Restraints*.

IV.3.16 Dohoda o ochranných opatřeních (The Agreement on Safeguards)

Právo WTO rozeznává tzv. nouzová opatření při dovozu některých výrobků. Členovi WTO je tak dáno právo dočasně omezit dovoz určitého výrobku. Účelem takového opatření je ochrana určité části domácího průmyslu, před takovým růstem dovozu výrobků, který způsobuje či hrozí způsobit vážnou újmu domácím výrobcům. Použitá ochranná opatření mají většinou podobu zvýšeného cla či zavedení kvantitativní restrikce.

Možnost použití nouzových opatření skýtal již článek XIX GATT 1947 (později GATT 1994). Článek stanovil, že jestliže se v důsledku nepředví-

daného vývoje a účinku závazků, jež smluvní strana převzala dle GATT 1947, některý výrobek dovážel na území této smluvní strany v tak zvýšeném množství a za takových podmínek, že to způsobovalo či hrozilo způsobit vážnou újmu domácím výrobcům, kteří vyráběli obdobné či přímo soutěžící výrobky, mohla smluvní strana v rozsahu a po dobu potřebnou k zabránění či nápravě újmy, suspendovat závazek zcela či z části nebo odvolat či pozměnit koncesi. Tato možnost byla v minulosti používána jen výjimečně. Vlády některých zemí upřednostňovaly ochranu svých výrobních odvětví raději pomocí tzv. *“grey area measures”*. Těmi byly např. dohody o dobrovolném omezení vývozu. Používání ochranných opatření nebylo dostatečně upraveno a řada otázek zůstávala nevyjasněna. Z tohoto důvodu byla v rámci Uruguayského kola uzavřena mnohostranná Dohoda o ochranných opatřeních, která přinesla mnohá vyjasnění stávajícího textu a četné změny.

Význam Dohody o ochranných opatřeních je zejména v tom, že detailně upravuje podmínky používání ochranných opatření, která jsou umožněna čl. XIX GATT 1994, a v čl. 11 zakazuje používání zmíněných *“grey area measures”*. Bilaterální opatření, která nebyla v souladu s ustanoveními Dohody o ochranných opatřeních, při jejím vzniku, musela být odstraněna nejpozději do roku 1999.

Nárůst dovozu opravňující k použití ochranných opatření může mít dle čl. 2:1 Dohody o ochranných opatřeních povahu absolutního nárůstu (skutečný nárůst dovozu určitého výrobku vůči minulým obdobím) i relativního nárůstu (množství dováženého výrobku se nezměnilo, avšak došlo ke zmenšení kapacity trhu). Soukromé společnosti a zástupci průmyslových odvětví mohou požádat vládu, aby uvalila ochranné opatření. Čl. 2:2 Dohody o ochranných opatřeních upravuje používání ochranných opatření na nediskriminačním základě. Obsahuje čtyři základní podmínky, které musí být kumulativně splněny, aby mohlo dojít k uvalení ochranného opatření:

- absolutní či relativní nárůst dovozu určitého výrobku,
- existence způsobené či potenciální vážné újmy (čl. IV – definice vážné újmy, hrozby, domácího výrobního odvětví),
- příčinná souvislost mezi nárůstem dovozu a vážnou újmou,
- uvalení ochranných opatření na nediskriminačním základě,

➤ nepředvídatelný vývoj (vyplývá z čl. XIX GATT 1994).

Na rozdíl od čl. XIX GATT 1994 nepožaduje Dohoda o ochranných opatřeních pro použití opatření podmínku nepředvídatelného vývoje. Dle obecného pravidla v případě rozporu GATT 1994 s jinou mnohostrannou úmluvou týkající se obchodu se zbožím, má na základě zásady *lex specialis* větší právní sílu daná mnohostranná úmluva. Odvolací orgán v případě *US-Line Pipe Safeguard case* však vyslovil názor, že ustanovení Dohody o ochranných opatřeních a čl. XIX GATT 1994 mají být pro účely zavedení ochranných opatření použita společně. Nejde zde o zjevný konflikt norem ale o situaci, kdy jedna norma doplňuje druhou. Odvolací orgán dále uvedl, že ochranná opatření zavedená po vstupu v platnost Dohody o ochranných opatřeních, musí být v souladu s oběma úpravami. Ke čtyřem výše uvedeným základním podmínkám je tedy nutno připojit i požadavek nepředvídatelného vývoje. Další případ zabývající se pojmem nepředvídatelného vývoje je *US-Steel Safeguards*. Tehdejší Československo bylo jednou ze stran sporu *Hatters Fur case* řešeným ještě v rámci GATT 1947 a souvisejícím s touto problematikou.

Čl. 3 Dohody o ochranných opatřeních stanoví, že použití ochranného opatření je možné pouze po provedení šetření příslušnými úřady postiženého člena. Dohoda o ochranných opatřeních též vymezuje možnost používání ochranných opatření z hlediska rozsahu a času (*sunset clause*). Uvalení ochranného opatření by nemělo trvat déle než 4 roky, avšak lhůta může být prodloužena až na 8 let. Opatření uložená na období delší než jeden rok musí být v průběhu jejich používání progresivně liberalizována. Pokud dojde k uvalení ochranného opatření, musí člen WTO, který takové opatření využije, nabídnout v rámci vyjednávání s vyvážejícím členem určitou kompenzaci.

Čl. 9 Dohody o ochranných opatřeních pojednává o rozdílném zacházení s rozvojovými zeměmi. Dohoda je spravována Výborem pro ochranná opatření. Na řešení sporů z této dohody se vztahuje Ujednání o řešení sporů. Mezi další známé spory patří *US-Countervailing Duty Investigation on DRAMS*, *EC-Countervailing Measures on DRAM Chips*, *Brazil-Aircraft*, *Australia-Automotive Leather II*.

IV.3.17 Všeobecná dohoda o obchodu službami (The General Agreement on Trade in Services/GATS)

Služby tvoří jednu z největších a nejrychleji se vyvíjejících složek ekonomik vyspělých i rozvojových zemí. Mohou být též důležitým vstupem během výroby zboží. Podíl služeb na mezinárodním obchodování představuje v současné době bezmála 20 %. Co se týče globální produkce, činí podíl služeb 60 %.

V polovině 80. let se výrazněji diskutovala myšlenka, že pravidla upravující obchodování se službami by měla být zahrnuta do mnohostranného obchodního systému. Řada zemí však k této myšlence přistupovalo skepticky či přímo odmítavě. Důvodem byla obava, že mnohostranná dohoda o obchodu se službami jim znemožní dosažení cílů národních politik a omezí suverénní moc v rozhodování nad tímto sektorem ekonomiky.

Zahrnutí liberalizace obchodu se službami do negociací v rámci Uruguayského kola nakonec vedlo k uzavření Všeobecné dohody o obchodu se službami (GATS). Tato dohoda je historicky první mnohostranná úmluva upravující obchodování se službami. V platnost vstoupila 1. ledna 1995. Vznikla jako odpověď na masivní nárůst podílu služeb v rámci mezinárodního obchodu za předcházejících 30 let, k čemuž přispěla i komunikační revoluce. GATS tak má vytvořit mnohostranný rámec zásad a pravidel pro obchod se službami s cílem rozšířit tento obchod za podmínek transparentnosti a postupné liberalizace a jako prostředek podpory hospodářského růstu všech obchodních partnerů a rozvoje rozvojových zemí.

Od ostatních mnohostranných dohod sjednaných v rámci Uruguayského kola se však v mnohém liší. Poskytuje smluvním stranám značnou flexibilitu, co se týče jednotlivých závazků a přístupu na trh. Na rozdíl od GATT 1994 je v otázce liberalizace mezinárodního obchodu méně ambiciózní, neboť členové WTO přistoupili na specifické závazky jen v určitých sektorech služeb. Potřeba soustavnější liberalizace obchodu se službami však byla v minulosti již rozeznána a další mnohostranné negociace týkající se této problematiky probíhají od roku 2000.

Všeobecná dohoda o obchodu se službami se skládá ze tří základních prvků:

- hlavní text obsahující všeobecné závazky,
- přílohy obsahující pravidla pro konkrétní sektory,
- závazky jednotlivých zemí týkající se přístupu na trh, včetně indikací, ve kterých případech se dočasně nepoužije všeobecná doložka nejvyšších výhod.

➤ **Dosah dohody**

Dohoda se vztahuje na téměř veškerý mezinárodní obchod se službami (od bankovníctví, telekomunikace, turistiku po profesní služby), přičemž se nepoužije na služby dodávané při výkonu vládní moci a některé služby poskytované v rámci civilního letectví. Služby dodávané při výkonu vládní moci jsou jakékoliv služby, které nejsou dodávány na komerčním základě, ani v rámci soutěže s jedním nebo více dodavateli služeb.

V čl. 1 dohody je uvedena její působnost a důležité definice. Jsou zde rozlišeny čtyři možné režimy (mode) dodávky služeb:

- dodávka služby z území jednoho člena na území kteréhokoliv jiného člena (cross-border supply), kdy příkladem může být telefonní hovor;
- dodávka služby na území jednoho člena spotřebiteli služby kteréhokoliv jiného člena (consumption abroad), jako příklad lze uvést situaci, kdy se spotřebitel ze státu jednoho člena nechá ostříhat ve státě druhého člena;
- dodávka služby dodavatelem jednoho člena prostřednictvím komerční přítomnosti na území kteréhokoliv jiného člena (supply through a commercial presence), příkladem může být založení pobočky banky, která poskytuje své služby klientům (na liberalizaci tohoto režimu mají velký zájem především vyspělé země);
- dodávka služby dodavatelem jednoho člena prostřednictvím přítomnosti fyzických osob člena na území kteréhokoliv jiného člena (supply through the presence of natural persons), za příklad může být považována výkon práce modelky, která jezdí do různých států na

focení a přehlídky (na liberalizaci tohoto režimu mají velký zájem především rozvojové země).

► Režim nejvyšších výhod

V části II GATS nazvané *Všeobecné povinnosti a pravidla*, je v čl. II upravena všeobecná doložka nejvyšších výhod jako jeden ze základních principů zásady nediskriminace v mezinárodním obchodě. Zde se členové WTO zavázali poskytnout okamžitě a bezpodmínečně službám a dodavatelům služeb kteréhokoli jiného člena zacházení ne méně příznivě, než které poskytuje obdobným službám (like services) a dodavatelům (like suppliers) kterékoli jiné země. Zde je důležité uvědomit si, že text doložky hovoří o kterékoli jiné zemi, tedy i takové, která není členem WTO. V praxi to znamená, že poskytuje-li např. Austrálie nějakou výhodu Kanadě (člen WTO) a Etiopii (zatím není členem WTO), pro účely doložky v tom není rozdíl. Austrálie je povinna okamžitě a bezpodmínečně poskytnout zacházení udělené oběma zemím všem ostatním členům WTO.

V rámci GATS se doložka nejvyšších výhod se na rozdíl od národního zacházení uplatní i v případě, že daný člen WTO neučinil žádné specifické závazky ohledně přístupu na trh. Ovšem stejně tak jako je tomu v případě GATT 1994, existují výjimky z aplikace všeobecné doložky nejvyšších výhod i v rámci GATS. Jedná se o dočasné výjimky, jejichž použití je zakotveno v čl. II:2 GATS. Na základě tohoto ustanovení může člen WTO udržovat opatření neslučitelné s všeobecnou doložkou nejvyšších výhod za předpokladu, že toto opatření je zapsáno v Příloze o zproštění závazků podle článku II, která je nedílnou součástí dohody. Možnost uzákonění takovýchto výjimek plyne ze skutečnosti, že v době vzniku GATS měla řada zemí již uzavřené preferenční bilaterální či plurilaterální dohody se svými obchodními partnery. Výjimky však mohly být učiněny pouze jednou a byly časově omezeny na období nepřesahující deset let.

➤ Režim národní

Co se týče národního zacházení, je podstata jeho úpravy zcela odlišná od GATT 1994. Tento základní princip zásady nediskriminace je záměrně situován až do části III GATS s názvem *Specifické závazky*. Režim národního zacházení je zde upraven v čl. XVII GATS, který stanovuje, že každý člen poskytne službám a dodavatelům služeb kteréhokoliv jiného člena zacházení ne méně příznivé, než poskytuje svým vlastním obdobným službám a dodavatelům, v sektorech zapsaných v jeho listině. Národní zacházení je tak členy WTO poskytnuto pouze službám a dodavatelům služeb v sektorech, které uvedli ve svých listinách závazků a které od poskytnutí národního zacházení nějak nelimitovali. Pro tyto účely se používá všeobecně známá klasifikace 12-ti hlavních sektorů služeb, které jsou dále rozděleny do cca 160 podsektorů:

- obchodní služby,
- komunikace,
- distribuční služby,
- vzdělávání,
- služby týkající se životního prostředí,
- výstavba a inženýrské služby,
- finanční služby,
- sociální a zdravotnické služby,
- turismus a služby spojené s cestováním,
- rekreační, kulturní a sportovní služby,
- přeprava,
- ostatní.

➤ Přístup na trh

Přístup na trh je společně s národním zacházením upraven mezi specifickými závazky v části III GATS. Čl. XVI:1 GATS stanovuje, že člen WTO poskytne službám a dodavatelům služeb jiného člena zacházení ne

méně výhodné než zacházení, umožněné podle závazků, omezení a podmínek dohodnutých a uvedených v jeho listině. Uzavřený list možných omezení přístupu na trh je uveden v čl. XVI:2 GATS. Tato část dohody tak respektuje individuální vůli každého člena WTO otevřít svůj trh v rámci specifického sektoru služeb určitým způsobem, kdy jednotlivé závazky jsou zapsány do listin. Tyto obsahují informace, ve kterých sektorech a v jaké míře je otevřen přístup na trh a omezení poskytování národního zacházení.

► Další vybraná ustanovení

V čl. III GATS je upravena zásada transparentnosti. Členové mají povinnost bezodkladně uveřejňovat všechna obecně závazná opatření v oblasti služeb, informovat Radu pro obchod se službami o nových opatřeních či zodpovídat žádosti o informace ze strany ostatních členů.

Vzrůstající účast rozvojových zemí je zahrnuta v čl. IV GATS. Hospodářská integrace je upravena čl. V GATS a představuje obdobu čl. XXIV GATT 1994. Čl. X GATS zakotvuje uskutečňování dalších jednání o otázce nouzových ochranných opatření. V čl. XII GATS jsou upravena omezení na ochranu platební bilance, v čl. XIV GATS všeobecné výjimky, v čl. XIVbis GATS bezpečnostní výjimky. Řešení sporů vzniklých z dohody spadá pod Ujednání o řešení sporů. Mezi spory, které se týkaly GATS, patří zejména *US-Gambling*, *EC-Bananas I* či *Mexico-Telecommunications Services*, *Canada-Autos*. O vztahu mezi GATT 1994 a GATS se vyjádřil Odvolací orgán WTO v sporu *EC-Bananas III*. Odvolací orgán uvedl, že pole působnosti GATS je široké a posuzovaný licenční režim ES by neměl být a priori vyňat z působnosti GATS. Dále podpořil názor Panelu, že v daném sporu se mohou aplikovat ustanovení GATT 1994 i GATS. Některé opatření tak mohou spadat jak do působnosti GATT 1994, tak i GATS.

To se týká případů, kdy opatření dopadá na službu související s určitým výrobkem nebo službu dodávanou ve spojitosti s ním. V rámci tohoto závěru se Odvolací orgán odvolal na zprávu z předešlého případu *Canada – Periodicals*, kdy Odvolací orgán k názoru, že otázka, zda má být určité opatření dopadající na dodávku služby související s určitým zbožím posu-

zováno v rámci GATT 1994 či GATS, se má řešit případ od případu nezávisle. Z tohoto důvodu podpořil Odvolací orgán v případě *EC-Bananas III* názor Panelu, že postup ES při udělování dovozních licencí na banány spadá jak do působnosti GATT 1994, tak i GATS. Obě dohody se tak mohou překrývat v oblasti aplikace na konkrétní opatření.

➤ Shrnutí

Nejdůležitější aspekty GATS lze shrnout do následujících několika bodů:

- GATS zahrnuje všechny služby s výjimkou služeb dodávaných při výkonu vládní moci a některých služeb poskytovaných v rámci civilního letectví,
- všeobecná doložka nejvyšších výhod se vztahuje na všechny služby s výjimkou těch, kde je umožněna dočasná výjimka,
- všeobecná doložka nejvyšších výhod je v textu GATS umístěna do jeho části II s názvem *Všeobecné povinnosti a pravidla*,
- národní zacházení je na rozdíl od GATT 1994 (kde se vztahuje na všechny závazky) záměrně umístěno společně s ustanoveními upravujícími přístup na trh až do části III GATS s názvem *Specifické závazky* (vztahuje se tedy jen na specifické závazky v oblasti služeb učiněnými a zapsanými v listinách koncesí jednotlivými členy),
- režim národní zacházení se vztahuje pouze na služby, u nichž se k tomu členové WTO zavázali,
- předpisy upravující obchod se službami musí být transparentní a musí být zveřejňovány, v případě zájmu ostatních členů WTO musí být poskytnuty informace o přijatých opatřeních,
- úprava obchodu se službami musí být objektivní a přijatelná,
- mezinárodní platby jsou v obecné rovině neomezené,
- závazky jednotlivých členů WTO jsou závazné,
- postupná liberalizace obchodu se službami se děje prostřednictvím negociací a obchodních kol.

IV.3.18 Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights/TRIPS)

Vztah mezi mezinárodním obchodem a právy duševního vlastnictví je velice úzký. Přesto GATT 1947 neobsahoval žádnou zmínku týkající se této problematiky. O zařazení ochrany duševního vlastnictví do právo WTO zasloužily hlavně USA. Tato mocnost byla po uzavření Tokijského kola značně znepokojena neochotou, s jakou přistupovaly rozvojové země k přijetí normativních standardů a nástrojů vynucení ochrany práv duševního vlastnictví. Na popud USA tak byla ochrana práv duševního vlastnictví zařazena na program Uruguayského kola. Výsledkem této iniciativy bylo přijetí mnohostranné Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví, která vstoupila v platnost 1. ledna 1995 (TRIPS). Je projevem postoje vyspělých, industrializovaných zemí k ochraně práv duševního vlastnictví.

TRIPS nepojednává přímo o obchodu a obchodních opatřeních. Nicméně hodnota zboží či služeb, obchodovaných většinou vyspělými zeměmi, se může odvíjet od určitého nápadu, modelu či vynálezu. Takovouto hodnotu je třeba náležitě ochránit. TRIPS tak zakotvuje minimální standard ochrany poskytované právům duševního vlastnictví a efektivní vynucení těchto práv. Řadu otázek však dohoda neřeší. Mezi nimi např. otázku rozdílnosti národních režimů ochrany práv duševního vlastnictví členů WTO, což v praxi způsobuje značné problémy. Význam TRIPS spočívá především v tom, že na rozdíl od ostatních dále zmíněných mezinárodních úmluv, zahrnuje úpravu efektivního systému řešení sporů a stanovuje normativní standardy ochrany práv duševního vlastnictví.

Nejdůležitější aspekty TRIPS jsou:

- stanovení minimálních standardů ochrany práv duševního vlastnictví v rámci národních úprav,
- stanovení minimálních kritérií ohledně vymáhání práv duševního vlastnictví na vnitrostátní úrovni prostřednictvím civilního, trestního a správního řízení,

- zakotvení možnosti ochrany práv duševního vlastnictví prostřednictvím řešení sporů v rámci WTO,
- stanovení určitých procesních požadavků týkajících se správy a zachování práv duševního vlastnictví, které musí dodržet vlády jednotlivých členů WTO.

TRIPS též poměrně často odkazuje na jiné mezinárodní dohody upravující ochranu práv k duševnímu vlastnictví jako je např. Bernská úmluva na ochranu literárních a uměleckých děl 1971, Pařížská unijní úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví 1967, Římská úmluva na ochranu výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových a televizních organizací 1961 či Washingtonská smlouva o duševním vlastnictví v oboru integrovaných obvodů z roku 1989. Tyto dohody spravované WIPO jsou tak inkorporovány do práva WTO a jejich ustanovení se uplatní na všechny členy. Jejich klíčovým režimem je národní zacházení, neupravují však efektivní systém vymáhání práv duševního vlastnictví.

TRIPS upravuje sedm druhů práv k duševnímu vlastnictví:

- autorské právo a práva příbuzná (čl. 9–14),
- ochranné známky (čl. 15–21),
- zeměpisná označení (čl. 22–24),
- průmyslové vzory (čl. 25–26),
- patenty (čl. 27–34),
- topografie integrovaných obvodů (čl. 35–38),
- ochrana nezveřejňovaných informací (čl. 39).

TRIPS neobsahuje požadavek unifikace práv duševního vlastnictví. Myšlenka celosvětové harmonizace je však zmíněna. TRIPS zakotvuje základní ustanovení o nediskriminaci. V čl. 3 dohody je upraven princip národního zacházení a čl. 4 dohody pojednává o všeobecné doložce nejvyšších výhod. V čl. 39 dohody je zdůrazněn význam ochrany nezveřejněných informací z hlediska nekalé soutěže.

Další všeobecné povinnosti jsou uvedeny v části III dohody. Členové WTO se zde zavázali zajistit, aby jejich právní řád zahrnoval řízení umožňující účinné kroky vůči jakémukoliv porušování práv duševního vlastnictví upraveného TRIPS. Je zde upraveno správní i trestní řízení, náhrada

škody či právo inspekce a informace. Dle čl. 64 dohody spadají spory z ní vzniklé pod rozsah Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů. V čl. 66 jsou zohledněny potřeby nejméně rozvinutých členských zemí. Čl. 69 zakotvuje požadavek mezinárodní spolupráce. Správu TRIPS má dle čl. 68 na starosti Rada pro obchodní aspekty práv k duševnímu vlastnictví.

Mezi spory týkající se TRIPS patřily zejména *US-Section 211 Appropriations Act, EC-Trademarks and Geographical Indications, US-Section 110(5) Copyright Act, Canada-Pharmaceutical Patents, Canada-Patent Term, India-Patents*.

IV.3.19 Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů (The Understanding on Rules and Procedures for the Settlement of Disputes/DSU)

Řešení sporů je jednou z nejdůležitějších funkcí WTO. Protože GATT 1947 obsahovala pouze dvě stručná ustanovení týkající se řešení obchodních sporů, byla tato problematika předmětem agendy Uruguayského kola a je považována za jeden nejdůležitějších úspěchů kola. Došlo ke sladění jednotlivých systémů řešení sporů. Existence samostatných ustanovení o řešení sporů v jednotlivých dohodách fungujících od Tokijského kola byla překonána. Řešení mezinárodních obchodních sporů je věnována mezinárodní smlouva obsažená v příloze 2 Dohody o zřízení Světové obchodní organizace s názvem „*Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů*“ (DSU). Úmluva vstoupila v platnost 1. ledna 1995.

Z problematiky upravené zmíněnými dvěma ustanoveními GATT 1947 se stal jeden z nedomyslitelných atributů WTO, bez kterého si lze fungování dnešního mezinárodního obchodu jen stěží představit. Řešení sporů v rámci WTO je často označováno za vůbec nejvýznamnější aktivitu této organizace, přesto však byly efektivnost a výsledky této činnosti v posledních letech předmětem nejedné polemiky. Rozsah systému řešení sporů je upraven v čl. 1 DSU a vztahuje se na spory mezi členy WTO, které vzniknou z dohod uvedených v Příloze 1 (covered agreements) v souvislosti s právy a povinnostmi v nich obsaženými. DSU je spravováno Organem pro řešení sporů.

Dohoda upravuje působnost a rozsah systému řešení sporů, jeho správu, cíle a činnost. Koncepce řešení sporů je postavena na několika stádiích:

- povinné konzultace mezi zúčastněnými stranami (čl. 4 DSU),
- ustavení Panelu (čl. 6 DSU),
- eventuálně druhou instanci řešení sporu v podobě Odvolacího orgánu (čl. 17 DSU),
- vyrovnaní a suspenze koncesí (čl. 22 DSU).

Celý postup je značně zautomatizován. Kromě tradičního postupu v podobě povinných konzultací a případného pozdějšího ustavení Panelu/Odvolacího orgánu, je stranám sporu dle čl. 5 dána možnost využití i tzv. *dobrých služeb, smírcího řízení a zprostředkování (good offices, conciliation and mediation)* či dle čl. 25 lze využít i rozhodčího řízení. Dále je v dohodě upraveno postavení třetích stran (čl. 10 DSU).

Systém řešení sporů v rámci WTO je jeho členy považován za základní prvek zajištění bezpečnosti a transparentnosti mnohostranného obchodního systému. Má sloužit k ochraně práv a závazků členů a k vyjasnění existujících ustanovení dohod v souladu se zvykovými pravidly výkladu mezinárodního práva veřejného. Doporučení a rozhodnutí Orgánu pro řešení sporů nemohou rozšířit nebo zmenšit práva a závazky předvídané dohodami. Více bude o způsobu řešení sporů v rámci WTO pojednáno v samostatné podkapitole.

Mezi známé spory, týkající se této dohody, patří např. *US-Certain EC Products, Chile-Price Band, Brazil-Aircraft, Canada-Patent Term, Japan-Film, Mexico-Corn Syrup, US-Shrimp, Australia-Salmon, US-Section 301 Trade Act*.

IV.3.20 Mechanismus přezkoumávání obchodní politiky (The Trade Policy Review Mechanism/TPRM)

Být dobře informován o obchodních regulacích a politikách ostatních členů WTO je velmi důležité jak pro samotné státy, tak pro jejich občany či obchodní společnosti. Řešení přináší pravidelné uveřejňování těchto údajů prostřednictvím mechanismu přezkoumávání obchodní politiky. Účelem

tohoto mechanismu je přispět k tomu, aby všichni členové dodržovali pravidla a závazky přijaté v mnohostranných obchodních dohodách, popřípadě ve vícestranných obchodních dohodách a tak usnadnit působení mnohostranného obchodního systému. Klíčovým prvkem je zde transparentnost a porozumění obchodní politice a obchodním praktikám jednotlivých členů.

V rámci WTO je tato problematika upravena Mechanismem přezkoumávání obchodní politiky v Příloze č. 3 k Dohodě o zřízení WTO. Tento mechanismus vznikl v rámci Uruguayského kola a byl provizorně zaveden v roce 1988. V roce 1995, kdy začala oficiálně fungovat WTO, byl mandát mechanismu rozšířen i na služby a duševní vlastnictví. Mechanismus zakotvuje postup pro přezkoumávání obchodní politiky či podávání zpráv. Prostřednictvím mechanismu jsou všichni členové informováni o nových obchodních opatřeních, obchodních politikách, regulacích či změnách. Stálý dohled nad obchodními politikami členů je důležitým aspektem činnosti WTO.

Tuto činnost má na starosti Orgán pro přezkoumávání obchodní politiky, kterým je Generální rada. Přezkoumávání obchodních politik a praktik členů se pravidelně opakuje. Četnost přezkumu závisí na velikosti podílů jednotlivých členů na světovém obchodě za poslední reprezentativní období. Čtyři země s největším obchodním podílem, což jsou v současné době EU, USA, Japonsko a Čína, se musí podrobit přezkumu každé dva roky. Obchodní politika a praktiky následujících 16 zemí je přezkoumáváno jednou za čtyři roky a ostatní země podléhají přezkumu jednou za šest let. Výjimku tvoří nejméně rozvinuté země (LDC), pro které platí období dokonce delší než šest let.

Výsledky přezkumu obchodních politik jsou publikovány. Na zpracování dat se podílí jednak vláda daného člena a tým expertů ze sekretariátu WTO.

IV.3.21 Vícestranné obchodní dohody

Dosud uvedené prameny práva v podobě Dohody o vzniku WTO a všech mnohostranných dohod obsažených v jednotlivých přílohách včetně mezinárodních smluv inkorporovaných do práva WTO jsou závazné

pro všechny členy WTO. Níže uvedené vícestranné obchodní dohody jsou závazné jen pro ty členy WTO, kteří jsou stranou dohod:

- Dohoda o obchodu v oblasti civilního letectví (Agreement on Trade in Civil Aircraft),
- Dohoda o zadávání vládních zakázek (Agreement on Government Procurement).

Ad Dohoda o obchodu v oblasti civilního letectví

Dohoda o obchodu v oblasti civilního letectví, byla uzavřena již během Tokijského kola mnohostranných obchodních jednání v letech 1973-1979. Snahy o negociaci nové smlouvy během Uruguayského kola ztroskotaly. Dohoda upravuje bezcelní obchod v oblasti civilního letectví, zakazuje používání kvantitativních restrikcí a ostatních obchodních překážek a částečně se dotýká i oblasti výroby letadel. Spory vznikající z této smlouvy nemohou být řešeny v rámci WTO systému řešení sporů.

Ad Dohoda o zadávání vládních zakázek

Druhou dohodou je Dohoda o zadávání vládních zakázek. Tato dohoda má svůj vznik rovněž spojený s konáním Tokijského kola. Některé části textu byly však později pozměněny v rámci Uruguayského kola a v roce 1993 vznikla nová dohoda s účinností od roku 1996. Cílem dohody je zajištění větší míry soutěže při zadávání vládních zakázek v mezinárodním prostředí. Obsahuje pravidla pro zadávání a udělování tendrů.

Zadávání veřejných zakázek hraje významnou roli v rámci ekonomik jednotlivých členů. V některých případech představuje podíl vládních zakázek až 15 % HDP. V rámci WTO existují rozdílné názory na to, do jaké míry se má zadávání vládních zakázek liberalizovat. Vlády některých zemí využívají zadávání státních zakázek k podpoře domácího průmyslu a národní bezpečnosti. Z těchto důvodů mohlo dojít jen ke sjednání vícestranné dohody, která nebude automaticky závazná pro všechny členy WTO. V současné době má dohoda 40 smluvních stran z řad členů WTO. Mezi

nimi je i Česká republika, která se smluvní stranou stala v roce 2004 se vstupem do EU. Téměř desítka dalších členů WTO je v procesu přistoupení k této dohodě.

Obecně je v rámci GATT 1994 (výjimka z národního zacházení čl. III:8 a)) a GATS členům WTO povoleno zvýhodňovat domácí výrobky, služby a dodavatele služeb v oblasti související se zadáváním státních dodávek. Jedná se o důležitou výjimku z požadavku národního zacházení, který je upraven v čl. III GATT 1994 a čl. XVII GATS. Čl. XVII:1 GATT 1994 sice zakotvuje nediskriminační zacházení v rámci obchodování státních podniků, avšak dle odstavce 2 tohoto článku se toto pravidlo nevztahuje na dovoz zboží určeného pro bezprostřední nebo konečnou spotřebu.

Členové, kteří podepsali Dohodu o zadávání vládních zakázek, se zavázali dodržovat národní zacházení. Dohoda též strany zavazuje k transparentnosti ohledně zadávání vládních zakázek a umožňuje neúspěšnému žadateli zpochybnit výsledek tendru. Dohoda se vztahuje na zadávání státních zakázek jak v oblasti zboží tak i služeb. Přílohy dohody uvádějí výše hodnot těch transakcí, při jejichž překročení se jednotliví členové WTO zavázali aplikovat dohodu. Dodatek 1 je pro každou smluvní stranu rozdělen do následujících šesti příloh:

- Příloha 1 (zahrnuté jednotky centrální vlády)
- Příloha 2 (zahrnuté podjednotky centrální vlády)
- Příloha 3 (ostatní zahrnuté jednotky)
- Příloha 4 (zahrnuté služby)
- Příloha 5 (zahrnuté stavební služby)
- Příloha 6 (obecné poznámky)

Rozsah Dohody o zadávání vládních zakázek je upraven ve čl. I:1, definice vládních zakázek je ve čl. I:2. Ve čl. III je zakotven princip národního zacházení společně se zásadou nediskriminace. Čl. IV:1 se týká pravidel původu a čl. V klade důraz na zohlednění zájmů rozvojových zemí. Rozvojové země mohou požádat o výjimku z principu poskytování národního zacházení či technickou podporu. V dohodě je také upravena možnost výjimek použitelných i vyspělými zeměmi. Jsou upraveny v čl. XXIII a jde např. o výjimky na obranu národní bezpečnosti, veřejné morálky, pořádku

a bezpečnosti, zvířecího, rostlinného či lidského života či duševního vlastnictví. Čl. VII upravuje tři druhy zadávání vládních zakázek:

- otevřené nabídkové řízení
- výběrové nabídkové řízení
- omezené nabídkové řízení

Spory vyplývající z této dohody mohou být řešeny v rámci WTO systému řešení sporů. Výslovně je tato problematika upravena čl. XXII Dohody o zadávání vládních zakázek. V minulosti se jednalo např. o tzv. „*Trondheim Case*“ a „*Korean Incheon Airport Case*“. Kromě řešení sporů v rámci Panelů/Odvolacího orgánu WTO je stranám dohody dána ve čl. XX možnost vyřešit spory i prostřednictvím speciálně pro tuto příležitost utvořeného či pověřeného orgánu v rámci jurisdikce některé strany. Tato možnost je v rámci práva WTO poněkud unikátní, neboť v případě ostatních dohod není soukromým jedincům či společnostem dána možnost dovolávat se práva WTO přímo u národních soudů (WTO právo nemá přímý účinek). Z minulosti je známý tzv. „*The Japan Railway Case*“ či „*The State of Massachusetts Case*“.

V rámci zadávání vládních zakázek v současné době členové WTO pracují prostřednictvím pracovní skupiny zejména na zvýšení transparentnosti a zadávání služeb. Zadávání vládních zakázek a zvyšování jejich transparentnosti bylo též jedním z tzv. „*Singapurských témat*“ (Singapore issues). Singapurská témata (obchod a investice, obchod a soutěž, transparentnost v zadávání vládních zakázek a usnadňování obchodu) se na program negociací v rámci WTO dostala skrze deklaraci vydanou v rámci Ministerské konference v Singapuru. Později musela být všechna témata kromě usnadňování obchodu z agendy vyjednávání vyňata. Důvodem byla naprostá divergence postojů členů WTO v těchto oblastech. V roce 2006 bylo dosaženo prozatímního nového textu dohody.

V době vzniku WTO byly součástí přílohy č. 4 k Dohodě o zřízení WTO ještě další dvě vícestranné dohody. Jmenovitě šlo o dohodu týkající se mléčných výrobků (International Dairy Agreement) a dohodu vztahující se na hovězí maso (International Bovine Meat Agreement). Společně s dohodou o obchodu v oblasti civilního letectví vznikly již za trvání Tokijské-

ho kola a byly známé jako tzv. „*sektorové dohody*“. Obě dohody přestaly být v platnosti v roce 1997.

IV.3.22 Ostatní prameny práva WTO

Jak již bylo uvedeno, názory na to, co lze považovat za pramen práva WTO se různí. Jednoznačně je přijímán pouze většinový názor, že pramenem práva jsou tzv. „*WTO covered agreements*“ jako Dohoda o zřízení WTO a všechny mnohostranné a vícestranné dohody obsažené v jejích jednotlivých přílohách a „*incorporated agreements*“ představující například již zmíněno Bernskou, Římskou, Washingtonskou či Pařížskou úmluvu, týkající se práv k duševnímu vlastnictví a některé OECD smlouvy. Někteří autoři však za pramen práva WTO považují i rozhodnutí, deklarace či ujednání ministrů, která společně s úmluvami WTO tvořily tzv. Závěrečný akt přijatý během měsíce dubna v roce 1994 v Marrakéši. Jedná se např. o Rozhodnutí o opatřeních ve prospěch nejméně rozvinutých zemí, Deklaraci o vztazích WTO s MMF, Rozhodnutí proti obcházení, Ujednání o závazcích ve finančních službách atd. Výše zmíněné rozhodnutí, deklarace či ujednání ministrů neobsahují konkrétní práva a povinnosti adresované členům WTO, která by mohla být vynucena prostřednictvím Orgánu pro řešení sporů v rámci WTO. Mezi ostatní zdroje práva WTO se řadí i zprávy Panelů a Odvolacího orgánu, které jsou ovšem závazné pouze pro zúčastněné strany konkrétního sporu, a rovněž akty nejrůznějších WTO orgánů.

Kontrolní otázky k části IV.3:

1. Jaká je role WTO jako normotvůrce norem mezinárodního obchodu?
2. Jaké cíle mají většinou mezinárodní právní normy upravující světový obchod?
3. Jak se od sebe odlišují jednotlivé prameny práva WTO?
4. Jaké znáte mezinárodní normy inkorporované do práva WTO?

5. Dokázali byste popsat postavení práva WTO v systému mezinárodního práva veřejného?
6. Co je to mnohostranný obchodní systém?
7. Čím je tvořena Dohoda o vzniku WTO?
8. Dokázali byste vystihnout podstatu všeobecné doložky nejvyšších výhod a režimu národního zacházení jako základních principů zásady ne-diskriminace?
9. Co je to tzv. „Green box“, mluvíme-li o Dohodě o zemědělství?
10. Jaké požadavky dle Dohody o antidumpingu musí být splněny, aby mohlo být zahájeno dumpingové šetření?
11. Co je to specifická subvence v rámci Dohody o subvencích a vyrovnávacích opatřeních?
12. Jaký je rozdíl mezi aplikací režimu národního zacházení v rámci GATT 1994 a GATS?
13. Co upravuje TRIPS?
14. Jaké možnosti řešení sporů obsahuje Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů?
15. Čím se liší vícestranné obchodní dohody od mnohostranných?

IV.4 PŘÍMÝ ÚČINEK PRÁVA WTO

Dohody v gesci WTO mají mezinárodní původ, jedná se o dohody mezi státy, které ovšem mají (mimo jiné) odstraňovat překážky mezinárodního obchodu a usnadňovat tak obchodní styk jednotlivců ze členských států. V této souvislosti se objevuje zásadní otázka, a to, zda je možné se dovolávat dohod WTO z pozice jednotlivce – soukromé osoby, obchodníka – fungujícího na území členského státu, tj. zda je dohodám spravovaným WTO přiznáván přímý účinek. Jednotlivé státy mají na tuto problematiku různý pohled, v následujícím výkladu se proto pokusíme odpovědět na tuto otázku z pohledu jednotlivce na území EU. Přímý účinek práva WTO v EU by představoval (zjednodušeně) možnost dovolávat se práva WTO jednotlivcem před národním soudem členského státu při tvrzení, že EU porušuje

subjektivní práva tohoto jednotlivce vyplývající z práva WTO (například přijetí opatření, které je s právem WTO v rozporu). Právo WTO představuje obecný rámec, který by měl být v rámci legislativní úpravy vnějších obchodních vztahů respektován členskými státy. Problematiku vztahu unijního práva a práva WTO lze vnímat ve třech rovinách:

➤ hledisko mezinárodního práva veřejného;

Vztah práva WTO a unijního práva v tomto smyslu podléhá principům mezinárodního práva, tj. mimo jiné zásadě *pacta sunt servanda*. Státy, případně jejich seskupení, jsou povinny dbát dodržování svých mezinárodněprávních závazků. To znamená, že stát se nemůže dovolávat své vnitrostátní úpravy, jestliže ta je v rozporu s mezinárodním, dobrovolně převzatým závazkem. Ostatní státy však v případě takového rozporu nemohou jednat svévolně, ale v rámci WTO se zavázaly k dodržování předem definovaného systému řešení sporů.

➤ hledisko ústavního práva;

Zde máme na mysli varianty monistické a dualistické doktríny. V tomto ohledu však odkazujeme na literaturu v oblasti ústavního práva.

➤ otázka možného odklonu od unijního práva ve prospěch práva WTO, tj. otázka přímého účinku práva WTO na teritoriu EU;

Z pohledu práva WTO je otázka jeho přímého účinku ponechána na vnitrostátní úpravě členských států/seskupení. Právo WTO tedy postavení samovykonatelnosti svých právních norem neukládá. Z pohledu unijního práva je rozhodující čl. 216 Smlouvy o fungování EU, podle něhož jsou Dohody uzavřené Uníí závazné pro orgány Unie i pro členské státy. V souladu s argumentací ESD se takové dohody stávají integrální součástí unijního práva – viz např. rozhodnutí C-181/73 73 R.&V. *Haegeman v. Belgie*. Objevují se názory, že takové mezinárodní smlouvy stojí mezi primárním a sekundárním unijním právem. Zmíněné ustanovení čl. 216 však na otázku, zda právo WTO má či nemá přímý účinek na teritoriu, neodpovídá. Jedná se proto o otázku pro další výklad Evropského soudního dvoru, který však na ni nepohlíží zcela jednotně.

Soudní dvůr se rozhodně nestaví do pozice obhájce či zastávce přímého účinku práva WTO. Je znám svým dlouhodobým negativním postojem k takovým účinkům. Nelze však v tomto smyslu generalizovat, neboť přístup ESD je rozličný v závislosti na tom, o jakou normu práva WTO se jedná.

IV.4.1 Přímý účinek GATT 1947/1994

O přímém účinku GATT 1947 rozhodoval ESD poprvé v případě 21-24/72, *International Fruit Company NV and Others v. Produktschap voor Groenten en Fruit*, kdy žalobci požadovali po holandském úřadu *Produktschap voor Groenten en Fruit* (PGF) vydání certifikátů na dovoz jablek z třetích států. Jejich žádost byla odmítnuta s odkazem na nařízení EHS. Z tohoto důvodu žalobci podali k ESD žalobu o neplatnost opatření EHS, kterou však ESD odmítl jako neodůvodněnou. Souběžně s tím žalobci zahájili řízení proti rozhodnutí PGF před holandským soudem a napadli přenos pravomoci z předmětných nařízení na PGF s tvrzením, že určitá ustanovení holandského práva jsou v rozporu s právem EHS. Soudní dvůr dospěl k závěru, že GATT 1947 nemá přímý účinek a nemůže být proto vykonána jednotlivci. ESD konstatoval, že GATT 1947 je založen na principu sjednávání recipročních a vzájemně výhodných dohod a je charakterizován značnou flexibilitou svých pravidel, neboť umožňuje v určitých situacích jejich derogaci. Značnou flexibilitu shledal také u řešení sporů mezi stranami. Proto Soudní dvůr dovodil, že GATT 1947 nezakládá natolik zřetelná pravidla, aby byla vymahatelná jednotlivci před národními soudy. Pro neexistenci přímého účinku poté není ani možné zkoumat soulad práva EU s GATT 1947. Rozhodnutí ve věci *International Fruit Company* byl nadále Soudním dvorem používáno jako precedent pro závěry, že výše uvedené vlastnosti GATT, pro něž jednotlivec nemůže napadnout právní akt EU pro jeho rozpor s právem GATT a tedy jeho nelegálnost, mu brání vzít do úvahy ustanovení GATT, má-li rozhodovat o legalitě normativního právního aktu Unie. Stejnou argumentaci Soudní dvůr podržel i po jednáních v Marakéši, vzniku WTO a transformaci GATT 1947 do podoby

GATT 1994, a to i přesto, že došlo k výraznému posunu ve způsobu řešení sporů uvnitř WTO.

V tomto rozhodnutí i v rozhodnutích dalších Soudní dvůr vždy hodnotí 4 faktory, jestliže zkoumá, zda má být přímý účinek přiznán:

- 1) reciprocita v závazcích stanovených zkoumanou mezinárodní dohodou,
- 2) reciprocita v možnosti výkonu přejatých závazků – v přiznání přímého účinku,
- 3) možnost derogace přejatých závazků,
- 4) metoda řešení sporů (rozbor řešení sporů je proveden v samostatné kapitole).

AD 1)

Dohody WTO vznikly podle ESD s cílem vytvořit mechanismus pro další vyjednávání o nediskriminační a reciproční redukci cel a dalších překážek obchodu mezi jednotlivými aktéry. Po transformaci GATT 47 do podoby 94 tento argument nezmizel, neboť v tomto ohledu transformace žádnou změnu nepřinesla. Podle ESD tedy státy souhlasily se snižováním cel, odstraňováním dalších překážek, ovšem nikoliv na vytvoření nějaké formy ekonomické integrace. Zatímco některé dohody mohou vytvářet ekonomické systémy (zóny volného obchodu, celní unie), GATT tak nečiní – proto GATT nevyžaduje přímý účinek svých ustanovení pro možnost svého uskutečnění. Navíc z preambule vyplývá, že GATT se vztahuje na smluvní státy, nikoliv jednotlivce, neboť cíle formulované v preambuli (zvyšování životní úrovně, zajištění plné zaměstnanosti, dosažení rozsáhlého a stále vzrůstajícího reálného důchodu a účinné poptávky, rozvinutí plného užívání světových zdrojů a rozšíření výroby a výměny zboží) je možné dosáhnout pouze na makroekonomické úrovni, nikoliv na úrovni mikroekonomické zasahující i jednotlivce.

Beze smyslu patrně nezůstává ani čistě faktická a praktická stránka věci, kterou kritikové postoje ESD dedukují. Zatímco u většiny ostatních dohod EU stojí v silnější pozici s možností faktického donucování smluvních partnerů k určitému jednání, u GATT/WTO je pouze jedním ze silných hráčů

vedle USA, Kanady či Japonska (skupina QUAD – USA, Kanada, Japonsko, EU). Faktické hrozby vystoupením by proto patrně příliš efektu nepřinesly.

AD 2)

Další významní hráči GATT/WTO, kterými jsou USA, Kanada a Japonsko, také nepřiznávají předmětným ustanovením přímý účinek. Pokud někteří z významných obchodních partnerů Evropy tento účinek norem práva WTO odmítají, může tak činit i EU. ESD dospěl také k závěru, že přiznáním přímého účinku by EU byla připravena o možnost výběru metody pro nápravu škod způsobených opatřeními EU, která by byla shledána v rozporu s právem EU (v systému řešení sporů v rámci WTO).

AD 3)

V souladu s čl. XIX GATT 1994 mohou smluvní strany v reakci na zvýšené dovozy, které se mohou odrazit ve vážné ohrožení domácí produkce, přijmout určitá opatření. Toto flexibilní opatření umožňující derogaci pravidel GATT 1994 je dalším důvodem, pro nějž ESD odmítá přímý účinek.

IV.4.2 Výjimky ze striktního odmítání přímého účinku

Soudní dvůr formuloval ve svých rozhodnutích dvě podmínky – výjimky z jinak zcela negativního přístupu. První variantou je situace, kdy ustanovením unijního práva je implementován konkrétní závazek přijatý v kontextu GATT, a vedle toho také situace, kdy unijní právo výslovně odkazuje na konkrétní ustanovení GATT. ESD připustil, že GATT má autonomní význam, což se pro účely aplikace notně musí odrazit i na způsobu interpretace. Rozhodl, že tam, kde právo EU implementuje konkrétní ustanovení GATT, tak může být dohoda použita pro potřeby interpretace práva EU. Stalo se tak ve velice známých rozsudcích *C-69/89 Nakajima* (antidumpingová cla) a *C-70/87 Fediol* (zakázané obchodní praktiky). Tyto

výjimky jsou označovány jako výjimky implementační, respektive jsou uváděny jako příklad tzv. nepřímého účinku

Ve věci *Fediol* Soudní dvůr prohlásil, že si je vědom toho, že již při mnoha příležitostech rozhodl, že z ustanovení GATT nevyplynou jednotlivcům práva, jichž by se tito mohli dovolávat u soudů. Z dřívějších rozhodnutí však nevyplynulo, že by se jednotlivec nemohl dožadovat posouzení v souladu s GATT, zda určitá obchodní praktika je praktikou nelegální ve smyslu nařízení ES a následně žádat ESD o přezkoumání legality rozhodnutí o konkrétní žádosti (organizace *Fediol* žádala po Komisi, aby přezkoumala určité obchodní praktiky Argentiny, o nichž *Fediol* tvrdil, že jsou v rozporu s právem WTO; žádost byla podána v souladu s nařízením vydaným právě pro tyto účely). Ustanovení GATT jsou navíc součástí pravidel mezinárodního práva, na něž se nařízení odvolávalo. Ani skutečnost, že čl. XXIII GATT stanoví zvláštní postup pro diskuzi mezi smluvními stranami, nebrání tomu, aby tento článek vyložil ESD. Pokud určité nařízení opravňuje příslušné ekonomické subjekty dovolat se ustanovení GATT ve stížnosti předložené Komisi, kdy Komise má konstatovat nezákonnou povahu obchodních praktik, mohou také tyto ekonomické subjekty požádat ESD, aby přezkoumal legálnost takového rozhodnutí Komise. ESD takto odůvodnil svoji příslušnost k projednání věci a prozkoumal veškeré námitky žalobce. Je již v tomto ohledu irelevantní, že postupně všechny námitky zamítl pro jejich neodůvodněnost. Podstatné je, že při svém rozhodování postupně interpretoval a následně aplikoval jednotlivá ustanovení GATT.

Spor *Nakajima* byl založen na žalobě japonské společnosti *Nakajima* na určení, že nařízení o ochraně před dumpingovými a subvencovanými dovozy z nečlenských států se na ni nevztahuje a že toto nařízení je v rozsahu, ve kterém se vztahuje na žalobce, neplatné. Mimo jiné *Nakajima* tvrdila, že toto nařízení je v rozporu s Dohodou o provádění čl. VI GATT 1994. ESD se odvolal na svoje rozhodnutí ve věci *International Fruit Company*, kde konstatoval, že ustanovení GATT 1947/1994 (resp. dohod, které ji provádí) jsou pro Společenství závazná. Zpochybňované nařízení se ve své preambuli odvolává na existující mezinárodní závazky, mimo jiné i závazky vyplývající z GATT. Z toho je patrné, že nařízení bylo přijato za účelem dodržení mezinárodních závazků Společenství, proto by podle rozhodnutí ESD mělo být v souladu s GATT a jeho prováděcími předpisy. Proto ESD

považoval za nutné prozkoumat (konstatoval tedy svoji pravomoc), zda unijní orgány nezašly za právní rámec stanovený, či nejednaly v rozporu s ustanoveními GATT a jeho prováděcích předpisů. Rozpor se měl podle Nakajima týkat vadně stanoveného vzorce pro výpočet cla. To však již ESD odmítl. Neshledal opodstatněné ani další důvody, které Nakajima vedla, takže žaloba byla jako celek zamítnuta. Podstatný je však závěr Soudního dvora směřující k jeho oprávnění přezkoumat na základě žádosti soukromého subjektu soulad práva ES s právem WTO.

IV.4.3 Přímý účinek TRIPS

Zcela specificky se ESD vyjádřil k účinku norem práva WTO, a to těch, které jsou obsaženy v Dohodě o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS). Podle jeho argumentace ve věcech C-300/98 *Parfémy Christian Dior* a C-392/98 *Assco Gerüste GmbH a Rob van Dijk* nejsou normy obsažené v této Dohodě schopny ukládat jednotlivcům taková práva a povinnosti, kterých by bylo možno se před evropskými soudy přímo dovolat – nemají tedy přímý účinek. V otázkách, kde ještě neexistuje jednotná legislativa Společenství (a zároveň tyto otázky spadají do pravomoci členských států) je na samotných členských státech (resp. na jeho rozhodovacích orgánech), zda jednotlivým normám TRIPS přímý účinek na vnitrostátní právo přiznají nebo nikoliv.

IV.4.4 Přímý účinek rozhodnutí Orgánu pro řešení sporů (DSB)

Stejně, jako je možné zkoumat účinek právních norem WTO, lze se zabývat otázkou, zda mohou být přímým účinkem nadána rozhodnutí DSB. Původně byl jedním z argumentů Soudního dvora proti přímému účinku práva WTO způsob řešení sporů souvisejících s GATT 1947, zejména možnost dojednání kompromisu mezi stranami i po rozhodnutí Panelu. Po změnách, které přineslo Uruguayské kolo, tj. vznik WTO a přijetí Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů, byla proto očekávána ze strany ESD

změna přístupu. Celý proces získal jinou koncepci, jak bylo popsáno v samostatné části této kapitoly, a je podřízen pevným lhůtám.

I přesto však Soudní dvůr v rozhodnutí *C-377/02 Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)* z května 2005 rozhodl znovu v neprospěch přímého účinku rozhodnutí – doporučení DSB. Důvod, pro nějž ESD odmítl přímý účinek v tomto případě, se skrývá v samotné koncepci řešení sporů. Stanovení pevné lhůty pro postup v řízení nepovažoval ESD za dostačující, neboť i v okamžiku, kdy podle Panelu nebo Odvolacího orgánu je napadené opatření v rozporu s právem WTO, je kladen vysoký důraz na jednání mezi stranami. Za těchto podmínek by uložení povinnosti soudním orgánům členského státu nepoužít pravidla vnitrostátního práva, která jsou neslučitelná s dohodami WTO, mělo za následek zbavení zákonodárných nebo výkonných orgánů smluvních stran možnosti nabízené zejména článkem 22 Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů, najít, i když dočasně, řešení, na kterém se dohodnou. Navíc požadavek, aby vnitrostátní soudy členských států EU hodnotily soulad unijního opatření s právem WTO pouze na základě toho, že lhůta pro implementaci rozhodnutí DSB vypršela, by mohl podkopat pozici EU ve snaze o dosažení vzájemně akceptovatelného a v souladu s právem WTO jsoucího řešení. Považujeme za vhodné upozornit, že názor Generálního advokáta byl v této věci zcela opačný a vyslovil se pro konstatování přímého účinku rozhodnutí DSB.

IV.4.5 Shrnutí

Stejně jako v neprospěch přímého účinku, lze uvést řadu argumentů v jeho prospěch. Ve prospěch přímého účinku (a tím i zvýšení efektivity celého systému práva WTO) lze uvést:

- spolu s aplikací zásady *pacta sunt servanda* a existenci stabilního způsobu řešení sporů uvnitř WTO je pro smluvní subjekty zajištěna známost jejich práv a povinností;
- vnitrostátní právo v otázkách mezinárodního obchodního styku poskytuje lepší postavení výrobci než spotřebiteli nebo dovozci (vnit-

rostátní právo je primárně zaměřeno na ochranu produkce domácí) a i jejich zájmy je třeba chránit.

Naopak argumentace proti přímému účinku práva WTO je motivována ekonomickým protekcionismem a snahou uchovat vliv práva vnitrostátního na regulaci mezinárodních obchodních transakcí. Nicméně jedním ze základních argumentů proti zkoumanému účinku práva WTO je jev, který lze označit jako „demokratický deficit“ ve WTO. Tento spočívá zejména v dělbě moci uvnitř WTO a charakteru procesu, ve kterém normy práva WTO vznikají. Jedná se o dimenzi mezivládní, ve které participují jak národní parlamentní orgány, tak i zástupci veřejnosti.

Kontrolní otázky k části IV.4:

1. Co znamená přímý účinek práva WTO na území EU?
2. Je otázka přímého účinku práva WTO výslovně řešena?
3. Čím je otázka přímého účinku práva WTO upravena?
4. Z jakých důvodů je přístup ESD k přímému účinku práva WTO odmítavý?
5. Existují ze striktně odmítavého přístupu ESD k přímému účinku práva WTO nějaké výjimky?
6. Je přímý účinek dohody TRIPS hodnocen stejně, jako přímý účinek GATT 1994?
7. Jakým způsobem se staví ESD k přímému účinku rozhodnutí DSB?

IV.5 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA WTO

IV.5.1 Obecně k organizační struktuře

Struktura WTO je upravena v čl. IV Dohody o zřízení WTO. GATT 1947 byla pouhá mezinárodní smlouva a institucionální deficit byl zpočátku řešen prostřednictvím pomoci orgánů OSN. Výslovné zakotvení

jednotlivých orgánů WTO je tedy až výsledkem Uruguayského kola. Nejvyšším orgánem WTO je Konference ministrů. Dalšími orgány jsou Generální rada, která se schází též jako Orgán pro řešení sporů či Orgán přezkoumávající obchodní politiku a postupy členů, sekretariát a různé pracovní či výkonné orgány, které budou blíže popsány v dalším textu. Některé orgány mají trvalý charakter, jiné jsou dočasné a svou funkci vykonávají do ukončení Doha Round.

IV.5.2 Konference ministrů

Jedná se o nejvyšší orgán WTO, který se schází jednou za dva roky a rozhoduje o jakýchkoliv otázkách, které se týkají všech mnohostranných obchodních dohod. Konference ministrů je složena ze zástupců (většinou ministrů) všech členů, vykonává funkce WTO a přijímá k tomuto účelu nezbytná opatření. Kromě široce vymezené rozhodovací pravomoci, je Konference ministrů oprávněna zejména:

- přijímat výklad práva WTO (*authoritative interpretations*),
- vyhovět zřeknutí se práv (většinou v případě, kdy o to požádá vyspělá země ve prospěch rozvojové země) (*granting waivers*),
- přijímat doplňky, dodatky či změny práva WTO (*adopting amendments*),
- rozhodovat o přístupu nových členů (*decision on accession*),
- jmenovat Generálního ředitele WTO a přijímat vnitřní předpisy ohledně zaměstnanců.

Konference ministrů se dle čl. IV Dohody o WTO má scházet jednou za dva roky. Od vzniku WTO se zatím tento orgán sešel pětkrát, přičemž v roce 2007 došlo k porušení výše zmíněného článku, neboť nedošlo ke konání Konference ministrů. Přehled dosud uskutečněných Konferencí ministrů je následující:

- v Singapuru v roce 1996, do jejíž agendy patřila zejména problematika úlohy WTO, regionálních dohod, provádění dohod a ujednání vzniklé během Uruguayského kola, přístup nových členů, obchod s textilem a rozvojové aspekty. Byla diskutována nová, později

velmi problematická tzv. Singapurská témata známá jako vztah obchodu a investic, vztah obchodu a hospodářské soutěže, usnadňování obchodu a veřejné zakázky. Byla též odsouhlasena Dohoda o obchodu s informačními technologiemi. Dále došlo k rozšíření položek bezcelně obchodovaných léčiv.

- v Ženevě v roce 1998, která potvrdila cíle, závazky a rozsah další práce WTO. Přinesla rozhodnutí o zahájení příprav pro další mnohostranné vyjednávání a deklaraci týkající se elektronického obchodu.
- v Seattlu v roce 1999 skončila neúspěšně. Pokus o zahájení nového kola mnohostranných jednání selhal.
- v Dohá v roce 2001, v jejímž rámci bylo „nastartováno“ nové kolo mnohostranných obchodních jednání. Byla přijata tzv. Rozvojová agenda z Dohá. Tato agenda usiluje mimo jiné o prohloubení integrace rozvojových a nejméně rozvinutých členů WTO do světového obchodu a ekonomiky.
- v Cancúnu v roce 2003, jejímž cílem bylo zhodnotit dosavadní jednání a přijetí rozhodnutí k úspěšnému ukončení Doha Round. Konference skončila neúspěšně, neboť se nepodařilo dosáhnout konsensu ohledně dalšího pokračování mnohostranných obchodních jednání.
- v Hongkongu v roce 2005, kde měly být přijaté modalitty (postupy jak dále liberalizovat), jako předpoklad pro ukončení Doha Round. K přijetí modalit nedošlo (ani do dne práce na této publikaci). Byla přijata pouze Deklarace ministrů popisující dosažené výsledky a průběžný stav jednání. Ohledně pokračování Doha Round se Deklarace obrací na dříve přijaté zásady.
- v Ženevě v roce 2009, která byla spíše formalitou uskutečněnou z důvodu, že Dohoda o zřízení WTO stanovuje setkání tohoto orgánu každé dva roky a již v roce 2007 došlo k porušení tohoto ustanovení, neboť Konference ministrů nebyla uspořádána. Agenda této Konference ministrů sice nezahrnovala multilaterální jednání, její přínos je však spatřován v tom, že během jejího konání proběhla řada jednání na bilaterální úrovni.

IV.5.3 Generální rada

Druhým nejvyšším orgánem je Generální rada, složená ze zástupců všech členů, která se schází podle potřeby v mezidobí mezi Konferencemi ministrů. Generální rada má obdobné funkce jako Konference ministrů. V praxi se Generální rady účastní většinou velvyslanci misí, jejich zástupci či jiní diplomaté. Každý rok je volen předseda Generální rady. Na setkání tohoto orgánu je též každoročně přijímán rozpočet a další finanční otázky.

Generální rada se též podle potřeby schází, aby vykonávala funkce Orgánu pro přezkoumávání obchodní politiky (TPRB) a Orgánu pro řešení sporů (DSB). Oba orgány mají vlastního předsedu a mohou si stanovit jednací řád, nezbytný pro vykonávání svých funkcí. Tyto orgány se většinou scházejí jednou za měsíc.

IV.5.4 Sekretariát WTO

Sekretariát WTO tvoří více než 600 zaměstnanců, z nichž někteří jsou diplomaté. Sekretariát je umístěn v budově WTO a dělí se do více než 20 divizí. Náplň práce jednotlivých divizí záleží na jejich zaměření. V praxi se jedná o problematiku spojenou s ekonomikou, právem, pracemi pro Odvolací orgán WTO či Panely, přístupem na trh, pořádáním setkání jednotlivých orgánů WTO, komunikací s jinými mezinárodními organizacemi či nevládními organizacemi (NGO), školením a technickou spoluprací či komunikací s médii. Samostatná divize též náleží službám a zemědělství. Zřízení sekretariátu upravuje čl. VI Dohody o zřízení WTO. Sekretariát poskytuje administrativní a technické zázemí ostatním orgánům WTO. Sekretariát je řízen Generálním ředitelem, jehož funkční období je čtyřleté. Doposud stálo od vzniku WTO v čele Sekretariátu pět Generálních ředitelů:

- Peter Sutherland z Irska v období leden 1995 – duben 1995;
- Renato Ruggiero z Itálie v období květen 1995 – duben 1999;
- Mike Moore z Nového Zélandu v období září 1999 – srpen 2002;
- Supachai Panitchpakdi z Thajska v období září 2002 – srpen 2005;

- Pascal Lamy z Francie od roku 2005 do současnosti již ve svém druhém volebním období (bývalý komisař EU pro obchod).

IV.5.5 Další pracovní a výkonné orgány WTO

Jednotlivými oblastmi obchodu se zabývají specifické pracovní orgány, jako je:

- Rada pro obchod se zbožím (dohlíží na působení mnohostranných dohod uvedených v příloze 1A),
- Rada pro obchod se službami (spravuje působení Všeobecné dohody o obchodu službami (GATS)),
- Rada pro obchodní aspekty práv k duševnímu vlastnictví (dohlíží na působení Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS)).

Jejich zřízení je upraveno čl. IV odst. 5 Dohody o zřízení WTO. Tyto rady působí pod celkovým vedením Generální rady a členství v nich je otevřeno všem členům. Rady si mohou zřídit své pomocné orgány. Rady též pomáhají Konferenci ministrů či Generální radě s prováděním jejich funkcí.

Další kategorií jsou výkonné orgány v podobě jednotlivých výborů či pracovních skupin, zabývajících se je jednotlivými oblastmi obchodu. Čl. IV odst. 7 Dohody o zřízení WTO hovoří např. o Výboru pro obchod a rozvoj, Výboru pro omezení uplatňovaná z důvodu platební bilance, Výboru pro rozpočet, finance a správu. Generální rada též zřídila Výbor pro obchod a životní prostředí či Výbor pro regionální obchodní dohody.

V rámci WTO též existuje Pracovní skupina pro přistoupení nových členů či Výbor pro obchod s civilním letectvím a Výbor pro zadávání vládních zakázek. Poslední dva jmenované výbory spravují vícestranné obchodní dohody. Specializovaný orgán, který řídí jednání v rámci Doha Round je Výbor pro obchodní vyjednávání (Trade Negotiations Committee), kterému podléhají další specializované orgány. Tento orgán byl ustanoven během Konference ministrů v Dohě v roce 2001. TNC podává zprávy o průběhu a výsledcích jednání v rámci Doha Round Generální radě. Na svém prvním setkání v roce 2002 zřídilo TNC Negociační skupinu pro

přístup na trh a Negociační skupinu pro pravidla (tím se v terminologii WTO myslí problematika anti-dumpingu, vyrovnávacích či ochranných opatření). Předsedou TNC je Generální ředitel WTO.

Důležitou součástí negociační praxe WTO je tzv. „Green Room“. Jedná se o setkání nejčastěji ministrů různých členů, kteří jsou k účasti na Green Roomu pozváni. Při počtu 153 členů je vyjednávání mezi všemi najednou velmi složité, časově náročné a málo produktivní. Myšlenkou Green Roomu je dojednat podstatné otázky agendy mezi stěžejními členy WTO a dosáhnout určitého konsensu. Tento výsledek je prezentován všem ostatním členům WTO. Počet účastníků Green Roomu se může měnit. Během neoficiálního setkání ministrů v červenci 2008 se každý den uskutečňovalo několik Green Roomu o počtu 7 či 35 členů WTO. Tato praxe je často kritizována, neboť členové, kteří nejsou do Green Roomu přizváni, jej považují za nástroj diskriminace. Zdůrazňují, že WTO je tzv. „member-driven organization“ a že jednání prostřednictvím Green Roomu narušuje zásadu rovnosti mezi jednotlivými členy.

IV.6 ČLENSTVÍ A POZOROVATELSTVÍ VE WTO, ZASTOUPENÍ JEDNOTLIVÝCH ČLENŮ

IV.6.1 Úprava členství

V lednu 2010 měla WTO 153 členů a 29 zemí se statusem pozorovatele, které v minulosti zahájily negociace o přístupu. Členové WTO představují více než 92 % světové populace a uskuteční se mezi nimi více než 95 % světového obchodu. Samotná problematika členství je upravena v Dohodě o zřízení WTO, která rozlišuje dva způsoby, jak je možné stát se členem:

- článek XI se týká původních členů, kdy takové členství je přiznáno smluvním stranám GATT 1947 a Evropským společenstvím (nyní již EU) za předpokladu, že přistoupily k dokumentům sjednaným v rámci Uruguayského kola;

- článek XII stanoví, že každý stát či samostatné celní území (příkladem takového samostatného celního území s plnou autonomií ve vnějších ekonomických vztazích a dalších otázkách je např. Hong – Kong, Taiwan či Makao) mající plnou autonomii ve vnějších ekonomických vztazích a v dalších otázkách, bude moci přistoupit k Dohodě o zřízení WTO za podmínek, které budou dohodnuty mezi ním a WTO. Rozhodování o přístupu jsou přijímána Konferencí ministrů a ta také schvaluje dohodu o podmínkách přístupu, a to dvou-třetinovou většinou členů WTO.

Úprava členství je tak v rámci Dohody o zřízení WTO rozlišena v souvislosti, zda se jedná o původní členy GATT 1947 či nově přistoupivší státy nebo samostatná celní území, mající plnou autonomii ve vnějších ekonomických vztazích a v dalších otázkách pokrytých právem WTO. Členem WTO je i Evropská unie (do přijetí Lisabonské smlouvy to byla Evropská společenství) stejně jako její jednotlivé členské státy. Z článku IX, XI a XIV Dohody o zřízení WTO sice jasně vyplývá, že členem WTO jsou Evropská společenství, nikoliv Evropské společenství či Evropská unie, avšak po přijetí Lisabonské smlouvy v prosinci 2009 se z člena WTO považuje Evropská unie. V případech, kdy by Evropská unie měla eventuálně vykonávat své hlasovací právo, bude disponovat počtem hlasů, rovnajícím se počtu jejích členských států. Rovněž nezávisle na rozdělení pravomoci mezi Evropskou unií a její členské státy nesou všichni zodpovědnost za dodržování svých závazků vůči ostatním členům WTO.

Stát se novým členem WTO znamená mnoholetý proces vyjednávání, v jehož průběhu jsou přístupujícímu státu stávajícími členy sděleny podmínky, za kterých bude moci přistoupit. Jedná se o zcela odlišný postup na rozdíl od jiných mezinárodních organizací, jako je např. Mezinárodní měnový fond, v jehož případě je postup při přijetí nového člena značně zautomatizován. Celý proces začíná podáním písemné žádosti o přistoupení k Dohodě o zřízení WTO. Tato žádost je zvážena Generální radou, která později ustanoví tzv. „pracovní skupinu“. Úkolem pracovní skupiny je konat pravidelné setkání s žadatelem, při nichž se prošetří jeho žádost o přistoupení a případná zjištění jsou později předkládána Generální radě ke schválení.

Např. vláda Vietnamu požádala o přistoupení dne 4. ledna 1995 a pracovní skupina byla ustanovena poměrně rychle koncem téhož měsíce a v rozmezí let 1998 a 2006 se sešla celkem čtrnáctkrát. Na začátku vyjednávání musí žadatel předložit zprávu týkající se stavu zahraničního obchodu a jeho právního režimu, jakožto i jiná ekonomicky významná statistická data. Zpráva tvoří podklad pro zjištění pracovní skupiny a zahrnuje zejména geografický popis země žadatele, jeho aktuální ekonomickou situaci a stávající ekonomickou politiku. Dále obsahují informace o vývoji HDP a prognózy do budoucna. Na následujících setkáních pracovní skupiny jsou zodpovídaný dotazy položené žadateli o vstup do WTO dosavadními členy, ohledně informací vyplývajících ze zprávy. Po důkladném prošetření výše uvedených dat je přikročeno ke skutečnému multilaterálnímu vyjednávání o přistoupení žadatele. Zjištěná fakta determinují podmínky a předpoklady vstupu současně s povinností podřídit se právu WTO a v přechodném období učinit potřebné legislativní změny. Ve stejnou dobu zahájí žadatel dvoustranné vyjednávání s jednotlivými členy WTO, které vstoupily do pracovní skupiny.

Cílem vyjednávání je dosáhnout dohody ohledně vzájemných obchodních práv a povinností, listin koncesí a dalších ujednání o přístupu na trh se zbožím a službami, jakož i otázky spadající do sféry práv k duševnímu vlastnictví atd. V důsledku existence všeobecné doložky nejvyšších výhod jsou všechna bilaterální ujednání převedena na multilaterální úroveň za podmínky respektování speciálních pravidel týkajících se rozvojových států. Na závěr postoupí pracovní skupina všechny dokumenty Generální radě, aby vstup nového žadatele schválila. Následně je podepsán Protokol o přístupu, ve kterém je mimo jiné obsažena povinnost přistupujícího státu dát svému parlamentu k ratifikaci tzv. finální přístupový balíček ve lhůtě tří měsíců. Provedenou ratifikaci oznámí žadatel sekretariátu WTO a začne běžet lhůta třiceti dnů, po jejímž uplynutí se žadatel stane oficiálně členem WTO.

Čl. XV Dohody o zřízení WTO upravuje možnost od této dohody odstoupit. Odstoupí-li člen od této dohody, odstoupí současně od mnohostranných obchodních dohod s účinností po uplynutí lhůty šesti měsíců od data, kdy Generální ředitel WTO obdržel písemnou notifikaci o odstoupení. Do současné doby zatím žádný člen WTO této možnosti nevyužil.

IV.6.2 Výhody členství ve WTO a požadavky na žadatele o přístup

Motivací žadatelů o vstup jsou zejména níže uvedené důvody:

- zaručený přístup na světový trh,
- stimulace investic ze zahraničí a tím i příliv moderních technologií a know-how,
- mezinárodní prestiž a uznání stoupající ekonomické síly,
- podíl na vytváření pravidel mezinárodního obchodu uvnitř WTO,
- přístup k mechanismu urovnávání sporů,
- získání trvalé a nepodmíněné všeobecné doložky nejvyšších výhod od významných ekonomických partnerů,
- zapojení do obchodního systému s jasně určenými pravidly a seznamy závazků a výhod,
- technická spolupráce a školení pro rozvojové země.

Na druhou stranu znamená členství ve WTO pro žadatele i řadu závazků a ústupků ve prospěch ostatních členů. Žadatel musí obvykle umožnit pronikání cizích finančních institucí do jeho bankovní sféry, telekomunikací či pojišťovnictví. Musí vytvořit prostor pro příliv zahraničních investic, podnikání zahraničních osob se uskutečňuje ve světle národního režimu. Žadatel musí celkově zjednodušit vstup zahraničních subjektů na svůj trh. Dále se od žadatele očekává postupná liberalizace, transparentnost a předvídatelnost jeho postupů, jakož i minimalizace státních zásahů do obchodování. Nevole podrobit se závazkům a přijmout řadu ústupků ve prospěch ostatních členů WTO se projevuje například na případě Ruska. Pracovní skupina v rámci procesu přístupu k WTO byla v případě této země ustavena již v roce 1993, avšak díky negativnímu postoji ke klíčovým požadavkům ostatních členů WTO, je Rusko stále pouze pozorovatelem.

IV.6.3 Členství České republiky

Česká republika se stala jejím členem 1. ledna 1995, avšak jej již tradičním účastníkem GATT/WTO. Tehdejší Československo bylo jedním z 23

států, které stály u zrodu Všeobecné dohody o clech a obchodu z roku 1947. Smluvní stranou zůstalo Československo až do roku 1992, kdy došlo k rozdělení země na Českou a Slovenskou republiku. Toto rozdělení znamenalo pro GATT situaci, v které nebyl učiněn zatím žádný precedent. S přispěním maximálního úsilí smluvních stran, se podařilo najít řešení, díky kterému se práva a povinnosti vůči GATT zachovaly v co největší míře a byla zajištěna kontinuita uplatňování GATT na bývalém území ČSFR. Protokoly o přístupu ČR a SR ke Všeobecné dohodě byly podepsány 16. března 1993 bez větších obtíží. Vycházelo se z práv a závazků Československa jako zakládající smluvní strany GATT. Mezinárodní dohody a závazky učiněné v rámci GATT/WTO jsou základním právním rámcem, v němž Česká republika realizuje svou obchodní politiku.

Od roku 2004, kdy se Česká republika stala členským státem EU, nemá již pravomoc samostatně jednat a vystupovat na půdě WTO. Z tohoto pravidla existují výjimky v podobě možnosti České republiky samostatně vystupovat např. v rámci Výboru pro rozpočet. Společné postupy EU v rámci jednání u WTO jsou formulovány v Bruselu či na koordinačních schůzkách v Ženevě. Mandát pro jednání je schvalován Radou GAERC, konkrétními otázkami se zabývá např. Výbor 133, COREPER a Rada GAERC.

IV.6.4 Skupiny v rámci WTO

V rámci WTO funguje celá řada neformálních skupin, které členové vytvořili za účelem prosazování podobných zájmů a pozic, které dané uskupení sjednocuje. Na jednáních různých orgánů WTO velmi často vystupuje zástupce dané skupiny a jejím jménem předčítá prohlášení či sděluje stanoviska. Složení a počet členů jednotlivých skupin se průběžně mění. Mezi nejstabilnější uskupení patří např. Grulac (Skupina Latinskoamerických a Karibských států), LDC (nejméně rozvinuté státy) či Africká skupina. Ostatní důležité uskupení jsou následující:

- ACP jako skupina 77 afrických, pacifických či karibských států, které požívají preferenční obchodní vztahy s EU. Některé z nich nejsou členy WTO.

- Africká skupina zahrnuje 41 zemí, které jsou všechny členy WTO a Africké unie.
- ASEAN sdružuje Kambodžu, Filipíny, Indonésii, Malajsii, Singapur, Thajsko, Barmu, Vietnam, Laos a Myanmar.
- Cairns Group byla založena v 80. letech 20. stol. a po dlouhou dobu byla jedním z nejvlivnějších uskupení prosazujících liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty. Postupem doby však ve skupině začala panovat značná nejednotnost, která oslabila její operativní sílu. Mezi členy této skupiny patří Brazílie, Bolívie, Kanada, Chile, Kolumbie, Kostarika, Argentina, Austrálie, Guatemala, Indonésie, Malajsie, Nový Zéland, Pákistán, Paraguay, Filipíny, JAR, Thajsko a Uruguay.
- G4 v minulosti představoval uskupení čtyř nejvýznamnějších členů GATT/WTO jako je ES, USA, Japonsko a Kanada. V současné době zahrnuje EU, USA, Indii a Brazílii a je označován jako „New G4“ či „New Quad“.
- G5 sdružuje Austrálii, Brazílii, Indii a USA.
- G6 se označuje uskupení EU, USA, Austrálie, Brazílie, Indie, Japonska, postupně rozšiřované o Malajsii, Kanadu, Egypt, Norsko a další státy.
- G10 představuje uskupení Islandu, Izraele, Japonska, Korey, Lichtenštejnska, Mauriciu, Norska, Švýcarska a Tchajwanu. Bulharsko z této skupiny vystoupilo.
- G11 je označení pro skupinu ekonomik s nízkými a středními příjmy jako je Ekvádor, Honduras, Gruzie, Indonésie, Jordánsko, Maroko, Pákistán, Chorvatsko, Paraguay, Tunisko a Srí Lanka.
- G16 je skupina členských států EU hájících defenzivní zájmy v oblasti zemědělství. Tyto aktivity podporuje zejména Francie.
- G20 sdružuje Argentinu, Brazílii, Bolívii, Čínu, Chile, Egypt, Indii, Mexiko, Indonésii, Nigérii, Pákistán, Paraguay, Filipíny, JAR, Thajsko, Venezuelu, Zimbabwe, Uruguay.
- G33 je skupinou zemí, které spojuje problematika tzv. „citlivých výrobků“ (sensitive products). Jako mluvčí často vystupuje Indonésie.

- G90 představuje koalici afrických, ACP a nejméně rozvinutých zemí (LDC).
- NAMA 11 sdružuje Egypt, Brazílii, Argentinu, Filipíny, Indii, JAR, Indonésii, Namibii, Tunisko či Venezuelu.
- SVEs je uskupení označující malé a zranitelné ekonomiky (Small and Vulnerable Economies). Do této skupiny patří Barbados, Antigua a Barbuda, Bolívie, Belize, Kuba, Dominika, El Salvador, Dominikánská republika, Rádži, Grenada, Guatemala, Guayana, Honduras, Jamajka, Mauritius, Nikaragua, Mongolsko, Paraguay, Papua Nová Guinea, Šalamounovy ostrovy, Sv. Kitts a Nevis, Sv. Lucie, Sv. Vincent a Grenadiny, Trinidad a Tobago.
- VRAMs se používá jako označení pro nejnovější členy WTO jako je např. Ukrajina či Kapverdské ostrovy (Very Recently Acceded Members).
- RAMs jsou členové, kteří nově přistoupili (Recently Acceded Members). Jedná se o Albánii, Chorvatsko, Gruzii, Jordánsko, Moldavsko, Omán.

IV.6.5 Pozorovatelé

Kromě členů má WTO i tzv. pozorovatele. Jsou to státy či samostatná celní území, které mají zájem na vstupu do této mezinárodní organizace. Povinností pozorovatelů je zahájit negociace o vstupu do WTO během pěti let od doby, co se stali pozorovateli. Tuto povinnost nemá Svatý stolec. V současné době má WTO na třicet pozorovatelů včetně Svatého stolce. Kromě těchto pozorovatelů je v rámci WTO rozlišována ještě zvláštní skupina subjektů, kterým je garantováno stálé pozorovatelství. Jedná se například o OSN, UNCTAD, FAO, WIPO, OECD, IMF či Světovou banku.

IV.6.6 Zastoupení jednotlivých členů v Ženevě

Většina členů WTO má v Ženevě tzv. Stálou misi, jejíž členové zastupují daný stát u mezinárodních organizací. Tyto Stálé mise mají ve svém interním složení útvar specializující se na vztahy WTO. Někteří členové WTO mají Stálé mise specializované přímo na styk s WTO. Takové mise patří např. USA, EU, Indii, Hondurasu, Maďarsku či Malajsii. Zaměstnanci, pracující na Stálých misích se zúčastňují jednání ve WTO a v případě členských států EU i koordinací a jednání Komise či Rady. Česká republika je v Ženevě zastoupena Stálou Misí při Evropské úřadovně OSN a jiných mezinárodních organizací. Současným velvyslancem je Ing. Tomáš Husák.

Kontrolní otázky k části IV.5 a IV.6:

1. Jaké jsou cíle WTO?
2. Jaké funkce plní WTO a co je jejich obsahem?
3. Dokázali byste popsat organizační strukturu WTO?
4. Jak se lze stát členem WTO?
5. Může se členem WTO stát i samostatné celní území? Pokud ano, jaké jsou podmínky vstupu?
6. Jaké výhody požívají členové WTO?
7. Co nebo kdo jsou to pozorovatelé, mluvíme-li o problematice přistoupení k WTO?

IV.7 PŘIJÍMÁNÍ ROZHODNUTÍ V RÁMCI WTO

V současné době je otázka přijímání rozhodnutí v rámci WTO žhavým tématem diskuzí a je uváděna jako jedna z největších výzev budoucnosti této organizace. Přijímání rozhodnutí v rámci WTO může být pro větší přehlednost rozděleno do dvou kategorií:

- normální proces přijímání rozhodnutí,
- zvláštní proces přijímání rozhodnutí.

Základní pravidlo pro přijímání rozhodnutí v rámci normálního procesu je upraveno v čl. IX:1 Dohody o zřízení WTO. Tento článek upravuje přijímání rozhodnutí formou konsensu a formou hlasování. WTO má zachovat praxi přijímání rozhodnutí cestou konsensu založenou GATT 1947. V tomto ohledu je vhodné přiblížit historii přijímání rozhodnutí v rámci GATT. Úprava společné činnosti smluvních stran byla obsažena čl. XXV. Smluvní strany se měly scházet za účelem zajištění provádění těch ustanovení GATT 1947, která vyžadovala společnou činnost, a za účelem usnadnění působení této dohody a umožnění dosažení jejich cílů. V obecné rovině se rozhodnutí měla přijímat většinou odevzdaných hlasů, přičemž každá smluvní strana měla jeden hlas. Ve výjimečných případech se dle čl. XXV:5 mělo rozhodnutí přijmout dvoutřetinovou většinou odevzdaných hlasů. Navzdory těmto výslovným ustanovením o hlasování byla rozhodnutí v drtivé většině případů přijímána cestou konsensu. Odkazuje-li tedy čl. IX:1 Dohody o zřízení WTO na praxi přijímání rozhodnutí v rámci GATT, je tím myšlen právě konsensus.

Poznámka pod čarou vztahující se k čl. IX:1 Dohody o zřízení WTO vysvětluje, že konsensu je dosaženo, jestliže nikdo z přítomných členů WTO na příslušném jednání nevznese námitku proti navrhovanému řešení. V případě, kdy nebude možné dospět k rozhodnutí cestou konsenzu, může být dle čl. XI:1 Dohody o zřízení WTO toto přijato i cestou hlasování. Příslušný článek dále stanovuje, že na Konferenci ministrů a Generální radě bude každý člen WTO disponovat jedním hlasem a rozhodnutí budou přijímána většinou hlasujících, pokud není stanoveno jinak. V případě EU je tomu tak, že toto celní území disponuje počtem hlasů rovnajícím se počtu jeho členských zemí. Členské země EU zastupuje na jednáních ve WTO, až na pár výjimek (rozpočtové a organizační otázky), Komise EU.

Ministerskou deklarací z Dohá byl zaveden systém výslovného souhlasu (explicit consensus) v otázce zahrnutí tzv. Singapurských témat (státní zakázky, usnadňování obchodu, obchodní soutěž a investice) do agendy Doha Round. O tom, co se přesně míní výše uvedeným slovním spojením, se vedou pře.

Dle textu čl. IX:1 Dohody o zřízení WTO, dává přijímání rozhodnutí cestou konsensu členům WTO určité právo veta bez ohledu na velikost či ekonomickou vyspělost. Ve skutečnosti je však ve hře politika a ekonomická síla jednotlivých členů.

V rámci normálního procesu přijímání rozhodnutí se doposud striktně využívalo metody konsensu. V historii WTO je známa jediná situace, kdy téměř došlo k hlasování. Bylo to v roce 1999 v otázce výběru nového Generálního ředitele. Návrh byl učiněn rozvojovými zeměmi, avšak vyspělé země ho odmítly s tím, že čl. IX Dohody o zřízení WTO jasně odkazuje na zachování praxe rozhodování cestou konsensu založenou GATT 1947. Reakce vyspělých zemí plynula z obavy ze značné početní převahy rozvojových zemí v rámci členské základny WTO. Tyto by v případě prosazení přijímání rozhodnutí hlasováním měly v budoucnu značnou výhodu.

V současné době se Doha Round ocitlo ve slepé uličce. Jednou z příčin je právě početná členská základna WTO čítající k dnešnímu dni 153 států a samostatných celních území a odlišné zájmy těchto členů. Politická vůle a flexibilita vyřešit danou situaci jako by neexistovala a dohoda, s níž by byli spokojeni všichni členové, je v nedohlednu. Za daných okolností je požadovaná forma přijímání rozhodnutí formou konsensu funkční jen stěží. Bylo již zaznamenáno mnoho hlasů volajících po nahrazení konceptu konsensu konceptem hlasování. Toto řešení může znít lákavě, avšak skrývá mnohá úskalí. Metoda konsensu je podporována jako záruka spravedlnosti, důvěryhodnosti a transparentnosti multilaterálního systému.

Jak již bylo zmíněno výše, dalším druhem přijímání rozhodnutí je tzv. zvláštní proces. Je upraven jinými ustanoveními práva WTO a týká se zejména oblastí:

- řešení sporů (čl. 2.4 Ujednání o řešení sporů),
- autoritativního výkladu (čl. IX:2 Dohody o zřízení WTO),
- přistoupení nových členů (čl. XII:2 Dohody o zřízení WTO),
- zřeknutí se práv (čl. IX:3 Dohody o zřízení WTO),
- dodatků (čl. X Dohody o zřízení WTO),
- rozpočtových a finančních otázek (čl. VII:3 Dohody o zřízení WTO).

Zde je důležité zmínit, že Orgán pro řešení sporů (Dispute Settlement Body) je složený ze všech členů WTO a rozhoduje o přijetí zpráv/doporučení Panelu či Odvolacího orgánu metodou tzv. opačného konsensu (reverse consensus). Tato metoda se začala používat se zrodem moderního a automatizovaného řešení sporů v roce 1995. V praxi to znamená, že doporučení Panelu či Odvolacího orgánu není přijata, jen pokud s ní nesouhlasí všichni členové orgánu pro řešení sporů. Tato metoda značně přispěla k přijetí takovýchto doporučení a efektivnosti celého systému řešení sporů. Výsledkem je, že k nepřijetí doporučení nemůže prakticky dojít.

Kontrolní otázky k části IV.7:

1. Jakými pravidly se řídí přijímání rozhodnutí v rámci WTO?
2. Jaký je dle praxe preferovaný způsob přijímání rozhodnutí?
3. Dokázali byste popsat organizační strukturu WTO?
4. Je právem WTO upravena i možnost přijetí rozhodnutí hlasováním? Pokud ano, kde?
5. Co to znamená tzv. „reverse consensus“ používaný při přijímání doporučení panelů či odvolacího orgánu orgánem pro řešení sporů?

IV.8 ZÁKLADNÍ PRINCIPY WTO

IV.8.1 Přehled základních principů obsažených v právu a politice WTO

Právo a politika WTO jsou postaveny na několika základních principech, které mají pomoci k dosažení vytyčených cílů. Základní principy WTO mají kromě jiného přispět k zajištění stejných soutěžních podmínek pro zboží různého původu a zajistit tak jednotlivým členům rovnou příležitost k realizaci svých obchodních záměrů. Všechny tyto principy již byly

zmíněny v patřičných souvislostech výše. Na tomto místě se jim však budeme věnovat podrobněji. Těmito základními principy jsou zejména:

- nediskriminační zacházení (všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení),
- jistota a předvídatelnost přístupu na trh,
- zvyšování účasti rozvojových zemí v rámci mezinárodního obchodního systému,
- fair-play obchodování (možnost obrany před nečestnými obchodními praktikami jako je např. dumping či subvencování),
- transparentnost.

IV.8.2 Nediskriminační zacházení (všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení)

Zásada nediskriminace je považována za základní kámen a jeden z pilířů právní úpravy a politiky WTO, což potvrdil i odvolací orgán v případě *EC-Tariff Preferences*. Požadavek odstranění diskriminačního zacházení v mezinárodních obchodních vztazích je upraven samotnou preambulí Dohody o zřízení WTO. Historie zásady nediskriminace je však mnohem starší a byla na multilaterálním základě zakotvena již po celých pět dekad GATT 1947. Preambule Dohody o zřízení WTO staví zásadu nediskriminace do pozice jednoho z nástrojů k dosažení cílů WTO. Ustanovení týkající se zásady nediskriminace můžeme nalézt v různých pramenech práva WTO. Dva nejznámější principy naplňující zásadu nediskriminace jsou:

- všeobecná doložka nejvyšších výhod (most favoured nation ve zkratce MFN) a
- národní zacházení (national treatment ve zkratce NT).

Všeobecná doložka nejvyšších výhod zakazuje členům WTO diskriminovat **mezi** ostatními členy (vztah zahraniční – zahraniční). Národní zacházení zakazuje členům WTO diskriminovat **proti** ostatním členům (vztah národní – zahraniční).

Oba principy byly v minulosti předmětem početných interpretací. Všeobecně přijatou interpretací jejich obsahu je, že tyto principy mají vyjadřovat

myšlenku rovnosti, rovného zacházení a nediskriminace. Mají zajistit spravedlivé podmínky soutěže pro obchodování se zbožím různého původu a v současné době tvoří neodmyslitelnou základní část mnohostranného obchodního systému.

Je důležité poznamenat, že mezinárodní právo veřejné přiznává v obecné rovině státům plnou suverenitu, rovnoprávnost a svobodnou vůli diskriminovat mezi ostatními. Omezení tohoto obecného pravidla nalezneme pouze v Chartě OSN ve formě kogentních norem, avšak jejich souvislost s právem mezinárodního obchodu je značně omezená. Zásada nediskriminace má tak svůj právní základ v mezinárodních smlouvách. Dříve se jednalo o smlouvy bilaterální, v současné době je tato zásada obsažena převážně v mnohostranných úmluvách. Vzhledem k tomu, že režim nejvyšších výhod ani režim národního zacházení nejsou součástí mezinárodního obyčejového práva, bylo nutné je vystavět na smluvně ošetřeném základě, což se podařilo v rámci mezinárodního obchodního systému pod záštitou GATT/WTO.

Během vývoje mezinárodního obchodního systému se všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení staly jeho základními konstitutivními principy. Abychom byli schopni správně pochopit dnešní důležitost a význam obou principů, dovolíme si na tomto místě krátké ohlédnutí do minulosti.

Mezinárodní obchod doprovází lidstvo již po staletí, avšak existence těchto dvou principů v bezpodmínečné podobě a na multilaterálním základě je vymožeností až posledních několika desítek let. Kořeny všeobecné doložky nejvyšších výhod a národního zacházení lze vystopovat již v bilaterálních smlouvách z 11. a 12. století. V této době však oba principy neměly dnešní podobu. První použití všeobecné doložky nejvyšších výhod tak, jak ji známe v rámci současného obchodního systému, lze identifikovat v 17. a 18. století. Od 18. století také začalo převažovat používání bezpodmínečné (*unconditional*) všeobecné doložky nejvyšších výhod. Tehdejší mezinárodní obchodní politiky v Evropě byly stále silně ovlivněny merkantilismem, avšak velký průlom merkantilistického myšlení přinesla obchodní smlouva tzv. *Cobden-Chevalier Treaty* sjednaná v roce 1860 mezi Velkou Británií a Francií. Tato smlouva obsahovala doložku nejvyšších výhod a byla inspirací pro řadu dalších smluv uzavřených v rámci Evropy. Tyto

smlouvy poměrně často obsahovaly všeobecnou doložku nejvyšších výhod a národní zacházení.

Pozdější přínos mezinárodního obchodního systému v rámci GATT/WTO je spatřován v tom, že zajišťuje poskytování obou výše zmíněných principů na multilaterálním základě. Zajímavostí je, že před zajištěním této doložky na multilaterálním základě v rámci GATT/WTO, naopak tato představovala jistý druh diskriminace, neboť při původně bilaterální úpravě mohlo jejich výhod požívat pouze několik států.

Odborná literatura se v souvislosti se zásadou nediskriminace zmiňuje většinou pouze o všeobecné doložce nejvyšších výhod a národním zacházení, nicméně ve skutečnosti je úprava této problematiky v právu WTO mnohem širší. Ustanovení týkající se zásady nediskriminace lze najít zejména v GATT 1994 a ostatních mnohostranných obchodních dohodách upravujících obchod se zbožím (Dohoda o technických překážkách obchodu, Dohoda o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatření, Dohoda o dovozním licenčním řízení), GATS a TRIPS. Výčet ustanovení upravujících zásadu nediskriminace je následující:

a) Obchod se zbožím:

GATT 1994:

- čl. I (všeobecná doložka nejvyšších výhod),
- čl. III (národní zacházení),
- čl. X: 3(a) (uveřejňování a provádění obchodních předpisů),
- čl. III: 7 (vnitřní množstevní předpisy),
- čl. V (svoboda průvozu),
- čl. IX:1 (označování původu),
- čl. XIII (nediskriminační provádění množstevních opatření),
- čl. XVII (státní obchodní podniky).

Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních:

- čl. 19.3 (ukládání a vybírání vyrovnávacích opatření).

Dohoda o technických překážkách obchodu:

- čl. 2.1 (všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení),

- čl. 2.9.4 (nediskriminační přístup týkající se uplatnění připomínek ostatních členů WTO),
- čl. 2.10.4 (nediskriminační přístup týkající se předložení připomínek ostatních členů WTO).

Dohoda o uplatňování sanitárních a fytosanitárních opatřeních:

- čl. 2.3 (základní práva a povinnosti).
- čl. 5.5 (hodnocení rizik a určení přiměřené úrovně ochrany).

Dohoda o dovozním licenčním řízení:

- čl. 1.3 (administrace dovozních licencí nestranným a spravedlivým způsobem).

b) Obchod se službami (GATS):

- čl. II (všeobecná doložka nejvyšších výhod),
- čl. XVII (národní zacházení),
- čl. VI (domácí regulace).

c) Obchodní aspekty práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS):

- čl. 4 (všeobecná doložka nejvyšších výhod),
- čl. 3 (národní zacházení),
- čl. 27.1 (patentovatelné předměty).

Není běžným jevem, že by mezinárodní dohody týkající se duševního vlastnictví obsahovaly všeobecnou doložku nejvyšších výhod. Na TRIPS je silně patrné jeho ovlivnění celkovým konceptem práva WTO. Na druhou stranu garantování národního zacházení má ve smlouvách týkajících se duševního vlastnictví již dlouhou tradici.

Nikoliv každé diskriminační chování je porušením práva WTO. Jak již bylo řečeno, členská základna WTO je široká a mezi členy existují značné rozdíly, neboť nejsou na stejném stupni vývoje a mají rozdílné potřeby. Z tohoto důvodu existují v rámci práva WTO určité přesně stanovené legální způsoby, kdy zásada nediskriminace nemusí být dodržena. Zejména GATT 1994 obsahuje řadu výjimek ze zásady nediskriminace (čl. I:2, VI,

XIV, XX, XIX, XXI, XXIV). Výjimky z této zásady, stejně jako obdobné nástroje, představují rovnováhu mezi rovným zacházením, liberalizací mezinárodního obchodu a sledováním legitimních politických cílů jednotlivých členů. Jako příklad legální diskriminace je např. zacházení s obchodními partnery v zónách volného obchodu či celních uniích nebo preferenční zacházení s rozvojovými zeměmi v rámci všeobecného systému preferencí.

V mnoha případech však členové diskriminují mezi a proti svým obchodním partnerům v rozporu s právem WTO. Takové jednání může mít podobu *de iure* nebo *de facto* diskriminace. Některá ustanovení práva WTO (např. úvodní ustanovení čl. XX GATT 1994) rozeznávají i „svévolnou a neomluvitelnou“ diskriminaci (arbitrary and unjustifiable discrimination). Zmíněné formy diskriminace jsou propojené a vzájemně se nevylučují.

Odborná literatura jakož i zprávy panelů a odvolacího orgánu WTO se shodují na tom, že zásada nediskriminace se vztahuje na *de iure* i *de facto* diskriminaci. V případě *EC-Bananas III* odvolací orgán zjevně odlišil obě existující formy diskriminace. *De iure* diskriminace se vyznačuje svou zjevnou povahou a legislativním základem. *De facto* diskriminace má skrytou povahu a je založena spíše na postupu či praxi než na legislativním požadavku. Na první pohled nebývá výslovně namířena proti původu výrobku, přesto však diskriminuje. Objevuje se často v souvislosti s netarifními překážkami obchodu. Poprvé byl tento pojem výslovně použit ve zprávě odvolacího orgánu *EC-Bananas I* z roku 1996. Počínaje případem *Japan-Alcoholic Beverages* z roku 1987 se panel i odvolací orgán WTO ztotožňují na názoru, že *de facto* diskriminace porušuje čl. III GATT 1994 (národní zacházení). *De facto* diskriminace je považována za nebezpečnější z hlediska svého vlivu na mezinárodní obchod právě pro svoji skrytou a hůře odhalitelnou podobu. K dalším známým případům týkajícím se *de facto* diskriminace patří např. *Japan – Fuji*, *Japan – Alcoholic Beverages*, *Korea – Alcoholic Beverages*, *Chile – Alcoholic Beverages*, *Canada – Periodicals*, *Canada – Autos*, *Canada – Periodicals*, *Mexico-Soft Drinks*, *Dominican Republic – Cigarettes*.

IV.8.3 Jistota a předvídatelnost přístupu na trh

Práva a povinnosti členů WTO jsou obsažena v mnohostranných a vícestranných mezinárodních úmluvách. Ty jsou pramenem mezinárodního práva veřejného a jsou právně závazné pro všechny smluvní strany. Závazky členů WTO jsou obsaženy v listinách koncesí a za normálních okolností nelze použít taková obchodních opatření, která by mezinárodní obchod omezovala více, než je povoleno. Členové WTO nemohou v obecné rovině například uvalit na dovoz vyšší clo, než je stanoveno v jejich listinách koncesí. Princip dodržování závazků obsažených v listinách koncesí je uveden v čl. II:1a) GATT 1994. Tento článek stanovuje, že každý člen WTO musí poskytnout ostatním členům zacházení, jež nebude méně příznivé, než je stanoveno v listinách koncesí. Výjimky z tohoto pravidla jsou následující:

- čl. II:1b) GATT 1994 (jiná cla a dávky jakéhokoli druhu),
- čl. II:2 GATT 1994 (vnitřní daně, antidumpingové či vyrovnávací clo, poplatky a jiné dávky),
- čl. XXVIII GATT 1994 (změna listin),
- čl. IX:3 Dohody o zřízení WTO (zproštění závazků).

Obdobné ustanovení je zakotveno i pro oblast služeb. Jedná se o čl. XX:1 GATS, který stanovuje, že každý člen WTO musí uvést seznam závazků, které na sebe bere v rámci části III GATS. Tento seznam tvoří nedílnou součást GATS. Výjimky z tohoto pravidla jsou tyto:

- čl. XIV GATS (všeobecné výjimky),
- čl. XIV bis GATS (bezpečnostní výjimky),
- čl. XXI GATS (změna závazků),
- čl. IX:3 Dohody o zřízení WTO (zproštění závazků).

V rámci obchodních kol navíc dochází k průběžnému a systematickému zmírňování a odstraňování obchodních překážek, a tím zlepšení přístupu na trh. Takový systém pro členy WTO zajišťuje určitou jistotu a předvídatelnost v uskutečňovaných obchodních vztazích. Důležitým aspektem této politiky je v obecné rovině také zákaz kvantitativních restrikcí upravený v čl. XI:1 GATT 1994. Dle něj nesmí být zaváděny žádné zákazy nebo

omezení jiná než cla, daně nebo jiné dávky, ať už jsou prováděna kvótami, dovozními nebo vývozními licencemi nebo jinými opatřeními. Obecně je tedy používání kvantitativních restrikcí zakázáno, avšak i zde existují výjimky upravené v čl. XI:2, XIX, XX, XXIV:5, XXI GATT 1994 a IX:3 Dohody o zřízení WTO. Dle čl. XIII:1 GATT 1994 musí být případné provádění množstevních omezení uskutečňováno na nediskriminačním základě. Čl. XIII:2 GATT 1994 doplňuje, že rozdělení kvantitativních restrikcí se musí co nejvíce přiblížit podílům, které by ostatní členové WTO měli v případě jejich neexistence.

IV.8.4 Zvyšování účasti rozvojových zemí v rámci mezinárodního obchodního systému

Zapojení rozvojových zemí do mezinárodního obchodního systému je zároveň jedním z cílů WTO. Rozvojové země požívají řadu úlev a zvláštního zacházení. Někdy se v této souvislosti hovoří o tzv. „*pozitivní diskriminaci*“ neboť při zacházení s rozvojovými zeměmi dochází k porušení zásady reciprocity. Na základě tlaku rozvojových zemí byl v 60. letech minulého století původní text GATT 1947 doplněn o novou část IV týkající se obchodu a rozvoje. Jako stěžejní ustanovení ve vztahu k rozvojovým zemím figuruje čl. XXXVI:8 GATT 1994, který zakotvuje možnost porušení zásady reciprocity omezenou na vztah mezi zeměmi vyspělými a rozvojovými. Režim, který se na rozvojové země vztahuje, je nazýván jako „*zvláštní a odlišné zacházení*“ (*special and differential treatment*). Výhody poskytované rozvojovým zemím mohou mít například formu delšího implementačního období, beztarifní přístup na trh či závazek vyspělých zemí, aby při přijímání určitých ochranných opatření braly na zřetel zájmy rozvojových zemí.

V roce 1979 byla v rámci Tokijského kola uzavřena tzv. „*zmocňující doložka*“ (enabling clause) známá pod celým názvem jako „*Preferenční a více příznivé zacházení a větší účast rozvojových zemí*“. Tato doložka v podstatě zlegalizovala nerekiproční zacházení s rozvojovými zeměmi. Tyto snahy o větší zapojení rozvojových zemí do mezinárodního obchodování nebyly zdaleka posledními. Zájmy rozvojových zemí mají být zohled-

ňovány i při jednáních v průběhu Doha Round, které bývá označováno jako tzv. „Rozvojové kolo“ (Development Round).

IV.8.5 Fair-play obchodování (obrana před nečestnými obchodními praktikami)

Právo WTO disponuje určitými mechanismy, jejichž pomocí se členové mohou bránit nečestným obchodním praktikám, jako je například dumping či nepovolené subvencování. Problematika dumpingu a obrany proti němu je zahrnuta v čl. VI GATT 1994 a v samostatné mnohostranné úmluvě. Za účelem vyrovnání či zabránění dumpingu může být členem WTO na daný dovážený výrobek uvaleno antidumpingové clo na základě přesně stanovené procedury. V případě, že je dovážené zboží zvýhodněno subvencí, která je v rozporu s Dohodou o subvencích a vyrovnávacích opatřeních, může být na toto zboží opět uvaleno vyrovnávací clo. O dumpingu, subvencích a ochranných mechanismech proti nim je podrobněji pojednáno v rámci rozboru jednotlivých mnohostranných úmluv.

IV.8.6 Transparentnost

Dalším základním principem práva a politiky WTO je transparentnost. Tento princip může mít více podob. Jedná se zejména o uveřejňování předpisů, soudních rozhodnutí, správních opatření a jiných dokumentů, jakož i pravidelný přezkum obchodních politik jednotlivých členů WTO. Základní požadavek na uveřejňování a provádění obchodních předpisů je stanoven v čl. X GATT 1994 a čl. III GATS. Přezkum obchodních politik je poté upraven v samostatné mnohostranné dohodě.

Kromě přezkumu obchodních politik jednotlivých byl v důsledku ekonomické a finanční krize, která začala v roce 2008, ustaven tým odborníků zabývajících se monitorováním opatření přijatých členy WTO v jejím období. Účelem bylo transparentní zmapování chování jednotlivých zemí a celních území a zabránění šíření protekcionismu.

Kontrolní otázky k části IV.8:

1. Jaké znáte základní principy práva a politiky WTO?
2. Jak by se dala charakterizovat zásada nediskriminace?
3. Jak se od sebe liší všeobecná doložka nejvyšších výhod a národní zacházení?
4. Jaký byl přínos multilaterálního obchodního systému, co se týká zásady nediskriminace?
5. Co je to zásada nediskriminace?
6. Jak by se dala charakterizovat de jure a de facto diskriminace?
7. Co je obsahem jistoty a předvídatelnosti přístupu na trh?
8. Jakým způsobem je zvyšována účast rozvojových zemí na mezinárodním obchodování?
9. Existuje v rámci WTO obranný mechanismus proti nečestným obchodním praktikám (dumping, nepovolené subvence atd.)?
10. Jak se v praxi projevuje princip transparentnosti?

IV.9 SYSTÉM ŘEŠENÍ SPORŮ V RÁMCI WTO

IV.9.1 Stručná historie

Jednou z nejvýznamnějších funkcí WTO je dle čl. III odst. 3 Dohody o zřízení Světové obchodní organizace i správa Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů (dále již jen DSU). V praxi to znamená, že WTO disponuje vlastním soudním orgánem a institucionalizovaným procesem řešení obchodních sporů na úrovni závazků porušených jednotlivými členy. Tímto orgánem označovaným jako Orgán pro řešení sporů (*Dispute Settlement Body*) je Generální rada. Ta se pravidelně setkává jednak v mezidobí mezi konáním Ministerských konferencí jako druhý nejvyšší orgán WTO, dále plní funkci Orgánu pro řešení sporů a Orgánu pro přezkoumávání obchodní politiky členských států a celních území.

Takto moderní a institucionalizovaná správa řešení sporů v rámci WTO je ale poměrně nedávným řešením. Jako automatizovaný a samostatnou smlouvou upravený proces se řešení sporů v rámci WTO používá teprve od 1. 1. 1995. Předtím fungoval, nikoliv zcela úspěšně, systém řešení sporů postavený na základě stručných ustanovení GATT 1947. Při vytváření nového systému v rámci WTO bylo čerpáno ze zkušeností nasbíraných během téměř padesáti let řešení obchodních sporů v rámci GATT 1947. Jednalo se o článek XXII GATT 1947 týkající se konzultací a článek XXIII GATT 1947 pojednávající o ochraně koncesí a výhod. Po neúspěšných konzultacích či projednáváních byl spor řešen v rámci tzv. pracovních skupin, které rozhodovaly konsensem a mohlo dojít až k suspenzi koncesí či jiných závazků. Tato ustanovení upravovala dvou fázový postup při případném sporu. Prvním z nich byla bilaterální vyjednávání mezi stranami sporu. Druhou fází v případě neúspěchu předešlých vyjednávání představovala možnost obrátit se s otázkou řešení dané situace na smluvní strany. Výslovné zakotvení možnosti ustavení Panelu či postoupení sporu k Odvolacímu orgánu, jak tento postup známe dnes, se objevilo až v samostatné dohodě zabývající se řešením sporů.

V roce 1986, na samém počátku Uruguayského kola, byla jednotlivými ministry odsouhlasena a následně vydána tzv. „Punta del Este Declaration“ mimo jiné obsahující mandát pro další práce v oblasti řešení sporů. Výsledkem jednání bylo přijetí Ujednání o pravidlech a řízení při řešení sporů (DSU). V čl. 3. odst. 1 DSU je odkaz na používání principů řešení sporů, uplatňovaných dosud v souladu s výše uvedenými ustanoveními GATT 1947. Jedním z důvodů vzniku nového systému řešení sporů byl požadavek členů na větší stabilitu a předvídatelnost, rovněž také dosažení určité garance, že se v případě potřeby budou moci efektivně domáhat svých práv vyplývajících z dohod WTO. Tento nový mechanismus nabízí kromě větší pružnosti a automaticnosti i institucionální zaštitění a zkvalitnění celého procesu. Statistická čísla dokazují, že řešení sporů v rámci WTO je jejími členy hojně využíváno. Tento fakt svědčí o projevené důvěře členů vůči Orgánu pro řešení sporů. Od vzniku WTO se Orgán pro řešení sporů zabýval více než tři sta případy.

IV.9.2 Stávající úprava řešení sporů

S jistou nadsázkou lze shrnout, že systém řešení sporů v rámci GATT/WTO po druhé světové válce byl založen na principu síly, později přešel do diplomatické roviny, aby v současnosti vykazoval znaky systému řízeného pravidly a právními normami.

Systém řešení sporů dopadá na vztahy mezi jednotlivými členy, což mohou být státy či samostatná celní území. Soukromé osoby, jako jsou podnikatelé či jejich svazy, nemohou být stranou sporu či do řízení nijak přímo zasahovat. To ale nebrání tomu, aby si státy na vnitrostátní úrovni uzákonily právní úpravu, která podnikatelům umožní vznést podněty a zavázat dotyčný stát k jednání. V případě EU existuje nařízení Rady (ES) č. 3286/1994, které stanovuje postupy Unie v oblasti společné obchodní politiky s cílem zajištění uplatnění práv Unie dle pravidel mezinárodního obchodu, zejména těch, které byly vytvořeny pod záštitou WTO.

Způsoby řešení porušení pravidel WTO nabízené „*Ujednáním o pravidlech a řízení při řešení sporů*“ lze rozdělit do tří následujících skupin:

- Nejvíce používaný způsob řešení sporů obsahující povinné konzultace, ustavení Panelu a popřípadě postoupení sporu k Odvolacímu orgánu WTO.
- Dobré služby, smířčí řízení a zprostředkování jako alternativní řešení sporu upravené čl. 5 DSU.
- Rozhodčí řízení upravené čl. 25 DSU jako alternativa nejvíce používaného způsobu řešení sporů, který postupuje od zahájení povinných konzultací, přes ustavení Panelu až po postoupení sporu k Odvolacímu orgánu WTO. Dále DSU ve svém čl. 21 odst. 3 písm. c) a čl. 22 odst. 6 a odst. 7 obsahuje úpravu specifického rozhodčího řízení, které se používá v příslušné fázi nejvíce používaného způsobu řešení sporů zahrnujícího povinné konzultace, ustavení Panelu či postoupení sporu k Odvolacímu orgánu.

Nejpoužívanější systém Panel/Odvolací orgán je založen na jasně definovaných pravidlech řízení včetně časového plánu, který stanoví lhůty pro jednotlivé fáze řízení. Koncepce řešení sporů obsahuje jako počáteční fázi povinné konzultace mezi zúčastněnými stranami, které jsou upraveny

v čl. 4 DSU. Pokud konzultace nevedou k řešení sporu v průběhu 60 dní po obdržení žádosti o konzultace, může žalující strana požádat o ustavení Panelu. Pokud však obě strany sporu dojdou ke společnému závěru, že konzultace nedokázaly vyřešit spor, může být požádáno o ustavení Panelu ještě před uplynutím této lhůty.

Žádost o ustavení Panelu musí mít písemnou formu a musí obsahovat údaj, zda se uskutečnily konzultace, dále informaci o specifických opatřeních, která by měla být přijata, a stručný přehled právních důvodů žádosti, které postačující k jasnému vymezení problému.

Panel svolá několik setkání sporných stran za účelem nalezení vzájemně uspokojivého řešení. Úkolem Panelu je objektivní posouzení předmětných otázek, včetně posouzení faktů případu, použitelnost příslušných dohod a slučitelnost faktického stavu s dohodami WTO. Panel nemá konečnou rozhodovací pravomoc a formuluje pouze doporučení. Lhůta Panelu pro usnesení se na závěrečné zprávě je vymezena v čl. 12 DSU, běžná doba je stanovena na 6 měsíců, v naléhavých případech 3 měsíce a za určitých podmínek 9 měsíců. Panel je sestaven ze tří specialistů vedených na seznamu panelistů. V současnosti je mechanismus vybírání panelistů předmětem jednání tzv. Zvláštního zasedání Orgánu pro řešení sporů, neboť někteří členové vyjádřili nespokojenost s dosavadním postupem a podali návrh na požadované změny.

Jestliže se prostřednictvím Panelu nepodaří nalézt vzájemně uspokojivé řešení pro strany sporu, může řízení na návrh některé stran pokračovat u Odvolacího orgánu WTO (*Appellate Body*). Odvolání se musí opírat o námitky právního charakteru. Odvolací orgán může potvrdit, změnit či anulovat právní doporučení a závěry Panelu. Běžná lhůta pro toto stádium řešení sporu je 60 dní. Doporučení Odvolacího orgánu je posléze předloženo Orgánu pro řešení sporů (DSB). Tento orgán se skládá ze zástupců všech členů. Zde se uplatní pravidlo negativního konsensu, neboť doporučení odvolacího orgánu je přijat, ledaže všichni členové na základě konsensu odmítnou jeho přijetí. Jednou z nejdůležitějších změn zavedenou od Uruguayského kola je automaticnost procesu a s tím související pravidlo negativního konsensu (*rule of negative/reverse consensus*). V praxi to znamená, že rozhodnutí Odvolacího orgánu je pro dotyčnou stranu sporu automaticky závazné, ledaže by všichni členové WTO projeвили nesouhlas

s tímto rozhodnutím nesouhlas. V minulosti – v režimu podle GATT 1947 – byla vynutitelnost rozhodnutí podstatně obtížnější, neboť záleželo na smluvní straně, zda se rozhodnutí podrobí.

Následuje provádění vydaného doporučení Panelu či doporučení Odvolacího orgánu. Pokud dotčený člen odmítne provedení doporučení či závěrů, mohou být proti němu dočasně použita vyrovnání či suspenze koncesí nebo jiných závazků dle čl. 22 DSU.

IV.9.3 Alternativní způsoby řešení sporů v rámci WTO

Kromě nejvíce používaného způsobu řešení sporů obsahujícího povinné konzultace, ustavení Panelu a popřípadě postoupení sporu k Odvolacímu orgánu, nabízí DSU ještě další alternativní způsoby. Tyto jsou upraveny v čl. 5 a jedná se o „dobré služby“, smírčí řízení a zprostředkování. Dále mohou členové WTO využít i rozhodčího řízení, jehož úpravu obsahuje čl. 25 DSU. Rozhodčí řízení se používá také v případech uvedených v čl. 21 odst. 3 c) a 22 odst. 6 a 7 DSU.

Základem dobrých služeb, smírčího řízení a zprostředkování je jejich dobrovolné přijetí spornými stranami a dohoda sporných stran. Kterákoliv ze sporných stran o ně může kdykoliv požádat. Postupy zahrnující dobré služby, smírčí řízení a zprostředkování mohou být též kdykoliv započaty či ukončeny. Jestliže došlo k jejich ukončení, může žalující strana sporu žádat o ustavení Panelu. Pokud však byly postupy v rámci dobrých služeb, smírčího řízení či zprostředkování zahájeny do 60 dnů po datu obdržení žádosti o konzultace, musí žalující strana sporu vyčkat uplynutí oné lhůty 60 dnů po datu obdržení žádosti o konzultace, než může požádat o ustavení Panelu. Zajímavostí je, že pokud se na tom strany dohodnou, mohou postupy v rámci dobrých služeb, smírčího řízení či zprostředkování pokračovat i přesto, že probíhá řízení před Panelem. Většinou tyto alternativní způsoby řešení sporu stranám nabízí Generální ředitel. Cílem je napomoci stranám odstranit rozdíly v názorech na řešení problému a vyřešit spor. Žádná jiná práva plynoucí z úmluv spadajících pod WTO tímto nejsou dotčena.

Možnost vyřešit spor pomocí mediace byla v minulosti využita např. v případě preferenčního cla poskytovaného ES na dovážené plechovky

tuňáka ze zemí ACP. Dne 10. 10. 2002 vydal Generální ředitel WTO Supachai Panitchpakdi zprávu o tom, že ze strany ES, Filipín a Thajska byla vznesena žádost o zahájení mediací pod jeho vedením či pod vedením mediátora, kterého určí se souhlasem stran sporu. Mediátor měl určit, zda jsou ze strany ES tím, že poskytuje na dovoz plechovek tuňáka zemím ACP preferenční clo, nadměrně zhoršeny oprávněné zájmy Filipín a Thajska. Spor byl zdárně vyřešen dohodou stran na základě názoru mediátora.

Čl. 25 DSU obsahuje úpravu rozhodčího řízení – alternativní prostředek, který má usnadnit urovnání některých sporů, týkajících se záležitostí jasně vymezených oběma stranami. Strany se musí na podřízení svého sporu rozhodčímu řízení vzájemně dohodnout a dojednat postup, jak bude v rozhodčím řízení postupováno. Existence takové dohody je ještě před skutečným zahájením rozhodčího řízení oznámena všem ostatním členům WTO. Ti se mohou stát stranami rozhodčího řízení pouze po dohodě se stranami, které se o rozhodčím řízení dohodly.

Dále se strany sporu musí dohodnout, že se následně podřídí rozhodnutí. Každé rozhodnutí je oznámeno Orgánu pro řešení sporů (DSB) a zároveň Výboru každé příslušné dohody, u níž členové mohou položit otázku k ní se vážící. Na rozhodnutí rozhodčího řízení se *mutadis mutandis* použijí články 21 a 22 DSU.

Řešení sporu takovouto cestou není v praxi příliš běžné. Důvodem je skutečnost, že spor se musí týkat záležitostí jasně vymezených oběma stranami a strany se musí na rozhodčím řízení dohodnout včetně jeho postupu. Dalším faktem je to, že řešení sporu prostřednictvím konzultací, ustavení Panelu a případné obrácení se na druhou instanci se pro členy WTO stalo známou, ověřenou a spolehlivou cestou. Navíc v rámci rozhodčího řízení dle čl. 25 DSU není běžné postoupit spor k odvolací instanci. To z pohledu členů WTO snižuje míru určitosti a důvěryhodnosti výsledného rozhodnutí.

V minulosti bylo poprvé využito rozhodčího řízení v případě *US – Section 110 (5) Copyright Act*, známého též pod názvem „*Případ Irské hudby*“. V průběhu tohoto případu byl vyřčen důležitý poznatek, že rozhodčí řízení dle čl. 25 DSU nepodléhá tzv. „multilaterální kontrole“. To znamená, že je úkolem rozhodců samotných, aby řízení i jeho výstupy byly v souladu se základními principy a obecnými pravidly WTO. O zahájení

rozhodčího řízení bylo požádáno EU a USA, aby byla zjištěna míra zrušení či zmenšení výhod EU v důsledku existence a používání oddílu 110 (5) Autorského zákona ze strany USA pro účely případné kompenzace. Strany sporu se na využití arbitráže dle čl. 25 DSU dohodly z důvodu, že jedinou další cestou, jak v daném případě zjistit míru zrušení či zmenšení výhod byl pouze postup dle čl. 22 odst. 6 a 7 DSU. Tento článek se však týká již suspenze koncesí, pro něž je třeba vznést poškozenou stranou sporu požadavek na možnost zavedení takového opatření. Nezbytný je souhlas Orgánu pro řešení sporů. Strany sporu se pokoušely nalézt řešení ve fázi kompenzací. V otázce důkazního břemene rozhodci postupovali dle pravidel obsažených v čl. 22.6 DSU, tudíž tato povinnost připadla USA, jako původnímu odpůrci v případě.

I v této souvislosti se objevil dopad známé doktríny rozhodčího řízení „competence-competence“, neboť prvním krokem rozhodců bylo určit, zda je dána jejich pravomoc zabývat se sporem. Výrok arbitráže o existenci pravomoci se odvolával na dřívější závěr Odvolacího orgánu WTO ohledně případu *US – Anti-dumping code*. Obsahem tohoto výroku bylo mimo jiné, že oprávnění mezinárodního soudního dvoru rozhodovat o své pravomoci z vlastní iniciativy, je široce akceptované pravidlo. Dle jejich názoru se toto pravidlo vztahuje i na rozhodce.

Dle závěrů rozhodců bylo uchýlení se k rozhodčímu řízení dle čl. 25 DSU plně v souladu s cíly a účely řešení sporů upraveného „*Ujednáním o pravidlech a řízení při řešení sporů*“. Rozhodčí řízení tak mělo přispět k rychlému vyřešení sporu mezi stranami.

IV.9.4 Provádění doporučení nebo rozhodnutí

Čl. 21 týkající se dohledu nad prováděním doporučení nebo rozhodnutí Orgánu pro řešení sporů stanovuje povinnost jejich bezodkladného provádění. Jestliže však není věcně možné, aby povinný člen WTO ihned postupoval v souladu s doporučeními a rozhodnutími, je mu poskytnuta rozumná lhůta. Ta může být stanovena třemi způsoby:

- návrhem dotčeného člena za předpokladu, že bude schválen Orgánem pro řešení sporů dle čl. 21 odst. 3 písm. a) DSU,

- vzájemnou dohodou sporných stran v rozmezí 45 dnů následujících po dni přijetí doporučení nebo rozhodnutí dle čl. 21 odst. 3 písm. b) DSU,
- závazným určením v rozhodčím řízení v rozmezí 90 dnů následujících po dni přijetí doporučení nebo rozhodnutí dle čl. 21 odst. 3 písm. c) DSU.

Varianta rozhodčího řízení nastupuje v případě, kdy nedojde ke schválení lhůty navržené dotčeným členem nebo ke vzájemné dohodě sporných stran. V rozhodčí řízení panuje zásada, že rozumná lhůta pro provedení doporučení či rozhodnutí Panelu či Odvolacího orgánu nepřekročí 15 měsíců od data přijetí zprávy. Tato doba může být nicméně delší nebo kratší v závislosti na daných okolnostech.

Počet případů, kdy bylo pro určení rozumné lhůty použito arbitrážního řízení dle čl. 21. odst. 3 písm. c) DSU je již o něco početnější. K definici mandátu rozhodce došlo např. v případě *EC – Hormones*. Specifikace rozumné lhůty a věcí souvisejících se objevila např. v případě *US – Offset Act*, povaha 15ti měsíční lhůty v případě *Canada – Pharmaceutical Patents*.

Jestliže dotčený člen WTO (narušitel pravidel) neuvede opatření, považované za neslučitelné s uvedenou dohodou, do souladu nebo nedodržuje jinak doporučení a rozhodnutí v rozumné lhůtě určené dle některého z postupů popsanych v čl. 21 odst. 3, musí (je-li o to požádán) zahájit nejpozději před uplynutím rozumné lhůty jednání s jiným členem, který je dotčen řízením o řešení sporu. Cílem jednání je dosáhnout vzájemně přijatelného vyrovnání. Pokud k němu nedojde do 20 dní po uplynutí rozumné lhůty, může kterýkoliv člen dotčený řízením o řešení sporu vůči narušiteli pravidel požádat Orgán pro řešení sporů o povolení suspendovat poskytování koncesí nebo jiných závazků podle příslušných dohod. Orgán pro řešení sporů takovou žádost může buď cestou konsensu zamítnout, nebo suspenze koncesí povolit. V případě, kdy narušitel projevuje námitky k úrovni navržené suspenze nebo namítá, že principy a postupy při posouzení, kterou koncesi nebo jiný závazek suspendovat, nebyly dodrženy, je celá záležitost předložena rozhodčímu řízení (22 odst. 6 a odst. 7). Toto rozhodčí řízení je zabezpečeno členy původního Panelu, pokud jsou tito dosažitelní nebo rozhodcem určeným Generálním ředitelem. Řízení musí

být ukončeno ve lhůtě šedesáti dní počínající dnem uplynutí rozumné lhůty. V průběhu rozhodčího řízení nejsou koncese a jiné závazky suspendovány.

Další specifikaci jednotlivých ustanovení, pojmů a požadavků čl. 22 DSU s sebou přinesly právě uskutečněná rozhodčí řízení. Ve sporu *EC – Hormones* vyjádřili rozhodci názor, že požadavek ze strany člena WTO na povolení suspenze koncesí musí být co nejpřesnější. V rámci sporu *EC – Bananas III* byl postup dle čl. 22 odst. 6 DSU rozhodci přirovnán k postupu, upraveném čl. 6 odst. 2 DSU, pro oba články platí obdobný specifický postup. Dalšími spory, v rámci nichž proběhlo toto rozhodčí řízení, jsou např. *US – 1916 Act*, *Brazil – Aircraft* či *US – Offset act*.

IV.9.5 Interpretace pramenů práva WTO pro účely řešení sporů

Pro interpretaci práva WTO se při řešení sporů používá mezinárodní obvyčej. Konkrétně orgány WTO v rámci řešení sporů hledají při interpretaci oporu v obvyčejových pravidlech obsažených ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu z roku 1969. Čl. 3 odst. 2 DSU stanoví:

„Systém řešení sporů WTO je zásadním elementem pro zajištění bezpečnosti a transparentnosti mnohostranného obchodního systému. Členové uznávají, že poslouží ochraně práv a závazků, vyplývajících pro Členy z uvedených dohod a vyjasnění existujících ustanovení těchto dohod v souladu se zvykovými pravidly výkladu mezinárodního práva veřejného. Doporučení a rozhodnutí DSB nemohou rozšířit nebo zmenšit práva a závazky předvídané uvedenými dohodami.“

Panel i Odvolací orgán WTO ve svých zprávách poměrně často odkazuje na obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy či učení nej kvalifikovanějších znalců, které jsou jako pramen práva uvedeny v čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora. Pro potřebu interpretace práv a povinností s odkazem na čl. 31 odst. 3 písm. b) Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 je pramenem práva WTO i *následná praxe* jeho členů. Pojem *následná praxe* blíže definoval Odvolací orgán WTO v případě *Japan – Alcoholic Beverages II*.

Kontrolní otázky k části IV.9:

1. Jakým právním předpisem se řídí řešení sporů v rámci WTO?
2. Čím se liší současný systém řešení sporů v rámci WTO od systému, který byl známý za éry GATT 1947?
3. Jak probíhá řešení sporů v rámci WTO z hlediska časové posloupnosti a souvisejících procesů?
4. Kdy se v rámci řešení sporů může využít rozhodčího řízení?
5. Jaké znáte alternativní řešení sporů v rámci WTO?
6. Jaký je přínos mechanismu řešení sporů?
7. Jaké interpretační vodítko používají orgány řešení sporů v rámci WTO?

IV.10 ROZVOJOVÉ ZEMĚ A WTO

Zhruba 2/3 členských států WTO je v pozici států rozvojových. Tato skupina států je značně diverzifikovaná, co se týče potřeb a zájmů. I v rámci této kategorie je však možné dále členit na státy nově industrializované, méně rozvinuté a nezanedbatelnou část představují státy nejméně rozvinuté (LDC – Least Developed Countries). Jedná se o skupinu 49 zemí, jako je např. Afghánistán, Angola, Burundi, Čad, Etiopie, Haiti, Lesotho, Maldivy, Rwanda, Senegal, Jemen a další (dle údajů UNCTAD). Tyto státy jsou charakterizovány:

- nízkým hrubým národním důchodem (na list jsou zařazeny státy s HND nižším než 750 USD na osobu, vyřazeny jsou státy s produktem vyšším než 900 USD na osobu),
- nízkou úrovní výrobních prostředků,
- vysokým přírůstkem obyvatelstva,
- rozsáhlou negramotností,
- zaostalým zemědělstvím a nevyvinutým či mizivým průmyslem,
- nemocností.

Důležitým aspektem hodnocení státu jako rozvojového, je jeho sebehodnocení – stát se musí za rozvojový považovat, navíc jej za rozvojový stát musí považovat i státy ostatní. Právo WTO totiž neobsahuje žádnou definici pojmu vyspělá nebo rozvojová země. Člen WTO se za vyspělý nebo rozvojový stát označí sám. V případě, kdy by člen WTO hodlal požívat výhod přiznaných rozvojovým státům, a tudíž se označil za stát rozvojový, byť by se v takové pozici nenacházel, mohou ostatní členové tuto jeho pozici rozporovat.

Již v roce 1947 na konferenci v Havaně byla z 56 států, které se účastnily rozhovorů o vzniku ITO účast, více než polovina států rozvojových. Výsledná dohoda GATT 1947 však neobsahovala ujednání, které by se výslovně zabývalo postavením rozvojových států a jejich účastí na mezinárodním obchodu. Čl. XVIII sice odkazoval na nutnosti vládních intervencí, jestliže by to bylo nutné pro provádění politiky napomáhající vývoji, ale ustanovení bylo velice vágní ve vztahu k potřebám rozvojových států a neobsahovalo převzetí žádného konkrétního závazku. Navíc neobsahoval přímo pojem „rozvojový stát“, ale byl v definici podstatně opatrnější.

V roce 1958, poté, co vstoupily do WTO státy z afrického a asijského regionu, které čerstvě získaly nezávislost, byla v rámci WTO zpracována zpráva zabývající se riskantním postavením rozvojových států a jejich potřebami. Zpráva také obsahovala požadavek po zavedení zvláštního a odlišného zacházení s těmito státy (*special and differential treatment – SDT*). Postupný vývoj, jehož výsledným efektem je zakotvení preferenčního režimu v zacházení s rozvojovými státy, lze rozdělit do 4 stádií:

1. 1947 – 1973 (zahájení Tokijského kola),
2. 1973 – 1979 (Tokijské kolo),
3. 1979 – 1995 (závěr Tokijského kola – závěr Uruguayského kola),
4. 1995 – dodnes.

IV.10.1 První stádium do začátku Tokijského kola

Tato fáze vývoje je charakterizována řešením otázky přístupu rozvojových států na trhy států rozvinutých obecně. Ministerská konference v roce 1957 se zabývala problémy, kterým tyto státy čelí:

- protekcionismus v zemědělství;
- kolísavá cena komodit;
- neschopnost rozvojových států pokrýt z výtěžku jejich exportu importní požadavky.

Konference ministrů ustavila panel expertů, který zkoumal trendy mezi-národního obchodu ve světle těchto aspektů. Panel byl zřízen mimo jiné v reakci na přistoupení řady afrických a asijských států v roce 1958, poté, co získaly nově nezávislost. Zpráva, kterou panel vydal, obsahovala vedle kritiky některých bariér přístupu na trhy rozvinutých států také potvrzení toho, že exportní příjmy rozvojových států jsou nedostatečné pro jejich další rozvoj.

Zároveň, sice mimo fórum GATT 1947, ale s výrazným dopadem na její další fungování, vznikla v roce 1964 Ministerská konference Organizace spojených národů pro obchod a rozvoj. Jedná se o základní orgán Valného shromáždění OSN pro problematiku obchodu a rozvoje. Cílem činnosti UNCTAD je posilování obchodu a ekonomického růstu zejména v rozvojových zemích a jejich zapojení do světové ekonomiky.

Vznik UNCTAD, zvyšující se počet rozvojových států a také vyšší úspěšnost rozvojových států při prosazení vlastních témat při vyjednávání v GATT se následně odrazily v zakotvení nové Části IV v roce 1964. Jednalo se o tři články (XXXVI–XXXVIII) pod společným názvem Obchod a rozvoj. V těchto ustanoveních byla výslovně zakotvena spolupráce s UNCTAD (čl. XXXVII odst. 2 písm. b). I když tato ustanovení byla konstruována jako nástroje pro rozvoj a podpory zájmů rozvojových států v obchodním systému, jednalo se spíše o závazek k vyvinutí snahy, než závazek s možností vynucení. Pro rozvojové země proto tento výsledek představoval spíše zklamání, které se v určitých ohledech odráží i v současných jednáních v rámci Doha Round. Patrně jedinou opravdu hmatatelnou výhodou bylo zakotvení obecné zásady nreciprocit v čl. XXXVI odst. 8. Od

rozvojových států se neočekává převzetí takových závazků, které by nebyly v souladu s jejich rozvojem, finančními a obchodními požadavky.

IV.10.2 Druhé stádium – Tokijské kolo

Ve druhé fázi se výrazněji začíná hovořit o podpoře exportu z rozvojových zemí a o snaze o přiblížení se vyrovnané platební bilanci. Akcentovány byly otázky zvýšení konkurenceschopnosti rozvojových zemí a odstraňování překážek exportu do zemí rozvinutých. Základ pro druhou fázi vývoje již byl dán – část IV. GATT 1947. Na rozdíl od fáze první jsou však patrnější a zesílené snahy právě směrem ke konkurenceschopnosti rozvojových států, sjednání přístupu na trhy pro jejich exporty, a také k odstraňování netarifních překážek. V průběhu Tokijského kola rozvinuté státy souhlasily:

- na závazcích týkajících se přístupu na jejich trhy, byť ještě v limitované podobě, a na relativně nízkých tarifních omezeních,
- s přijetím nových dohod týkajících se netarifních omezení, ovšem zavazující pouze smluvní strany těchto dohod (mnoho rozvojových států dohody pokrývající technické překážky obchodu, dovozní licence, podpory, vyrovnávací a antidumpingová opatření nepodepsalo),
- s přijetím tzv. „zmocňující doložky“ (*enabling clause* – oficiálně nazývaná *Decision on Differential and More Favourable Treatment, Reciprocity and Fuller Participation of Developing Countries*) v roce 1979. Jedná se o právní rámec nerekipročního zacházení a všeobecného systému preferencí (GSP), tedy o výjimku z principu nejvyšších výhod zakotveného v čl. I. Umožňuje odlišné a výhodnější zacházení rozvinutých států se státy rozvojovými, které ale nemusí být poskytnuto i jiným smluvním stranám GATT/členům WTO. Smyslem je ochrana nově vznikajících průmyslových odvětví v rozvojových státech, zlepšení příjmů z exportu pomocí výrazné industrializace i stimulace ekonomického nárůstu. Nejedná se však pouze o výjimku z principu nejvyšších výhod, ale má podněcovat pozitivní úsilí, aktivní jednání – byla totiž přeformulována i zásada

nereciprocity, kdy rozvinuté státy mají přispívat, resp. vyjednávat o závazcích napomoci rozvojovým státům s prosazením výše uvedených cílů.

Vedle toho enabling clause také obsahuje ustanovení o vytváření regionálních uskupení mezi rozvojovými zeměmi. Jedná se o období čl. XXIV v GATT 1994. Rozdíl je však v tom, že pokud rozvojové země vytvoří regionální integraci mezi sebou, mohou takovou skutečnost oznámit ve WTO nikoliv dle čl. XXIV GATT (jako to musí učinit rozvinuté země), ale dle příslušného ustanovení enabling clause. Čl. XXIV GATT obsahuje přísnější požadavky a kritéria na vznikající regionální integrace. Díky tomu, že rozvojové země mohou notifikovat svou integraci dle enabling clause, mohou se vyhnout těmto přísnějším kritériím.

Mezistupněm před sjednáním zmocňující doložky bylo v roce 1971 sjednání časově omezené (na 10 let) výjimky z principu nejvyšších výhod. Ta však byla v roce 1979 nahrazena výjimkou trvalého charakteru – zmocňující doložkou.

I přesto se však objevily po ukončení Tokijského kola negativní ohlasy uvádějící, že rozvojové státy nezískaly mnoho. Reakcí ovšem byl protiarargument, že rozvojové státy také nebyly schopny a ochotny nabídnout ústupky, tudíž ani ústupky ze strany států rozvinutých nebyla tak podstatné. Tyto závěry jsou však příliš zjednodušující a navíc nereflektují rozdíly mezi velkým množstvím rozvojových států.

IV.10.3 Třetí stádium – do ukončení Uruguayského kola

V rámci této fáze byl zaznamenán výrazný posun. Rozvojové státy převzaly výrazně více závazků, než kdykoliv předtím. Důvodem tohoto posunu bylo:

- Některé rozvojové státy zaznamenaly rapidní ekonomický růst a uspěly v diverzifikaci svých ekonomik (některé státy z Asie, Jižní Ameriky). Byly proto schopny zcela participovat na obchodním systému a změnit své požadavky při vyjednávání.

- 80. léta byla ve znamení změny obchodního myšlení v některých rozvinutých státech, zejména USA. Jednalo se o odklon od vládních zásahů do ekonomiky, o kladení důrazu na roli trhu, a to i v oblasti rozvoje.
- Převládl dojem, že obchodní systém potřebuje upevnit. Výrazně se projevoval regionalismus, některé vlády požadovaly, aby se systém GATT zabýval i zemědělskými a textilními produkty, rozvinuté státy požadovaly, aby systém GATT zahrnul nové oblasti, jako služby, práva duševního vlastnictví a investice, rozvojové státy ukázaly snahu k převzetí nových závazků.

Ve výsledku došlo k překonání provizoria kvazi-organizace vytvořené kolem dohody GATT 1974, ujednání Dohody o zřízení Světové obchodní organizace a odklonu od tzv. „*code approach*“ – tedy stavu, kdy jednotlivé státy byly vázány pouze těmi dohodami, k nimž přistoupily, a příklon k principu „*all or nothing*“, tj. jediného závazku.

IV.10.4 Čtvrté stádium – po vzniku WTO

Některé rozvojové státy opět vyjadřují pocit, že neměly rovnou příležitost při uzavírání dohod v průběhu Uruguayského kola a že jim vše bylo prezentováno rozvinutými státy jako předem dohodnutá věc. Tento pocit, společně s názorem, že ne všechny závazky převzaté v průběhu Uruguayského kola jsou v souladu se zájmy rozvojových států, poznamenává celou fázi po vzniku WTO, včetně průběhu Doha Round. To je ostatně také nazýváno Rozvojové kolo. Při jeho zahájení Konference ministrů vyjádřila názor, že je třeba výrazněji zapojit rozvojové země do mezinárodního obchodního systému.

V současnosti probíhají diskuze o zlepšení fungování WTO tak, aby se všichni jeho členové měli možnost účastnit se veškerých jednání a rozhodování. Jedná se o jak o existenci již zmíněného Green Room (uzavřená společnost 7, resp. 35 nejvýznamnějších členů WTO, kteří se dohodnou na určitém řešení, která následně prezentují zbytku členů), tak o fakt, že roz-

vojové země nemají takové prostředky a kapacity (kvalitní experti, znalosti), aby se zapojily do jednání na takové úrovni, jako rozvinuté státy.

Další otázkou, která je intenzivně diskutována, je implementace převzatých závazků rozvojovými státy, které poukazují na vysoké náklady s tím spojené, na administrativní obtíže a nedostatek kvalifikovaných lidských zdrojů. Zasazují se o modifikaci dohod s cílem získání větší podpory a ještě menších omezení v přístupu na trhy států rozvinutých.

IV.10.5 Právní povaha zvláštního a odlišného zacházení

Zvláštní a odlišné zacházení s rozvojovými státy a tedy i preferenčního režimu postaveného na tomto základě, je následující:

- Jedná se o politické právo.
- Rozvojové státy mohou požadovat výhodnější přístup na trhy obchodních partnerů, zejména států rozvinutých. V tomto ohledu je vhodné připomenout, že samotné provedení takového výhodnějšího přístupu je záležitostí každého státu. Všeobecné systémy preferencí proto nastavuje většina vyspělých ekonomik (např. EU, USA, Japonsko). Evropská unie rozlišuje v základní rovině 3 úrovně GSP – GSP (rozvojové státy, hlavním beneficiářem je Čína), GSP+ (dodatečné preference pro „zranitelné státy“), Everything but Arms (pro nejméně rozvinuté státy, kterým je poskytnut bezcelní a bezkvótní přístup). Další formou poskytování preferencí z pozice EU je iniciativa směrem ke státům ACP (Afrika, Karibik, Pacifik), která prošla relativně zajímavým vývojem od Dohod z Lomé a Dohod z Cotonou, které byly postaveny na nerecipročním základě, až k současnému stavu Economic Partnership Agreement (od 1. 1. 2008), který nahradil obchodní ustanovení Dohod z Cotonou a je postaven na zásadě reciprocity (otevření trhu jak EU, tak zúčastněných ACP států).
- Rozvojové státy by měly mít výraznější možnosti v podpoře svého exportu.

- Rozvojové země by měly mít možnost využít flexibilitu při aplikaci některých ustanovení práva WTO, případně pozastavit jejich aplikaci.

Mezi konkrétní příklady výše uvedeného lze zařadit:

- delší implementační období závazků a řada speciálních ustanovení napříč právem WTO, která poskytují „*special and differential treatment*“ (je používáno výstižné spojení „*more time, better terms*“),
- lepší přístup na trh (bezcolní a bezkvótní přístup pro nejméně rozvinuté státy),
- v některých případech volnější povinnost k liberalizaci (např. v Doha Round je na rozvojové země použit jiný vzorec liberalizace, proto nemusí snížit cla tak výrazně, jako rozvinuté státy),
- méně přísné podmínky pro vytváření regionálních integrací,
- technická podpora ze strany WTO,
- vytvoření Výboru pro obchod a rozvoj (orgán WTO dohlížející na práce a vyjednávání ve vztahu k zájmům rozvojových států).

Kontrolní otázky k části IV.10:

1. Definuj rozvojový stát.
2. Tvoří rozvojové státy homogenní skupinu?
3. Jaké výhody jsou poskytovány nejméně rozvinutým státům?
4. Jakým způsobem se vyvíjel přístup k rozvojovým státům v rámci GATT/WTO?
5. Jak lze charakterizovat přístup rozvinutých států vůči státům rozvojovým?
6. Co je náplní zvláštního a odlišného zacházení s rozvojovými státy?
7. Existuje jeden všeobecný systém preferencí poskytovaný vyspělými státy státům rozvojovým?
8. Jakým způsobem poskytuje výhody rozvojovým státům Evropská unie?

V. SKUPINA SVĚTOVÉ BANKY

Mgr. Tereza Kyselovská

Literatura: Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006; Cihelková, E., Křížková, J., Kunešová, H., Martinčík, D. *Světová ekonomika, nové jevy a perspektivy*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.

Internetové stránky: oficiální stránky zastoupení OSN v ČR – www.osn.cz; oficiální stránky OSN – www.un.org; oficiální stránky Světové banky – www.worldbank.org

V.1 ÚVOD K MEZINÁRODNÍMU MĚNOVÉMU SYSTÉMU

Mezinárodní měnový systém se jako celek skládá z národních a mezinárodních měnových vztahů. Tyto tvoří dva relativně samostatné celky, které se navzájem ovlivňují. Hlavní funkcí mezinárodního měnového systému je zprostředkování plateb mezi jednotlivými ekonomickými subjekty a vytváření příznivých podmínek pro rozvoj mezinárodních ekonomických vztahů.

Významnou úlohu při vytváření mezinárodního měnového systému hrají mezinárodní měnové organizace, především Světová banka (World Bank) a Mezinárodní měnový fond.

V.2 CÍL KAPITOLY

Cílem této kapitoly je seznámit s tzv. Skupinou Světové banky jako mezinárodní organizací, která tvoří jeden z pilířů současné světové ekonomiky. Skupina Světová banka je označení pro uskupení, které tvoří pět insti-

tucí: Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD), Mezinárodní finanční korporace (IFC), Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA), Mezinárodní agentura pro investiční záruky (MIGA) a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID). Sídlem Světové banky je Washington.

Označení Světová banka v užším slova smyslu se používá pro Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj a Mezinárodní asociaci pro rozvoj.

V.3 VZNIK A ZÁKLADNÍ CÍLE

Počátek vzniku celé skupiny je možné datovat k Bretton-woodské konferenci roku 1944, na které byla založena Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj a Mezinárodní měnový fond. Za dobu své existence se Světová banka změnila z jedné organizace na skupinu pěti propojených organizací.

Tehdejší Československo patřilo mezi zakládající členy. Po roce 1948 svou činnost a působení omezilo a to po určité době zaniklo. ČSFR požádala po roce 1990 o obnovení svého členství, které v roce 1993 přešlo na Českou republiku.

Společným cílem Skupiny Světové banky je snížení chudoby ve světě posilováním ekonomik chudých států lepšením životní úrovně lidí prostřednictvím udržitelného hospodářského růstu a rozvoje. Světová banka staví své aktivity v oblasti půjček a budování kapacit na dvou pilířích:

1. Vytváření vhodného prostředí pro investice a pracovní příležitosti
2. Udržitelný růst a podpora chudých lidí a jejich zapojení do rozvoje

Světová banka není bankou v tradičním slova smyslu. Je majetkem 184 členských států. Termín Světová banka je určen pro IBRD a IDA. Obě instituce spolupracují a mají nezastupitelnou roli při prosazování vize začleňování rozvojových zemí a udržitelné globalizace. IBRD se zaměřuje na snižování chudoby ve středně chudých zemích a chudších zemích se schopností splácet úvěry a IDA se zaměřuje na nejchudší země světa.

Společně s dalšími členy Skupiny IBRD a IDA zajišťují nízké půjčky, úroky bez úvěrů a dotace rozvojovým zemím, investice do školství, zdra-

votnictví, veřejné správy, infrastruktury, financí a rozvoje soukromého sektoru, zemědělství a životního prostředí.

Světová banka si v souladu se **Světovými cíli tisíciletí** stanovila šest strategických témat: podpora růstu nejchudších zemí světa, nestabilních států, arabského světa, zemí se středními příjmy, řešení problémů globálních veřejných statků a poskytování znalostí a vzdělávacích služeb.

V.4 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Členské státy Světové banky jmenují její **Radu guvernérů**, která je hlavním tvůrcem politiky Světové banky. Obecně platí, že guvernéři jsou ministry financí nebo rozvoje členských zemí. Scházejí se jednou ročně na výročním zasedání Rady guvernérů Skupiny Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

Každodenním řízením skupiny je pověřena menší skupina, **Rada výkonných ředitelů**. Pět největších členů Světové banky (Francie, Německo, Japonsko, Velká Británie a Spojené státy) jmenuje výkonného ředitele, zatímco ostatní členské státy jsou zastoupeny 19 výkonnými řediteli. Rada výkonných ředitelů se schází nejméně dvakrát týdně a schvalují její aktivity, rozsah a výši půjček, politiky, rozpočty, strategie a další rozhodnutí.

Prezident Světové banky předsedá Radě guvernérů a je odpovědný za celkové vedení a management Světové banky. Prezidentem je podle tradice vždy nominován Spojenými státy jako jejím největším podílníkem. Je jmenován Radou guvernérů a pětileté období a může být znovu zvolen.

V.5 ČLENOVÉ SKUPINY SVĚTOVÉ BANKY

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD) poskytuje úvěry a technickou pomoc na rozvoj středně bohatých zemí a úvěruschopných chudších zemí, podporuje vyrovnaný růst mezinárodního obchodu a udržuje

ní rovnováhy platebních bilancí povzbuzováním mezinárodní investiční činnosti.

Téměř veškeré finanční prostředky získává prodejem vlastních obligací a dalších cenných papírů na mezinárodních kapitálových trzích, dále z prostředků jednotlivých členských států, pokud jde o upsaný a splacený základní kapitál. Spolu s IDA tvoří Světovou banku.

Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) tvoří spolu s IBRD Světovou banku a mají stejnou organizační strukturu. Poskytuje půjčky 79 nejchudším státům světa, z toho 39 je afrických zemí. Byla založena v roce 1960. Její podmínky nejsou tak přísné jako u jiných institucí. Poskytuje bezúročné půjčky s dobou splatnosti 35–40 let a s desetiletou lhůtou na zahájení splácení. Převážná většina prostředků IDA pochází z dárcovských příspěvků členských zemí.

Mezinárodní finanční korporace (IFC) je největším multilaterálním zdrojem kapitálu a půjček pro financování projektů v soukromém sektoru rozvojových zemí. Ve spolupráci se soukromými investory financuje a poskytuje poradenství soukromým podnikům a projektům v rozvojových zemích. Podněcuje růst výkonných firem a dobře fungujících kapitálových trhů v členských zemích. Stimuluje a mobilizuje soukromé investice v rozvojovém světě. Je samostatnou součástí Skupiny Světové banky a její financování je oddělené.

Podmínkou pro členství státu je členství v IBRD.

Mezinárodní agentura pro investiční záruky (MIGA) podporuje tok zahraničních investic do rozvojových zemí a mezi rozvojovými zeměmi zajištěním transakcí. Poskytuje zahraničním investorům záruky proti ztrátám způsobenými politickými riziky, mezi které patří rozhodnutí v oblasti měnové, vyvlastňování, války nebo občanské nepokoje. Poskytuje mediační služby mezi vládami a investory a technickou pomoc při šíření informací o investičních příležitostech.

Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID) je prostředníkem pro řešení sporů mezi vládami a soukromými zahraničními investory v arbitrážním a smírčím řízení. Centrum bylo založeno v roce 1966 na základě Úmluvy o urovnávání investičních sporů mezi státy a cizími státními příslušníky. Strany se na ICSID obrací dobrovolně, po souhlasu s arbitráží nemohou jednostranně odstoupit. Jedná se o autonomní organi-

zaci s úzkými vazbami na Světovou banku. Všichni jeho členové jsou zároveň členy Světové banky. Správní radě ICSID předsedá prezident Světové banky. Každá země, která ratifikovala Úmluvu, má ve správní radě jednoho zástupce.

V.6 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Uveďte, které instituce tvoří skupinu Světové banky.
2. Popište okolnosti a důvody vzniku Světové banky.
3. Uveďte cíle Světové banky.
4. Popište organizační strukturu Světové banky.
5. Popište cíle a oblasti poskytování podpor jednotlivých členů Skupiny Světové banky.

VI. MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND

JUDr. Klára Svobodová

Literatura: Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2006; Cihelková, E., Křížková, J., Kunešová, H., Martinčík, D. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. Praha: C. H. Beck, 2001.

Internetové stránky: Oficiální stránky Mezinárodního měnového fondu – www.imf.org

VI.1 CÍL KAPITOLY

Cílem této kapitoly je popsat podmínky vzniku a fungování Mezinárodního měnového fondu (*International Monetary Fund*) (dále jen IMF) jako jednoho z pilířů současné světové ekonomiky.

VI.2 VZNIK

Mezinárodní měnový fond je mezinárodní organizace přidružená k OSN. Jejím hlavním posláním je podpora mezinárodního měnového systému a mezinárodní měnové součinnosti, usnadnění růstu mezinárodního obchodu, stability měnových kurzů a mezinárodního platebního systému.

Mezinárodní měnový fond vzešel z mezinárodní konference konané v roce 1944 v Bretton Woods (USA). Cílem této konference byla snaha vytvořit rámec pro mezinárodní ekonomickou spolupráci v poválečném světě. Účastníci konference věřili, že takovýto rámec může zabránit takové ho-

spodářské krizi, která postihla svět ve 30. letech 20. století s přivedla jej do druhé světové války.

Organizace formálně vznikla v prosinci 1945, kdy 29 států podepsalo zakládací dokument (Články dohody). Svoji činnost IMF zahájil 1. 3. 1947. Členská základna se rozrůstala na konci 50. a v 60. letech. Nicméně studená válka výrazně ovlivnila členství IMF, protože většina států pod sovětským vlivem se k této spolupráci nepřipojila. Československo patřilo k zakládacím členům IMF, v roce 1953 však bylo vyloučeno pro nedodržení závazků. Jeho členství tak bylo obnoveno až v roce 1990.

VI.3 CÍLE A ČINNOSTI IMF

Základním dokumentem upravujícím cíle a úkoly IMF jsou **Články dohody**. Cíle IMF jsou vymezeny v článku 1. Jak již bylo řečeno výše, původním cílem IMF bylo vytvoření rámce pro mezinárodní ekonomickou spolupráci tak, aby se předešlo vzniku další hospodářské krize. **Hlavním cílem** IMF proto bylo a je přispět k zajištění finanční stability ve světě. **IMF tak usiluje především o:**

- podporu mezinárodní měnové spolupráce,
- usnadnění vyváženého růstu mezinárodního obchodu,
- podporu devizové stability,
- pomoc při vytváření mnohostranného platebního systému,
- zpřístupnění finančních zdrojů těm členským státům, které mají problémy s platební bilancí.

K naplnění cílů disponuje IMF čtyřmi hlavními nástroji:

- monitorování,
- technická pomoc a vzdělávání,
- půjčky,
- výzkum.

Mezinárodní měnový fond pravidelně monitoruje globální, regionální a národní ekonomický vývoj. Na základě toho podporuje členské státy při

přijímání vhodných hospodářských a finančních politik. Proces monitorování ekonomických a finančních politik je označován jako „dvoustranné monitorování.“ IMF pravidelně (jednou ročně) detailně hodnotí ekonomickou situaci každého členského státu.

Organizace nabízí členským státům technickou pomoc a vzdělávání za účelem posílení schopnosti států účinně vytvářet a provádět ekonomické a finanční politiky. IMF poskytuje technickou pomoc především ve čtyřech oblastech: měnové a finanční politiky, fiskální politika a správa, ekonomická a finanční legislativa, oblast sběru a vyhodnocování statistických dat.

Členské státy, které mají problémy s platební bilancí, mohou od IMF získat půjčku. Výše půjčky se vždy odvíjí od tzv. kvóty členského státu.

Mezinárodní měnový fond úzce spolupracuje s tzv. Skupinou světové banky, regionální rozvojovými bankami, Světovou obchodní organizací (WTO) a dalšími mezinárodními organizacemi.

VI.4 ČLENSTVÍ V IMF A ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Organizace má v současné době 186 členských států. O přijetí do IMF musí stát požádat, s jeho přijetím musí vyslovit souhlas nadpoloviční většina stávajících členů. Zatím posledním státem přijatým do této organizace bylo Kosovo v roce 2009.

Při přijetí je každému členskému státu přidělena **tzv. kvóta**, která je založena na podílu daného státu na světové ekonomice. Kvóta vymezuje základní aspekty finančního a organizačního vztahu státu k IMF. Kvóta ovlivňuje zejména:

- výši příspěvku – kvóta určuje maximální částku, kterou je stát povinen poskytnout při přijetí do IMF,
- hlasovací právo – každý člen má 250 základních hlasů, další hlasy se odvíjí od výše kvóty,
- výši půjčky, na kterou může stát dosáhnout,
- rozdělení SDR – SDR (*Special Drawing Right*) je zúčtovací jednotka IMF.

Vrcholným orgánem IMF je **Sbor guvernérů**. Skládá se z jednoho guvernéra a jednoho zastupujícího guvernéra z každého členského státu. Guvernéři jsou jmenováni členskými státy a jedná se obvykle o ministry financí nebo guvernéry národních centrálních bank. Sbor guvernérů se schází jednou ročně. Mezi pravomoci Sboru guvernérů patří rozhodování o:

- zvýšení kvót,
- rozdělení SDR,
- přijetí nového člena,
- vyloučení člena,
- změně Článků dohody.

Sbor guvernérů má dva poradní orgány – **Mezinárodní měnový a finanční výbor (IMFC)** a **Rozvojový výbor**. IMFC má 24 členů vybraných ze 186 guvernérů. IMFC zastupuje zájmy všech členských států. Schází se dvakrát ročně a projednává otázky společného zájmu ovlivňující globální ekonomiku. Rovněž dává Sboru guvernérů doporučení ohledně směřování jeho činnosti. Na konci každého setkání vydává tzv. „joint communiqué“ shrnující jeho závěry. Rozvojový výbor je společným výborem IMF a Světové banky. Rozvojový výbor je poradním orgánem Sboru guvernérů obou organizací v oblasti ekonomického vývoje rozvojových zemí.

Každodenní činnost IMF zajišťuje **Sbor výkonných ředitelů**. Skládá se z 24 členů a reprezentuje zájmy všech členských států IMF.

VI.5 SPOLUPRÁCE SE SVĚTOVOU BANKOU

Mezinárodní měnový fond i Světová banka vzešly z konference v Bretton Woods, proto od začátku velmi úzce spolupracují a doplňují se. Zatímco IMF se soustředí především na makroekonomickou oblast a otázky finančního sektoru, Světová banka se zabývá dlouhodobým snižováním chudoby – financuje nejrůznější rozvojové projekty. Aby se mohl stát členem Světové banky, musí být členem IMF. Nejúžeji IMF a Světová banka spolupracují v oblasti boje s chudobou.

V roce 2007 obě organizace přijaly Společný akční plán, na základě kterého týmy IMF a Světové banky na národních úrovních připravují pracovní programy vždy pro následující rok, a to včetně rozdělení práce mezi jednotlivé organizace.

VI.6 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Která významná mezinárodní konference vedla ke vzniku IMF?
2. Vymezte základní cíle IMF.
3. Jaké jsou čtyři hlavní nástroje činnosti IMF?
4. Jaký je význam tzv. kvóty členského státu?
5. Popište organizační strukturu IMF.

VII. SVĚTOVÁ CELNÍ ORGANIZACE

JUDr. Dana Šramková, Ph.D.

Literatura: Drwiłło, A. Clo. In Drwiłło, A. Maśniak, D. a kol. *Leksykon prawa finansowego*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2009; Kałduński, M., Lasiński-Sulecki, K., Morawski, W., Śpiewak, M. *Prawo celne międzynarodowe, wspólnotowe, polskie*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2007; Lyons, T. *EC Customs Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008; Matoušek, P., Sabelová, L. Clo. Praha: ASPI, a.s., 2007; Mrkývka, P., Šramková, D. *Celní právo*. In Radvan, M. a kol. *Finanční právo a finanční správa – Berní právo*. Brno: MU a nakladatelství Doplněk, 2008; Prievozníková, K. *Colné právo*. Košice: Knižné centrum, vydavateľstvo, 2008.

Internetové stránky: oficiální stránky Světové celní organizace – www.wcoomd.org; oficiální stránky Celní správy ČR – www.celnisprava.cz

VII.1 CÍL KAPITOLY

Clo coby jednu z dávek uvalovaných na zboží a služby lze považovat za výrazný faktor ovlivňující mezinárodní obchod. Přestože je pro Českou republiku dominantní úprava cel v rámci práva EU, je třeba brát v potaz i aspekty celosvětové. Cílem této kapitoly je proto stručné představení Světové celní organizace.

Kapitola je určena především studentům se zájmem o právo mezinárodního obchodu a problematiku práva a financí, čerpat z ní však mohou i pracovníci veřejné správy a širší veřejnost.

V rámci jednotlivých subkapitol bude čtenář postupně obeznámen s vlastním pojmem Světové celní organizace, její historií, vymezením zá-

kladných činností a mezinárodních úmluv a s organizační strukturou WCO. Kapitulu doplňují kontrolní otázky a přehled literatury.

VII.2 POJEM SVĚTOVÉ CELNÍ ORGANIZACE

Světová celní organizace (World Customs Organisation – **WCO**) je celosvětovou mezivládní organizací se sídlem v Bruselu. Vlastní název „Světová celní organizace“, který je mezinárodně běžně užívaný, je však v podstatě pouze pracovním pojmenováním. Oficiálním názvem WCO je **Rada pro celní spolupráci** (the Customs Co-operation Council – CCC).

Hlavním cílem WCO je zjednodušování a harmonizace celních postupů.

Mezi **funkce WCO** lze v souladu s všeobecným cílem a článkem III Úmluvy o zřízení Rady pro celní spolupráci ze dne 15. prosince 1950 zařadit zejména.:

- Studium všech otázek týkajících se spolupráce v celních věcech. Smluvní strany přitom tuto spolupráci podporují v souladu s výše uvedeným hlavním cílem organizace.
- Rozbory technické stránky celních systémů včetně souvisejících ekonomických činitelů. Cílem WCO v této oblasti je navrhnout svým členům praktická opatření k získání co nejvyššího možného stupně harmonizace a sjednocení celních systémů a procedur.
- Vypracování návrhů mezinárodních smluv či jejich změn. WCO následně doporučuje jejich přijetí zúčastněným vládám.
- Tvorba doporučení k zajištění jednotné interpretace a aplikace smluv uzavřených v rámci činností WCO a v rámci problematiky úmluv týkajících se názvosloví pro třídění zboží v celních tarifech a určování celní hodnoty zboží (blíže viz podkapitola Činnosti WCO).
- Formulace doporučení k řešení případných sporů ze shora uvedených úmluv. WCO zde vystupuje v roli smířčího orgánu pro urovnání sporů, které by mohly vzniknout ve věci výkladu nebo provádění úmluv. Zúčastněné strany se mohou společnou dohodou předem zavázat, že přijmou doporučení Rady jako závazná.

- Zajištění předávání a rozšiřování informací týkajících se celních předpisů a celní techniky.
- Poskytování informací a poradenství v celních záležitostech zúčastněným vládám, a to z vlastního podnětu nebo na jejich žádost.
- Spolupráce s jinými mezivládními organizacemi ve všech oblastech spadajících do působnosti WCO (jedná se např. o spolupráci s WTO).

V současné době má WCO přes 170 členů, což představuje většinu celních správ a zahrnuje země s podílem přes 95 % celosvětového obchodu. Tato skutečnost je zvláště významná, pokud si uvědomíme praktickou roli WCO v rámci mezinárodního obchodu (viz dále).

VII.3 HISTORIE A OKOLNOSTI VZNIKU

Mezinárodní zájem na spolupráci v oblasti celního práva je skutečně dlouhodobý. Omezíme-li se na vývoj, který souvisí se vznikem WCO, pak je třeba zmínit především GATT a WTO, kterým je pozornost věnována v jiných kapitolách.

Historie WCO se datuje k roku 1947, resp. 1948, kdy byl v rámci tehdejší Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (Organisation for European Economic Co-operation – OEEC)¹² ustaven výbor, který zkoumal možnost vytvoření jedné nebo více celních unií v Evropě na základě principů GATT. Tento celní výbor byl následně přetvořen do podoby Rady pro celní spolupráci (CCC). Zakládacím dokumentem CCC byla mezinárodní **Úmluva o zřízení Rady pro celní spolupráci ze dne 15. prosince 1950**, která vstoupila v platnost o dva roky později – 4. listopadu 1952. Ustavující zasedání Rady se konalo v Bruselu dne 26. ledna 1953 za účasti sedmnácti evropských států. Od roku 1982 je pak na památku prvního zasedání Rady pro celní spolupráci slaven právě 26. leden jako Mezinárodní den celníků.

V roce 1965 se členem CCC stalo i tehdejší Československo.

¹² Předchůdce Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD).

Během dalšího působení CCC se počet členů značně rozrůstal a rozšířil se i za hranice Evropy. Z tohoto důvodu **roku 1994 přijala CCC pracovní označení Světová celní organizace (WCO)**, které po vzoru WTO lépe vystihuje postupnou přeměnu její působnosti v globálním měřítku, zejména v rámci rozvoje celních technik a harmonizace celního zákonodárství.

Dynamický vývoj se však zdaleka netýká jen praktické stránky působení WCO. Rigidní nezůstává ani samotná Úmluva o zřízení Rady pro celní spolupráci. V červnu 2007 přijala Rada doporučení na změnu Úmluvy, podle které smluvní stranou může být nejen stát, ale i každá celní nebo hospodářská unie. Iniciátorem této změny přitom byla dlouhodobá snaha Evropských společenství přistoupit k této Úmluvě. Otázky, které Úmluva upravuje (a tedy i oblasti působnosti WCO) jsou totiž řešeny na úrovni práva EU, nicméně částečně spadají též do působnosti jednotlivých členských států. Důvodem snah ES proto bylo především zaručení jednotné aplikace Úmluvy.

VII.4 ČINNOST

Všeobecná dohoda o obchodu a clech, resp. GATT 94 a WTO sehrávají významnou úlohu v regulaci mezinárodního obchodu, a to včetně oblasti cel. Je však třeba zdůraznit, že WTO není jediným významným mezinárodním fórem, které se zabývá celními záležitostmi. Velice silnou pozici v této oblasti má i WCO. Jak již bylo řečeno, **hlavním cílem WCO je zjednodušování a harmonizace celních postupů**. Protože obecné funkce WCO byly popsány výše v souvislosti s vymezením pojmu WCO, zaměříme se na tomto místě na konkrétní příklady činností WCO a uvedení nejvýznamnějších dokumentů, které byly v rámci WCO přijaty.

Jako příklad konkrétní realizace cílů WCO lze uvést především její podíl na vývoji světových standardů v rámci celních procedur, kdy WCO přispívá k usnadňování mezinárodního obchodu. WCO udržuje **mezinárodní harmonizovaný systém celní nomenklatury** a podílí se na **zajištění realizace dohody WTO o celní hodnotě a pravidlech původu zboží**. V rámci WCO byla totiž již 15. prosince 1950 vyjednána Úmluva o nomen-

klatuře pro třídění zboží v celních tarifech, kterou 14. června 1983 nahradila Mezinárodní úmluva o harmonizovaném systému popisu a číselného označování zboží („harmonizovaný systém“).

Před dalším výkladem však bude třeba shora použité pojmy poněkud ozřejmit. Termín **kombinovaná nomenklatura** znamená jednotný systém třídění a označování zboží, který je nezávislý na jednotlivých jazycích používaných ve světě. K číselným kódům, které jsou univerzálně srozumitelné, je možné přiřadit slovní popis zboží v libovolném jazyce. **Harmonizovaný systém** pak představuje klasifikaci zboží na základě číselných kódů, která je užívána v řadě států světa. Tyto kódy slouží k zařazení zboží do příslušné celní sazby. Vedle celního řízení se však kódy nomenklatury běžně využívají mj. v oblasti nepřímých daní – např. k určení vybraných druhů zboží, které podléhají spotřebním daním. Z mezinárodního harmonizovaného systému celní nomenklatury v rámci EU vychází Nařízení Rady (EHS) č. 2658/87 ze dne 23. července 1987 o celní a statistické nomenklatuře a o Společném celním sazebníku.

Dalším významným dokumentem WCO z roku 1950 byla Úmluva o oceňování zboží pro celní účely. Rovněž tato úmluva byla překonána, a to v roce 1973 Kodexem celní hodnoty při tzv. tokijském kole („Tokyo Round Customs Valuation Code“) v rámci implementace čl. VII GATT.

Zaměříme-li se na novější dokumenty, pak je nutné zmínit Úmluvu o dočasném použití zboží, která byla projednána v rámci WCO a uzavřena v Istanbulu dne 26. června 1990. Jak napovídá již samotný název, úmluva se týká dočasného dovozu zboží a upravuje „**karnet ATA**“. Zde je opět nutné stručně vysvětlit, co karnet ATA představuje. Název „ATA“ je zkratkou francouzských a anglických slov „Addmission temporaire / temporary admission“. Jedná se o mezinárodní celní doklad pro dočasný vývoz a dovoz zboží, který usnadňuje celní odbavení a manipulaci s vyváženým zbožím. Karnet ATA je vhodné použít při dočasných vývozech a dovozech

- vzorků zboží za účelem rozšíření obchodních aktivit,
- předmětů pro účely výstav a veletrhů či
- profesionálního vybavení (např. nástrojů pro lékaře, aparatur pro umělce nebo zařízení pro archeology a jiné vědecké pracovníky).

Systém je zabezpečován prostřednictvím mezinárodních celních úmluv spravovaných WCO, které rovněž obsahují konkrétní popis předmětů, na něž se karnet ATA vztahuje. Při využití karnetu ATA odpadá povinnost skládání celních jistot. Karnety jsou místo toho vystavovány prostřednictvím obchodních komor (v případě České republiky se jedná o Hospodářskou komoru ČR), které jsou součástí garančního systému IBCC (International Bureau od Chambers of Commerce). Karnet ATA je však možné použít jen v zemích, které jsou smluvními stranami Úmluvy¹³, a to nejvýše na dobu jednoho roku.

Stejně jako WCO se na přijetí řady dokumentů podílí i další organizace, např. Hospodářská komise OSN pro Evropu, pod jejíž záštitou byly vyjednány a přijaty tři důležité dohody.

V první řadě se jednalo o Celní úmluvu o mezinárodní přepravě zboží na podkladě karnetu TIR (tzv. „**Úmluva TIR**“) z roku 1975. Operace TIR je však možná jen v zemích, které mají schválená záruční sdružení (k 1. lednu 2009 to bylo celkem 57 zemí). Zde je opět třeba krátce vysvětlit klíčový pojem „**karnet TIR**“. Jedná se o celní prohlášení, na jehož základě je možné v rámci systému TIR provádět tranzitní přepravu zboží ve schválených vozidlech nebo kontejnerech pod celní závěrou. Zboží je pak v praxi kontrolováno pouze na počátku a konci cesty, zpravidla již není kontrolováno v zemích tranzitu. Karnety distribuuje vnitrostátním záručním sdružením Mezinárodní unie silniční dopravy (International Road Transport Union – IRU).

Za druhé se jednalo o Mezinárodní úmluvu o **sladění hraničních kontrol zboží**, která byla uzavřena v Ženevě dne 21. října 1982. Smyslem této úmluvy je usnadnění mezinárodního pohybu zboží podporou harmonizace a spolupráce v oblasti hraničních kontrol.

Třetí je Mezinárodní úmluva o zjednodušení a sladění celních režimů, která je známější jako tzv. **Kjótská úmluva**. Tato úmluva má více než 30 příloh týkajících se různých aspektů celního práva. Původní Kjótská úmluva byla sjednána již v roce 1973 (jako součást práva ES bylo přijato v roce 1975 spolu s úmluvou 21 z celkových 31 příloh). **Kjótská úmluva je spravována Stálým technickým výborem WCO**, pod jehož záštitou byla

¹³ V rámci zemí EU, resp. celní unie se již karnety ATA nemusí vystavovat.

vytvořena zvláštní revizní skupina pro tuto úmluvu (viz dále). Dne 26. června 1999 WCO na základě revize původní úmluvy přijala Protokol o změně mezinárodní úmluvy o zjednodušení a sladění celních režimů.

Vliv WCO není zanedbatelný ani v dalších otázkách – například na poli kontrolním, včetně tzv. „protipirátských“ a protipadělatelských aktivit. Této problematice se v rámci WCO věnují zvláštní pracovní skupiny zaměřené např. na podvody v rámci mezinárodního obchodu či oblast elektronické kriminality.

VII.5 STRUKTURA

Světová celní organizace je řízena **Radou**, která každoročně volí z řad delegátů svého předsedu a místopředsedy. Rada je tedy nejvyšším orgánem s rozhodovací pravomocí ve věcech činností zabezpečovaných WCO. Každý člen WCO má právo být v Radě zastoupen. Přestože podle článku VII Úmluvy zasedá Rada nejméně dvakrát ročně, konají se v praxi od roku 1966 téměř vždy obě výroční zasedání souběžně.

Každodenní administrativu zabezpečuje **Sekretariát WCO**. Spolu s výbory WCO se sekretariát podílí na přípravě podkladů pro zasedání Rady a působí v rámci klíčových aktivit WCO stanovených každoročním strategickým plánem Rady.

Pro plnění svých funkcí zřídila Rada několik pomocných orgánů. Jedná se především o **Výbor pro politiku** a **Finanční výbor**.

Mezi významné orgány WCO dále patří:

- **Stálý technický výbor**, který je zodpovědný za činnosti související s harmonizací a zjednodušováním celních postupů. Pravidelně spolupracuje např. s Mezinárodní obchodní komorou (International Chamber of Commerce – ICC) a se Světovou poštovní unií (Universal Postal Union – UPU).
- **Výbor pro harmonizovaný systém**, který spolupracuje např. s WTO, se Statistickým oddělením OSN (United Nations Statistics Division – UNSD) či v rámci Úmluvy o mezinárodním obchodu

s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES).

- **Výkonný výbor**, který se zabývá ochranou společnosti v širším slova smyslu. Výbor spolupracuje s širokou sítí partnerů včetně Interpolu, Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu (United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC), Světové organizace duševního vlastnictví (World Intellectual Property Organisation – WIPO), Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Education Science and Culture Organisation - UNESCO) či různých zástupců soukromého sektoru.
- **Technický výbor pro celní hodnotu**, který zajišťuje jednotný výklad pravidel WTO pro oceňování zboží. Je příkladem úzké kooperace mezi WTO a WCO.
- **Technický výbor pro pravidla původu**, který spolupracuje s Výborem WTO o pravidlech původu (WTO's Committee on Rules of Origin – CRO) a má status pozorovatele mj. v rámci Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) či Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD).

Organizační struktura WCO je však daleko obsáhlejší. Vedle hlavních výborů působí **řada podvýborů a pracovních skupin** s užší specializací. Za všechny lze kupříkladu v rámci Stálého technického výboru zmínit Řídící výbor revidované Kjótské úmluvy či Správní výbor pro celní úmluvy o kontejnerech z roku 1972.

VII.6 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Vysvětlíte rozdíl mezi pojmy Světová celní organizace (WCO) a Rada pro celní spolupráci (CCC).
2. Vymezte roli WCO na příkladu alespoň tří jejích funkcí.
3. Kdy a jak byla založena Rada pro celní spolupráci (CCC)?

4. Vysvětlete pojem kombinovaná nomenklatura. Je využitelná i mimo oblast cel?
5. Co je to karnet ATA?
6. Jaká je role Hospodářské komory ČR ve vztahu ke karnetu ATA?
7. Čeho se týká tzv. Kjótská úmluva a kdo ji spravuje?
8. Jaká je základní struktura WCO?
9. Který orgán WCO zajišťuje jednotný výklad pravidel WTO pro oceňování zboží?
10. Uveďte příklad tří organizací, s nimiž WCO spolupracuje.

VIII. MEZINÁRODNÍ DVOJÍ ZDANĚNÍ

Mgr. Tomáš Rozehnal

Literatura: Aleš, J. *Dvojí zdanění v zahraničním obchodě*, Praha: ČSOPK, 1991; Bakeš, M. a kolektiv *Finanční právo*, 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009; Friedland, J. A. *Understanding international business and financial transaction*. Newark: Lexis Nexis, 2002; Radvan, M. a kolektiv *Finanční právo a finanční správa, Berní právo*, 1. vydání, Brno: MU a Doplněk, 2008; Rylová, Z. *Mezinárodní dvojí zdanění*, 2. aktualizované vydání, Olomouc: ANAG, 2006; Sojka, V. *Mezinárodní zdanění příjmů*. Smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zákon o daních z příjmů, 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2008; Týč, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2001.

Internetové stránky: oficiální stránky MF ČR – www.mfcr.cz (seznam uzavřených smluv o zamezení dvojího zdanění a další informace); oficiální stránky OECD – www.oecd.org; oficiální stránky Evropské komise – <http://ec.europa.eu>

VIII.1 CÍL KAPITOLY

Dvojí zdanění je jednou z významných překážek mezinárodního obchodu. To je důvodem toho, že do této učebnice byla zařazena samostatná kapitola představující stručný úvod do problematiky.

Pasáž je určena studentům vysokých škol, učitelům, státním zaměstnancům a další odborné i neodborné veřejnosti a to v rozsahu získání základní orientace v problému.

Kapitola je rozdělena na sedm samostatných částí. Čtenář se postupně seznámí s obecnou definicí daní, daňových systémů a jejich vlivem na me-

zinárodní obchodní prostředí. Největší pozornost je věnována mezinárodnímu dvojímu zdanění, konkrétně smlouvám, které tomuto jevu zamezují. Krátce je zmíněna i relevantní úprava v právu Evropské unie. Kapitola je doplněna kontrolními otázkami a seznamem využitě literatury, resp. literatury doporučené k dalšímu studiu.

VIII.2 OBECNĚ O DANÍCH

Samostatným tématem může být již sama definice pojmu daň. Obecně je daň definována jako zákonem stanovená povinná dávka, která směřuje do veřejného rozpočtu (například státního), a za kterou nelze očekávat konkrétní protiplnění ze strany příjemce. Daň je často zaměňována s poplatkem. Ten se od daně liší tím, že za jeho uhrazení by mělo být poskytnuto adekvátní protiplnění (typicky soudní poplatek). Pro účely správy daní, respektive procesní části daňového práva jsou daně a poplatky, popřípadě jiné odvody podřazovány pod společnou legislativní zkratku daň (viz ust. § 1 odst. 1 zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů nebo ust. § 2 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, který ode dne 1. 1. 2011 nahrazuje prvně uvedený zákon). Pojetí daní a poplatků se často liší stát od státu. Co v jednom státě je považováno za daň, může být ve státě jiném poplatek a naopak.

Daně se člení na přímé a nepřímé. Přímé jsou charakterizovány tím, že je přímo odvádí daňový subjekt. Tento se nazývá poplatník. U daní nepřímých odvádí daň plátce, ale na úkor poplatníka. Daně nepřímé se následně promítají zejména v ceně zboží či služeb, které poplatníci spotřebovávají. Mezi daně přímé se řadí daň z příjmu fyzických a právnických osob, daň z nemovitostí, daň darovací, dědická a z převodu nemovitostí. Mezi daně nepřímé se zase řadí daň z přidané hodnoty, daň spotřební a ekologické daně, popřípadě cla.

Každá daň disponuje pro ni typickými skladebnými prvky. Těmito prvky jsou předmět daně (co je zdaňováno), základ daně (množství předmětu daně v měrných jednotkách), sazba daně (výpočet daně ze základu

daně), korekční prvky (výjimky ze zdanění, slevy atd.), technické prvky (podmínky placení, kdo daň spravuje atd.).

Daně jsou nejvýznamnějším příjmem veřejných rozpočtů. Státy jejich prostřednictvím financují svůj chod. Otázka, které daně, v jaké výši, co a v jakém množství bude předmětem daní je vnitřní záležitostí konkrétního státu. Vnější zasahování do této sféry je považováno za narušování suverenity, kterou každý stát disponuje. Daňovou soustavu nebo-li platnou soustavu daní v daném státě, ovlivňují různé faktory. Je možné jmenovat tyto:

1. Ekonomické – vývoj a struktura ekonomiky se odráží v zavádění nových daní či ve výši stávajících.
2. Politické – daňová politika je jedním z hlavních volebních témat.
3. Historicko-kulturní – každý stát prošel historickým vývojem a tento se odrazil v daňovém systému, například v přístupu daňových poplatníků k plnění daňových povinností a adekvátních reakcí státu. Sem lze zařadit i přístup daňové správy k aplikaci nových či existujících daňových zákonů (tento faktor je také označován jako administrativní).

Důsledkem působení výše uvedených faktorů je rozdílná míra zdanění. Rozdíly spočívají v existenci odlišných daní, výši a struktuře jednotlivých daní a systému státních daňových orgánů. Z toho důvodu se například v Rakousku setká daňový poplatník s úplně odlišnou konstrukcí daně silniční (Straßensteuer), neexistenci daně dědické a darovací a mnohem širším pojetím korekčních prvků u daně z příjmů fyzických osob (Einkommensteuer von natürlichen Personen) než v České republice atd.

VIII.3 DANĚ A MEZINÁRODNÍ OBCHOD

Již ze samé podstaty mezinárodního obchodu je zřejmé, že tato forma obchodování přináší větší množství komplikací než obchod vnitrostátní. Mezi nejčastější překážky se řadí jazyková a kulturní bariéra, vzdálenost a zejména rozdílné právní prostředí. Rozdíly v právních úpravách se promítají i do odlišné úpravy daňových soustav jednotlivých států. O tom bylo ostatně krátce pojednáno v předchozí části učebního textu.

Pro subjekty podnikající v mezinárodním obchodě je nezbytné znát daňové právo států, ve kterých probíhá jejich obchodní činnost. Od znalosti daňové problematiky jednotlivých států se odvíjí i tzv. daňové plánování. Daňové plánování využívají obchodníci k minimalizaci daňových nákladů spojených s vnitrostátním a mezinárodním podnikáním. V rámci daňového plánování se počítá s využíváním tzv. daňových rájů. Za daňový ráj je považován stát, jehož daňová soustava obsahuje nulové či nestandardně nízké daně, nevykazuje jednotnost a systematickosti při vymáhání daňového práva a zamezuje v přístupu k informacím o daňových poplatnících. Daňové ráje se jinak nazývají „*offshore centra*“. Naráží se tím na fakt, že daňovými ráji jsou převážně malé ostrovní státy. Příkladem lze jmenovat Britské panenské ostrovy, Seychelskou republiku, Bahamy, Kajmanské ostrovy a další. Podnikatelé přesouvají do daňových rájů sídla svých společností za účelem využívání výhod zdejšího daňového systému. Takový postup je však považován za nedovolené snižování daňové zátěže a domovské státy jej často kvalifikují jako nezákonný.

Nechce-li se podnikatel v pozici mezinárodního obchodníka vystavit důsledkům nezákonného jednání, musí hledat jinou cestu pro snižování daňové zátěže. Již bylo zmíněno, že ideální je dokonalá znalost daňových systémů jednotlivých států a snaha o maximální využití zákonných výhod, které poskytují. I při znalosti daňové problematiky státu se však obchodník nevyhne daňovým problémům, které přináší mezinárodní aspekt podnikání. Zásadním problémem je faktor tzv. dvojího zdanění.

VIII.4 MEZINÁRODNÍ DVOJÍ ZDANĚNÍ A JEHO PŘÍČINY

Za dvojí zdanění v pravém slova smyslu nelze považovat zdanění jedné věci či činnosti více daněmi v rámci jedné daňové soustavy. K této situaci dochází v případě, kdy je jedna věc či činnost předmětem více daní a to v rámci jedné daňové soustavy státu. Příkladem lze uvést prodej nemovitosti v České republice. Zde dochází až k trojnásobnému zdanění, když je zdaněn příjem z prodeje a to daní z příjmů, prodej je zatížen daní z převodu nemovitostí a daní z přidané hodnoty. K celé transakci je nutné připočítat i poplatky s ní spojené, např. za ověření listin či vklady práva do katastru

nemovitostí. Dalším příkladem může být zdanění zisku právnických osob. Ten může být zdaněn jednak jako zisk právnické osoby daní z příjmů právnických osob a také jako dividenda daní z příjmů fyzických osob. Otázka takového dvojího či vícečetného zdanění je otázkou daňové politiky konkrétního státu. Zde lze pouze podotknout, že je vyloučeno, aby byla věc či činnost předmětem stejné či obdobné daně dvakrát. Takový postup by byl v rozporu s jednou z nepsaných zásad daňového práva a to zásadou vyloučení dvojího zdanění.

Situace je obdobná i v mezinárodním měřítku. Zásadní překážkou mezinárodního obchodu je, když dochází ke zdanění jednoho předmětu daně vícekrát v důsledku kolize daňových soustav jednotlivých států. Jako příčiny mezinárodního dvojího zdanění lze uvést dvě základní situace:

- daňový poplatník je považován za daňového rezidenta ve více státech. V případě, kdy je daňový subjekt konkrétním státem považován za daňového rezidenta, podléhají veškeré jeho příjmy (tuzemské i domácí) zdanění v tomto státě. Za příklad může posloužit ust. § 2 odst. 2 a 4 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZDP). Zde je považován za daňového rezidenta v případě fyzických osob každý daňový subjekt, který má v tuzemsku trvalé bydliště nebo se zde zdržuje alespoň 183 dnů. V případě, kdy obdobnou podmínku stanoví i zahraniční právní úprava, nastává problém. Například v situaci, kdy má daňový subjekt trvalé bydliště v České republice a zdržuje se určitou dobu v zahraničí (myšleno dobu, kterou stanoví zahraniční právní předpis pro účely posouzení rezidentství). Daňový subjekt je v důsledku povinen plnit daňové povinnosti ze stejného předmětu daně ve dvou státech.
- daňový poplatník je rezidentem jednoho státu, avšak zdroj příjmů pochází z území státu jiného. Takový subjekt je povinen vyrovnat daňové povinnosti ve státě, odkud jeho zdroj příjmů pochází a zároveň i ve státě druhém a to z titulu rezidentství. Ke dvojímu zdanění dojde ve chvíli, kdy stát, jehož je daňový subjekt rezidentem, žádným způsobem nezohlední daňovou povinnost uhrazenou ve státě zdroje příjmů.

Cílem daňového plánování mezinárodních obchodníků je minimalizovat daňovou zátěž jejich podnikání. V to spadá i snaha o vyhnutí se dvojímu zdanění, nejlépe legální cestou, tzn. bez účelového využívání daňových rájů či jiných, zde v této publikaci neuvedených metod. Naopak cílem každého státu je přilákat co největší počet daňových subjektů a to za účelem navýšení příjmové stránky státního rozpočtu. Efekt dvojího zdanění činí stát nezajímavým pro mezinárodní obchodníky, nepodněcuje obchodní aktivitu domácích obchodníků a celkově uzavírá ekonomiku státu. Státy logicky vyvíjejí činnost, aby nežádoucí efekt dvojího zdanění vyloučily nebo alespoň minimalizovaly.

VIII.4.1 Opatření pro zamezení dvojího zdanění

Opatření se dělí na (s ohledem na jiné části tohoto učebního textu výklad nezahrnuje problematiku cel, která jsou také považována za druh daně):

- vnitrostátní (jednostranná)
- mezinárodní (dvou či vícestranná)

VIII.4.2 Vnitrostátní opatření

Vnitrostátní opatření jsou svěřena zákonu. Lze je uplatnit v případě, kdy mezinárodní smlouva nestanoví jinak (v České republice viz. článek 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů a ust. § 37 a 38f odst. 1 ZDP). Prostřednictvím vnitrostátního opatření upravuje každý stát obecně problematiku dvojího zdanění. Nevýhoda však spočívá právě v obecnosti, kdy taková úprava nemůže reagovat na specifické aspekty mezinárodního obchodu, které se liší stát od státu. Problém spočívá také ve snadné zneužitelnosti takového opatření k daňovému úniku. Jako příklad může posloužit ust. § 24 odst. 2 písm. ch) ZDP, které stanoví, že daň z příjmů zaplacená v zahraničí je u poplatníka výdajem (nákladem) u příjmů, které se zahrnují do základu daně, a to pouze v rozsahu, v němž nebyla započtena na daňovou povinnost v České republi-

ce. ZDP tak umožňuje snižovat základ daně o částku daně, která byla v zahraničí zaplacená a tím pádem následně snižovat výslednou daňovou povinnost, která se vypočítá uplatněním příslušné sazby daně na snížený daňový základ.

VIII.4.3 Mezinárodní opatření

Typickým mezinárodním opatřením jsou smlouvy o zamezení dvojího zdanění. Tyto zejména nabývají formy dvoustranných smluv. Vícestranné smlouvy o zamezení dvojího zdanění nejsou běžné.

VIII.5 MEZINÁRODNÍ OPATŘENÍ – SMLOUVY O ZAMEZENÍ DVOJÍHO ZDANĚNÍ

V části věnované vnitrostátním opatřením bylo zmíněno, že mezinárodní smlouva je pramenem práva, který má přednost před vnitrostátním zákonem. Mezinárodní smlouvou o zamezení dvojího zdanění však nelze stanovit nové daně, lze pouze upravit režim stávajícího zdanění. Otázka, zda a jaké daně bude stát vybírat, je svěřena vnitrostátnímu právu. Ustanovení mezinárodních smluv o zamezení dvojího zdanění jsou svou povahou jednostranné normy, které upravují otázku, který stát a v jaké výši je oprávněn daň vybrat.

Mezinárodní smlouvy o zamezení dvojího zdanění jsou většinou inspirovány mezinárodními modely takových smluv. Za nejrozšířenější je považována modelová smlouva Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále jen OECD). Tato modelová smlouva je používána mezi státy se srovnatelně výkonnou ekonomikou. Pro případy výrazného rozdílu ekonomické síly mezi smluvními stranami byla vytvořena modelová smlouva Organizace spojených národů. Tyto dvě modelové smlouvy se liší určením, zda je předmět zdanění zdaňován ve státě zdroje příjmu či sídla, popřípadě bydliště daňového subjektu. Modelová smlouva OECD navíc obsahuje i komentáře, kterými OECD usnadňuje interpretaci. Nejde pochopitelně

o pramen práva. Samotné smlouvy je nutné vykládat nejdříve pomocí pojmů a výkladových pravidel v nich obsažených. Není-li tato cesta možná, je vhodné použít zmíněných komentářů jako výkladového prostředku. Takový postup umožňuje Vídeňská úmluva o smluvním právu, která v čl. 31 až 33 obsahuje pravidla výkladu mezinárodních smluv.

VIII.5.1 Osobní a věcný rozsah mezinárodních smluv o zamezení dvojího zdanění

Již bylo uvedeno, že mezinárodní smlouvy o zamezení dvojího zdanění nemohou stanovit daňovou povinnost namísto vnitrostátního zákona. Každá smlouva o zamezení dvojího zdanění konkretizuje svůj předmět. Ten je z hlediska věcného dán výčtem daní, na které se smlouva vztahuje. Nejčastěji je upravena otázka přímých daní. V praxi bývá často těžké odlišit daně od poplatků, protože jejich pojetí bývá v různých státech dosti odlišné. Věcný rozsah předmětu smlouvy je dále konkretizován, když jsou upravovány konkrétní otázky, například příjmy z licenčních poplatků, činnosti sportovců, tantiémy atd. Smlouvy obvykle určují, že příjmy jsou zdaňovány ve státě svého zdroje a navíc ve státě rezidenta, kde jsou navíc zdaňovány i ostatní domácí příjmy tohoto rezidenta (je tak nastolena situace dvojího zdanění, která je řešena pomocí metod dále zmíněných).

Z hlediska osobního rozsahu smlouvy upřesňují pojem daňového rezidenta. Stejně jako u věcného rozsahu, ani zde nemůže smlouva založit daňové rezidentství v případě, kdy subjekt není rezidentem státu dle vnitrostátních předpisů. Smlouvy mají za cíl vyřešit otázku kolize vnitrostátních předpisů, kdy je daňový subjekt považován za rezidenta obou smluvních států (viz výše uvedená základní situace vzniku dvojího zdanění). Dojde-li ke kolizi vnitrostátních předpisů v otázce rezidentství, stanoví smlouvy pomocná kritéria. Mezi ty se obvykle řadí u fyzických osob stálý byt, středisko životních zájmů (například rodinné a společenské vazby), místo obvyklého zdržování se, státní občanství nebo dohoda ministrů financí. U právnických osob se je kritériem sídlo či místo vedení (cílem je odlišit fiktivní sídla v daňových rájích od reálného výkonu obchodní či jiné činnosti). Záleží na dohodě smluvních států, která kritéria upřednostní

a v jakém pořadí. Výsledkem úpravy osobního a věcného rozsahu smlouvy by mělo být určení, který stát je považován za stát zdroje příjmů, a který za stát daňového rezidenta a to u konkrétního příjmu (například zmíněných tantiém). Nespadá-li daňový subjekt pod osobní či věcný rozsah smlouvy, aplikují se na něj vnitrostátní opatření.

VIII.5.2 Metody vyloučení mezinárodního dvojího zdanění

V předchozím textu je zmíněno, že mezinárodní smlouvy o zamezení dvojího zdanění rozdělí státy na stát zdroje příjmů a stát daňového rezidenta. Zároveň obvykle nastolují samy dvojí zdanění příjmů. Takové dvojí zdanění je řešeno pomocí následujících metod (*smlouvy uzavírané Českou republikou obvykle zmiňují pouze metodu, která má být použita. Metodika výpočtu a různá omezení jsou podrobněji specifikovány zákonem, konkrétně ust. § 38f ZDP*) :

VIII.5.2.1 Zápočet daně

Prostřednictvím této metody je možné snížit daňovou povinnost rezidenta jednoho státu o již zaplacenou daňovou povinnost ve státě zdroje příjmů. Nesnižuje se tedy základ daně, ale již vypočtená daňová povinnost z celosvětových příjmů. Daňovou povinnost lze obvykle maximálně snížit jen do její výše, která byla vyměřena ve státě daňového rezidenta. Ideálním výsledkem je nulová daňová povinnost v takovém státě. Tento postup při započtení daně se nazývá úplným zápočtem daně. Smlouvy o zamezení dvojího zdanění obvykle metodu úplného zápočtu daně neobsahují. Důvodem je pravděpodobná situace, kdy daňové zatížení státu zdroje příjmů je vyšší, než ve státě daňového rezidenta. Stát daňového rezidenta v důsledku toho přichází o veškerý daňový příjem. Pro oboustrannou spokojenost je akceptovatelnější metoda tzv. prostého zápočtu, kdy je výše odečitatelné zaplacené daňové povinnosti omezena. Omezení je většinou určeno výší daně, která by podle daňových zákonů státu rezidenta připadla na částku příjmů ze zahraničního zdroje.

*Příklad***Úplný zápočet**

Celkové příjmy daňového rezidenta České republiky	100.000,- Kč
Z toho příjmy ze zahraničí	20.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob v České republice (19 %)	19.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob zaplacená v zahraničí (20 %)	4.000,- Kč
Daň v České republice po úplném zápočtu	15.000,- Kč

Prostý zápočet

Celkové příjmy daňového rezidenta České republiky	100.000,- Kč
Z toho příjmy ze zahraničí	20.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob v České republice (19 %)	19.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob zaplacená v zahraničí (20 %)	4.000,- Kč
Omezení zápočtu (19 % z 20 000)	3.800,- Kč
Daň v České republice po prostém zápočtu	15.200,- Kč

Pozn. Částku daně ve výši = 200,- Kč, která nebyla na základě mezinárodní smlouvy započtena, je většinou možné ještě uplatnit v rámci vnitrostátních opatření (v České republice jako daňově uznatelný náklad, viz . výše).

VIII.5.2.2 Vynětí příjmů

Metoda vynětí příjmů je metodou starší, které není tak frekventována. Podstatou metody vynětí příjmů je, že příjmy ze státu zdroje se vůbec nezahrnou do daňového základu státu daňového rezidenta. Takový postup se nazývá vynětí úplné. Obdobně jako u metody započtení, je metoda vynětí redukována a to v případě, kdy stát rezidenta disponuje progresivním zdaněním příjmů. Progresivní zdanění příjmů je založeno na solidárním principu, kdy sazba daně roste spolu s rostoucím daňovým základem. V takovém případě je metoda vynětí označována jako metoda vynětí s progresí.

*Příklad***Úplné vynětí**

Celkové příjmy daňového rezidenta České republiky	100.000,- Kč
Z toho příjmy ze zahraničí	20.000,- Kč
Příjmy, z které podléhají zdanění po vynětí	80.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob v České republice (19 %)	15.200,- Kč
Daň v České republice po úplném vynětí	15.200,- Kč

Vynětí s výhradou progresse

(pro účely příkladu fiktivně předpokládejme, že 1. pásmo je 0–100.000,- Kč a daň 15 %, druhé pásmo je od 100.000–180.000,- Kč a daň 20.000 + 19 % z částky nad 100.000,- Kč).

Celkové příjmy daňového rezidenta České republiky	100.000,- Kč
Z toho příjmy ze zahraničí	20.000,- Kč
Daň z příjmů právnických osob v České republice (2. pásmo)	20.000,- Kč
Průměrné daňové zatížení ($20\,000/100\,000 \cdot 100$)	20 %
Daň v České republice po vynětí s výhradou progresse	16.000,- Kč
<i>((100 000–20 000) * 20 %)</i>	

Pozn. autora: tento způsob je jeden z možných, jak aplikovat metodu vynětí s výhradou progresse a nazývá se metodou zprůměrnování. Podstatou je zjištění průměrného daňového zatížení, když je brán celkový příjem včetně zahraničního a z něj se vypočte průměrná daňová povinnost. V našem případě vyšla na 20 %. Těmito 20 % je poté zdaněn pouze vnitrostátní příjem, jelikož zahraniční byl vyjmut. Zprůměrnováním byla respektována progresse v České republice, když daň byla mírně navýšena. Navýšení vykompenzovalo úplné vyjmutí příjmů z daňového základu.

VIII.5.3 Obsah mezinárodních smluv o zamezení dvojího zdanění – ostatní ujednání

Kromě výše uvedených ujednání obsahují smlouvy o zamezení dvojího zdanění obvykle další doplňující ujednání. Zejména je využívána diskriminační doložka, kdy se státy zavazují nepodrobovat daňový subjekt nevýhodnému daňovému režimu jen z důvodu cizí státní příslušnosti. Zajímavé u takového ujednání je, že se obvykle vztahuje na všechny daně, nejen přímé, které bývají předmětem smlouvy. Mezi další typická ujednání se řadí výměna informací. Skutečnosti pro stanovení daňové povinnosti je většinou povinen prokázat daňový subjekt. V praxi to znamená, že tento je povinen předložit daňovým orgánům všechny potřebné doklady a potvrzení. Pro ulehčení této administrativní části a také pro účely zamezení daňových úniků sjednávají státy rozšířený režim výměny informací mezi daňovými správami. Z dalších ujednání lze jmenovat specifické režimy pro vybrané osoby (diplomaté) nebo přechodná ustanovení týkající se otázek platnosti a účinnosti smluv.

VIII.6 MEZINÁRODNÍ DVOJÍ ZDANĚNÍ A EVROPSKÁ UNIE

Evropská unie klade na daňovou politiku velký důraz. Jedním z cílů evropské integrace je odstranění překážek obchodu. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je mimo jiné zákaz daňové diskriminace. Ten je vyjádřen v čl. 110–113 Smlouvy o fungování EU (dříve čl. 90 až 93 Smlouvy o Evropské unii). Primární právo Evropských společenství zakazuje členským státům aplikovat jakoukoliv formu přímého či nepřímého diskriminačního zdanění. Současně umožňuje Radě přijmout akty sekundárního práva za účelem harmonizace právních předpisů týkajících se daní z obratu (přidané hodnoty), spotřebních daní a jiných nepřímých daní. Na základě Smlouvy o Evropské unii byla v daňové oblasti přijata řada směrnic a nařízení. Podstatná většina upravuje společný systém zdanění u daně z přidané hodnoty a spotřebních daní, kde existuje největší pravděpodobnost narušení volného trhu.

Nejvýznamnější je Směrnice Rady 2006/112/ES ze dne 28. listopadu 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty. Tato směrnice je implementována do právních řádů členských zemí prostřednictvím zákonů. V České republice zákonem č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. V oblasti daně z přidané hodnoty dosáhla Evropská unie daňové neutrality a to jednotným stanovením povinnosti zdanit zboží ve státě dovozu (nezáleží, zda jde o dovoz do členské či třetí země). Smlouvy o zamezení dvojího zdanění zde nemají opodstatnění..

Ve sféře přímého zdanění se sekundární právo dotýká pouze daňových povinností s mezinárodním prvkem. Ucelený systém úpravy přímého zdanění však neexistuje. Obecněji řečeno, komunitární právo harmonizuje úpravu v oblasti přímých daní jen tam, kde existuje předpoklad ohrožení vytváření a fungování společného trhu. Takový postup je umožněn čl. 100 Smlouvy o Evropské unii (jako příklad lze uvést zdanění příjmů z úspor či mezinárodní spolupráci při správě daní). Problematika přímých daní není komunitárním právem přímo řešena a členské státy zde musí hledat cestu prostřednictvím bilaterálních smluv. Nejčastější formou jsou smlouvy o zamezení dvojího zdanění. Podobnou funkci plní i Memoranda o vzájemné administrativní spolupráci, která upřesňují podmínky spolupráce založené smlouvami. Smlouvy jsou uzavírány jak mezi členskými zeměmi, tak mezi členskými a nečlenskými. V případě, že je smlouva uzavřena mezi členskými státy, mají tyto povinnost informovat Komisi Evropských společenství.

V části věnované smlouvám o zamezení dvojího zdanění bylo zmíněno, že mezi ostatní ujednání se často řadí rozšířený režim výměny informací. V rámci komunitárního práva je rozšířený režim výměny informací automaticky upraven Směrnicí Rady 77//799/EHS ze dne 19. prosince 1977, o vzájemné pomoci mezi příslušnými orgány členských států v oblasti přímých daní a daní z pojistného a to pro oblast přímých daní (v České republice implementována zákonem č. 253/2000 Sb., o mezinárodní pomoci při správě daní a o změně zákona č. 531/1990 Sb., o územních finančních orgánech, ve znění pozdějších předpisů. Pro oblast nepřímých daní zase Nařízením Rady 1798/2003/ES, o administrativní spolupráci v oblasti daně z přidané hodnoty.

Tyto předpisy umožňují členským státům nejen sdílet informace o daňových povinnostech, ale umožňují například výkon multilaterálních daňo-

vých kontrol. Kontroly pak probíhají souběžně ve více členských státech, vyloučena není ani přímá účast daňových orgánů na území jiného členského státu. Výše uvedenými smlouvami o zamezení dvojího zdanění jsou tyto pravomoci specifikovány, či dokonce rozšiřovány.

VIII.7 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Daň z příjmů fyzických osob je daní přímou nebo nepřímou? Volbu zdůvodněte
2. Jaký je hlavní rozdíl mezi daní a poplatkem?
3. Které faktory ovlivňují podobu daňové soustavy?
4. Vyjmenujte a vysvětlete charakteristické znaky daňových rájů?
5. Jaký je rozdíl mezi vnitrostátním a mezinárodním dvojím zdaněním?
6. Objasněte dvě základní příčiny vzniku dvojího zdanění.
7. Jaký typ daní je zejména předmětem mezinárodních smluv o zamezení dvojího zdanění?
8. Jaké metody vyloučení mezinárodního dvojího zdanění znáte?
9. Proč není využíváno pouze metod úplného vynětí a úplného zápočtu
10. Které daně jsou předmětem harmonizace?
11. Zasahuje Evropská unie nějakým způsobem do uzavírání mezinárodních smluv o zamezení dvojího zdanění?

IX. ZACHÁZENÍ A OCHRANA MEZINÁRODNÍCH INVESTIC

prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.

Literatura: Baláš, V., Šturma, P. *Kurs Mezinárodního ekonomického práva*, Praha: C. H. Beck, 2007; Bělohávek, A. J., Hótová, R. *Cenová regulace z pohledu tuzemské, komunitární a mezinárodní úpravy a ochrany investic*, Ostrava: Sagit, 2008; Ondrůšek, P. *Právní pojem investice v mezinárodním hospodářském styku*, *Právník*, ročník 2000, č. 2; Růžicka, K. *Rozhodování sporů z mezinárodních investic*. *Obchodní právo*, ročník 1997, č. 2; Šturma, P. *Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů*, Praha: Linde, 2001.

Internetové zdroje: oficiální stránky MF ČR – www.mfcr.cz; oficiální stránky výkonného úřady prezidenta USA – www.ustr.gov

IX.1 CÍL KAPITOLY

Cílem této kapitoly je nastínit základní otázky, které se týkající problematiky mezinárodního pohybu investic – to je zejména otázku zacházení s investicemi cizích státních příslušníků a ochrany investic před zásahy hostitelských států. Současně bude nutné se věnovat otázce vymezení investice. Kapitola se nebude zabývat problematikou zacházení s investicemi v rámci EU, kde jsou stávající smlouvy mezi členskými státy ukončovány právě vzhledem ke specifikům této organizace a existenci komunitárního práva.

Problematika zacházení a ochrany investic je zajímavá z mnoha pohledů. Jedním je nesporně i to, že Česká republika čelí v posledním desetiletí řadě sporů právě z tohoto titulu.

IX.2 DEFINICE A DĚLENÍ MEZINÁRODNÍCH INVESTIC

Pojem „investice“ resp. „mezinárodní investice“ tak, jak je chápán mezinárodním ekonomickým právem, patří k otázkám vyvolávajícím diskuse mezi doktrínou a konkrétně promítnutou úpravou v právních normách. Společnou definici, která by byla obsažena v mezinárodní smlouvě či jiném prameni mezinárodního práva, nenalezneme. Jednotlivé existující definice se smlouva od smlouvy liší. To je mimo jiné dáno i účelem, pro který byla konkrétní smlouva přijata. Odborná právnícká i ekonomická literatura se snaží nalézt základní rysy odlišující investici od běžného umístění kapitálu na zahraničním trhu.

Učebnice **Baláš – Šturma** využila pro demonstraci obecných znaků právě ekonomickou definici jevu. Investice musí splňovat tři kumulativní kritéria:

- určitý ekonomický přínos, který
- je poskytnut na určitou dobu, a
- podnikatelské riziko, kdy budoucí odměna investora závisí na hospodářském výsledku podniku, do něhož vnesl investici.

Ekonomická literatura rozlišuje jednak přímé zahraniční investice, kdy investor z jedné země získá a řídí majetek v zemi jiné (transfer hmotného či nehmotného majetku, například koupě či výstavba továrny), jednak nepřímé, pasivní investování. Jmění, které je jen pasivně drženo a není přímo řízeno (např. akcie, bondy či jiné finanční nástroje), je považováno spíše za portfolio než za přímou investici.

Rozhodující pro to, co spadá do pojmu investice ve smyslu smlouvy, zabývající se její ochranou, jsou dnes konkrétní právní úpravy. Definice v nich se vyvíjejí. Jako příklad lze uvést případ Barcelona Traction (1970). Zde rozhodčí senát nepřiznal ochranu belgickým akcionářům kanadské společnosti, která operovala na území Španělska. Od vydání nálezu se státy snaží při uzavírání bilaterálních investičních smluv zahrnout do definice investice i akcie a tím tak rozšířit ochranu poskytovanou těmito smlouvami i na některé investice nepřímé.

Právní pojem investice v jednotné podobě neexistuje. Máme-li shrnout zkoumání v této oblasti, je možné konstatovat, že existuje řada definic

investice, které se v konkrétním vyjádření (tj. zejména širí postihovaných majetkových vztahů) liší. Základ právní úpravy je dán ve dvoustranných smlouvách, které využívají podobných definicí. Je nutné připomenout, že tak, jak se měnila podoba mezinárodní spolupráce, tak se měnil i pojem investice. Zatímco původně se ochrana a režim vztahovaly spíše jen na hmotný majetek, vývoj přinesl i podstatné rozšíření na oblast práv duševního vlastnictví a na tzv. administrativní práva (tedy práva typu udělení licence, nutná pro správné fungování konkrétního investičního projektu. Jako příklad lze uvést udělení licence k provozování televizního vysílání).

Příklad převzatý z webových stránek Ministerstva financí ČR uvádějících přehled sporů z investičních smluv:

1. *Britský podnikatel – William Nagel vs. ČR ve věci údajného porušení mezinárodní Dohody o ochraně investic s Velkou Británií postupem ČR při udělení licence na provozování mobilní telefonní sítě (spor Nagel vs. ČR)*
2. *European Media Ventures, S. A. – vs. ČR ve věci domnělého porušení Dohody o podpoře a ochraně investic uzavřené s Hospodářskou unií belgicko-lucemburskou. Jedná se o investice vložené do TV3 (spor EMV)*

IX.3 PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY

Základ právní úpravy tvoří v této oblasti mezinárodní smlouvy – **dvoustranné a mnohostranné**.

Mnohostranné (multilaterální) mezinárodní smlouvy se dotýkají dílčích otázek souvisejících s problematikou investic. Mnohostranná úmluva týkající se obecně zacházení s investicemi byla v minulosti vytvořena, nicméně nikdy nebyla státy podepsána (Mnohostranná dohoda o investicích – MAI). Aktivita byla přenesena na WTO. Doposud nejsou zřetelné žádné výsledky v tomto směru.

Z dalších mnohostranných úmluv, které se dotýkají naší problematiky, lze připomenout:

Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (Washington, 1965) – vyhl. č. 420/1992 Sb. Tato úmluva vytváří platformu pro řešení sporů z tzv. diagonálních vztahů, kdy na jedné straně stojí stát

disponující možnou imunitou, a na straně druhé zahraniční osoba investující v daném státě. Na rozdíl od případů, na které pamatují níže uvedené dvoustranné smlouvy, předpokládá se aplikace této úmluvy na situace, kdy existuje smlouva mezi státem a zahraničním investorem a strany se dohodnou na svěření sporů k rozhodování senátu ustanovenému dle této úmluvy. Úmluva obsahuje regulaci celého řízení včetně zrušení a výkonu rozhodnutí. Realizací administrativní stránky je pověřeno ICSID – *International Centre for Settlement of Investment Disputes*.

Úmluva o mnohostranné agentuře pro investiční záruky (Soul, 1985) – sdělení FMZV č. 500/1992 Sb. Cílem je zřízení agentury v souladu s článkem 2 podpora přílivu investic pro výrobní účely zejména do rozvojových členských zemí. Tímto doplňuje režim vytvořený Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj (dále jen „Banka“), Mezinárodní finanční korporací a dalšími mezinárodními finančními institucemi pro rozvoj. Definice investice pro účely činnosti této agentury obsahuje článek 12.

Dohoda k Energetické chartě (Lisabon, 1994) – sdělení MZV č. 372/1999 Sb. Tato úmluva se zabývá energetickou podporou ve smluvních státech. Zahrnuje státy EU, státy východní Evropy a část států asijských. Pro svůj účel obsahuje i definici investice a to v poměrně širokém vymezení.

Základ právní úpravy tvoří **dvoustranné (bilaterální) smlouvy** o zacházení s investicemi a ochraně investic. Trend, kdy byly uzavírány především mezi zeměmi vyvážejícími a zeměmi přijímajícími investice, se změnil. Od počátku 90. let lze pozorovat i situaci, kdy země neprojevující tak výrazné znaky vývozu či přijímání investic uzavírají tyto smlouvy.

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, jsou mezi státy EU tyto smlouvy vypovídány, resp. lze očekávat jejich výpovědi a ukončení platnosti. Materiály OSN uvádějí v polovině první dekády třetího tisíciletí existenci více než 2100 takovýchto dohod vážících 173 státy. Tyto dohody mají dva základní cíle: a) ochranu investice proti znárodnění či jiným majetkovým zásahům tohoto typu, b) volný transfer kapitálů a osob do a ze země.

Odborná literatura dělí tyto dohody na dohody **prvé, druhé a třetí generace**. Dohodami první generace (evropský model) se nazývající takové smlouvy, jejichž základním cílem bylo zajištění ochrany investice investora z vyspělého státu na území státu druhého. Soustředily se zejména na ošet-

ření této otázky včetně náhrady za znárodněnou investici. Tyto dohody opomíjejí fázi před-investiční. Dohody tzv. druhé generace (americký model) mimo již uvedeného obsahují regulaci i fáze před-investiční, tedy fáze vstupu investice na trh. Dohody třetí generace jdou ještě dále v liberalizaci mezinárodního toku investic tím, že obsahují tzv. „*performance requirements*“. Ty znemožňují státům podmínit vstup a realizaci investice plněním specifických podmínek, které by byly v rozporu s nediskriminačním přístupem ke kapitálovým tokům.

Česká republika využívá zejména (zjevnou výjimkou je smlouva s USA) dohody evropského typu.

IX.4 ANALÝZA SMLOUVY O ZACHÁZENÍ S INVESTICEMI A OCHRANĚ INVESTIC

Do jisté míry lze hovořit o modelovém schématu takovéto smlouvy (např. USA vycházejí při negociaci přímo z modelových smluv). Obsahuje:

- a) definici investice,
- b) způsob zacházení s mezinárodní investicí před a při vstupu,
- c) ochrana investic,
- d) řešení sporů mezi státy a řešení sporů mezi investorem a státem.

ad a) Definice „investic“ ve dvoustranných dohodách směřují spíše k širokému vymezení kapitálu umístěného na území jiného státu. Zasahuje prakticky veškeré hmotné, nehmotné věci, práva duševního vlastnictví, peníze a veřejnoprávní koncese. V dohodách se objevuje v podstatě až na určité výjimky (dohoda s USA) jednotná definice. Její struktura zahrnuje:

- **obecnou část** (například: pojem „investice“ označuje každou majetkovou hodnotu investovanou v souvislosti s hospodářskými aktivitami investorem jedné smluvní strany na území druhé smluvní strany v souladu s právním řádem druhé smluvní strany),
- **demonstrativní výčet** práv a věcí, které mohou být považovány za investici.

Termíny, obsažené v mezinárodních smlouvách značně rozšiřují definice tak, jak je přijímá ekonomická literatura.

Příklad vybraný ze smlouvy mezi ČSFR a Řeckem. Prakticky obdobnou definici nacházíme ve většině smluv.

(1) „Investice“ znamená každý druh aktiv a zahrnuje zejména, nikoliv však výlučně:

- a) movitý a nemovitý majetek a jiná majetková práva jako hypotéky, zástavy nebo ručení,
- b) akcie, vklady a obligace společnosti a jiné formy účasti na společnosti,
- c) půjčky, nároky na peníze nebo jakékoliv plnění podle smlouvy, které má finanční hodnotu,
- d) duševní majetková práva, goodwill, technické procesy a know-how,
- e) podnikatelská oprávnění vyplývající ze zákona nebo ze smlouvy, včetně oprávnění k průzkumu, kultivaci, těžbě nebo využívání přírodních zdrojů.

Jako další příklad lze uvést smlouvu **mezi ČSFR a USA**:

1. Pro účely této dohody

a) „investice“ označuje jakýkoli druh investice na území jedné smluvní strany, která je vlastněna nebo je přímo či nepřímo kontrolována státními příslušníky nebo společnostmi druhé smluvní strany, jako je akcie, pohledávka, smlouva o službách a investiční smlouva, a zahrnuje:

- i) hmotné a nehmotné vlastnictví, včetně práv jako jsou hypotéky, zástavy a ručení;
- ii) společnost nebo akcie či jiné podíly na společnosti, nebo podíly na jejích aktivech;
- iii) peněžní pohledávky nebo nároky na plnění, které mají ekonomickou hodnotu a které jsou spojené s investicí;
- iv) duševní vlastnictví, které zahrnuje mezi jiným práva vztahující se k
 - literárním a uměleckým dílům, včetně zvukových nahrávek,

- vynálezům ve všech oborech lidského úsilí,
 - průmyslovým vzorům,
 - uspořádání částí polovodičových integrovaných obvodů,
 - obchodním tajemstvím a důvěrným podnikatelským informacím, a
 - obchodním a servisním známkám a názvům výrobků,
- v) jakékoliv právo vyplývající ze zákona nebo kontraktu, a jakékoliv oprávnění a povolení v souladu se zákonem, včetně koncesí na vyhledávání, kultivaci, těžbu nebo využívání přírodních zdrojů;.....“

ad b) Zacházení s mezinárodní investicí. Dohody stojí zpravidla na následujících zásadách:

- **zajištění národního režimu, tj. zacházení ne méně výhodného, než stát dává svým vlastním investorům.** Tento režim prošel určitým vývojem. Od odmítání rozvinutými státy a požadování minimálního mezinárodního standardu až k tomu, že se tato zásada stala nedílnou součástí mezinárodních investičních smluv. Jeho uplatnění se může lišit také v tom, zda je poskytován jen pro fázi po vstupu nebo již také pro fázi před vstupem. V konkrétním znění dohod jsou obsaženy výjimky z národního režimu pro určité oblasti.
- **zajištění režimu nejvyšších výhod, tj. s určitými výjimkami (vztahy v rámci integrací, vztahy v rámci celních unií, atd.) režimu ne méně příznivému, než uděluje stát investorům třetích států.**
- **závazek podporovat a chránit na svém území investice investorů druhé smluvní strany, připouštět je v souladu se svým právním řádem, poskytovat jim řádné a spravedlivé zacházení a ochranu.**

Zřizování a likvidace mezinárodní investice. Na několika místech jsme narazili na to, zda a jak přijaté režimy zasahují otázku „po“ vstupu nebo již „před“ vstupem. Státy se vzájemně zavazují (či v různé míře projevují vůli) umožnit bezproblémový vstup zahraničního investora na své území. Tento závazek je pravidelně determinován samotnou dohodou, která se v naplňování obsahu této zásady „uchyluje“ jednak k národnímu právnímu řádu, jednak stanoví přímo výše uvedené zásady národního zacházení a zacházení dle nejvyšších výhod. Se zřizováním souvisí i otázka likvidace investice, kdy by investor měl mít zajištěny základní práva, tj. právo na

částečnou či úplnou likvidaci investice, přičemž hostitelský stát mu v tom sice nemůže bránit, ale může stanovit podmínky pro likvidaci, a poté musí všemi prostředky v rámci svého právního řádu umožnit její uskutečnění a zejména volný převod prostředků do zahraničí.

ad c) **Ochrana mezinárodní investice.** Základ problematiky řešení sporů z mezinárodních investic dnes tvoří bilaterální smlouvy. Pokud jde o již uvedenou Washingtonskou úmluvu, ta obsahuje jen vlastní řízení a výkon rozhodčího nálezu. Dvoustranné smlouvy jsou pokud jde o ochranu investic postaveny na následujících zásadách:

- je potvrzeno právo státu na vyvlastnění, resp. jakékoli majetkové opatření mající stejný účinek jako znárodnění,
- tyto zásahy musí být zásahy z titulu veřejného zájmu, a na základě zákona, a
- na nediskriminačním základě, a
- při poskytnutí okamžité, přiměřené a účinné náhradě, realizované bez prodlení (ta se rovná tržní hodnotě investice bezprostředně před vyvlastněním nebo před okamžikem, kdy se vyvlastnění stalo veřejně známým), a
- náhrada bude obsahovat úroky až do doby platby, a současně
- bude volně převoditelná do zahraničí. Současně má investor právo na neodkladné přezkoumání svého případu a ohodnocení investice soudním nebo jiným nezávislým orgánem.

ad d) Řešení sporů. Uvedená ustanovení jsou doplněna mechanismem pro řešení sporů. Jednak se jedná o řešení sporů mezi oběma zavázanými státy, jednak o mechanismus řešení sporů mezi investorem a hostitelským státem. Stát se pro tyto případy vzdává procesní i exekuční imunity.

Typy dohodnutého řízení jsou různé: ad hoc dle pravidel UNCITRAL, dle Washingtonské úmluvy.

IX.5 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Uveďte znaky mezinárodní investice z pohledu ekonomického a právního.
2. Na příkladu některé z mezinárodních smluv definujte investici.
3. Uveďte prameny mezinárodního investičního práva.
4. Analyzujte základní zásady, na kterých jsou postaveny dvoustranné smlouvy o zacházení s investicemi a ochraně investic.
5. Uveďte principy ochrany investic tak, jak jsou upraveny v dvoustranných smlouvách o zacházení s investicemi a ochraně investic.
6. Uveďte, jak jsou řešeny spory z nedodržení dohodnutého režimu zacházení a ochrany investic.

X. MEZINÁRODNÍ PŘEPRAVNÍ PRÁVO

JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D.

Literatura: Kučera, Z., Pauknerová, M., Růžička, K. a kol. *Právo mezinárodního obchodu*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008; Rozehnalová, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2006. Sedláček, P. *Úmluva CMR (komentář)*. *Mezinárodní silniční nákladní doprava*. Praha: 1. VOX – Nakladatelství, 2009; Pakosta, V. *Přeprava nebezpečných věcí po silnici*. 4. vydání. Vyškov: Kusák, 1995; Petruncík, P. *Přeprava nebezpečných věcí po silnici podle restrukturalizované Dohody ADR*. 1. vydání. Praha: ČESMAD BOHEMIA, 2009; Thume, K. H., Demuth, K., Fremuth, F. a kol.: *Kommentar zur CMR. Übereinkommen über den Beförderungsvetrag im internationalen Straßengüterverkehr*. 2. vydání. Frankfurt am Main: Verlag Recht und Wirtschaft, 2007; *International Chamber of Commerce: Clean Transport Documents*. Publication No. 283. Paris: ICC, 1992. Clarke, M. A.: *International Carriage of Goods by Road CMR*. 5. vydání. London: Informa Law, 2009.

Internetové stránky: oficiální stránky Ministerstva dopravy – www.mdcz.cz; www.fiata.com; www.prodopravce.cz; www.iccwbo.org/policy/transport

X.1 CÍL KAPITOLY

Vzhledem k tomu, že je tato publikace zaměřena na mezinárodní ekonomické právo, soustředí se tato kapitola na problematiku mezinárodní přepravy právě z pohledu této regulace a vyhýbá se rozsáhlejšímu výkladu otázek mezinárodního přepravního práva, které jsou předmětem práva soukromého.

S ohledem na to si klade tato kapitola za cíl poskytnout přehled mezinárodně-smluvní regulace mezinárodní přepravy a poukázat na ty otázky unifikované úpravy, které souvisejí s jevy regulovanými mezinárodním ekonomickým právem.

X.2 ÚVODNÍ POZNÁMKY

Vzhledem k tomu, že se výměna zboží (a bezesporu také realizace subdodavatelských vztahů v rámci smlouvy o dílo) neobejde bez transferu věcí z místa na místo a že v drtivé většině případů smluvní strany „základní transakce“ nedisponují dopravními prostředky, lze při realizaci mezinárodního obchodu mezinárodní přepravu považovat za nejfrekventovanější smluvní typ (typový právní vztah) po kupní smlouvě.

Za mezinárodní přepravní právo lze označit soubor právních norem, které regulují vztahy mezi dopravci a přepravci (resp. cestujícími v osobní přepravě) v situacích s mezinárodním prvkem. Přepravou se přitom rozumí výsledek dopravní činnosti. Při tomto vymezení je zřejmé, že mezinárodní přepravní právo představuje poměrně rozsáhlou materii. Není – s ohledem na účel této publikace – možné poskytovat i jen obecný přehled o obsahu všech předpisů, které mezinárodní přepravní právo tvoří. Mezinárodní (ekonomické) právo ingeruje do regulace mezinárodní přepravy proto, že státy jako subjekty mezinárodního práva unifikovanou úpravou poskytují specifickou garanci realizace právních vztahů pro jejich soukromoprávní účastníky, a to s ohledem na potřebu podpořit ekonomické aspekty obchodu, s nímž přeprava úzce souvisí. Je tedy mezinárodněprávní povinností států regulovat mezinárodní přepravy právě takovým způsobem, který vyplývá z unifikované úpravy.

Historicky vykazuje právě mezinárodní přepravní právo vysokou míru ochoty k unifikaci. Multilaterální unifikační snahy v oblasti mezinárodní přepravy se vyskytly již v 19. století. To je dáno přirozeně tím, že velká odlišnost postupů při realizaci dopravních i přepravních činností (za situace, kdy se na výsledku podílí za sebou často i několik dopravců) může vést až k faktické nemožnosti realizovat přepravní transakci, nebo přinej-

menším zakládá velkou míru nejistoty v oblasti vzájemných odpovědnostních vztahů.

X.3 OBECNÝ VÝKLAD

Transfer věcí a osob z místa na místo lze realizovat s využitím různých právních nástrojů, resp. smluv. Ty lze souhrnně označit jako smlouvy o dopravě. Základním smluvním typem je smlouva přepravní, vedle ní to jsou pak smlouva zasilatelská, smlouva o provozu dopravního prostředku a smlouva o nájmu dopravního prostředku. Tyto smluvní typy je třeba od sebe striktně odlišovat, neboť obsah závazků z nich plynoucích je vždy jiný, byť s přepravou všechny úzce souvisejí. Mezinárodní právo vstoupilo, jak plyne ostatně z řečeného, pouze do regulace přepravní smlouvy, ostatní smlouvy o dopravě unifikovány nejsou a jejich regulace je ponechána výhradně prostředkům kolizního práva a nestátních prostředků regulace; v úvahu přicházejí toliko unifikační snahy soukromého charakteru (například v rámci činnosti Mezinárodní obchodní komory v Paříži).

Je rovněž třeba zdůraznit, že nestátní prostředky regulace jsou významným doplňkem k mezinárodně-smluvní úpravě mezinárodní přepravy. Mají totiž zásadní vliv na vytváření obchodních zvyklostí v této oblasti a zejména na tvorbu standardizovaných prostředků uzavírání smluv; mezi aktivní subjekty v této oblasti patří Mezinárodní federace zasilatelských sdružení (FIATA), která se, mimo obhajoby zájmů svých členů, zabývá také tvorbou jednotných formulářů používaných v rámci přepravních operací.

Ve vztahu k mezinárodně-smluvní úpravě je třeba rovněž zdůraznit důležité okolnosti její aplikovatelnosti. Aplikace mezinárodních smluv má své meze, po jejichž překročení se kurčení právního režimu používá kolizní právo. Jedná se o tyto typové situace:

- a) přímá úprava nedopadá věcně na určitou situaci vůbec, neboť se nejedná o (mezinárodní) přepravní smlouvu,
- b) posuzovaná věc je sice mezinárodní přepravou podle obecné definice, ale nejsou splněna specifická definiční kritéria přímé úpravy,

- c) posuzovaná věc je sice mezinárodní přepravou podle kritérií přímé úpravy, ale ta se nevztahuje na určitou situaci, neboť nejsou splněna teritoriální kritéria aplikovatelnosti (některé přímé nástroje požadují, aby byly mezinárodní smlouvou vázány všechny relevantně dotčené státy, pro aplikovatelnost jiných postačí, je-li vázán jediný relevantně dotčený stát, zpravidla stát odeslání zboží),
- d) mezery v přímé úpravě – situace, kdy určitý vztah odpovídá definičním kritériím mezinárodní přepravní smlouvy podle určité přímé úpravy, ale tato úprava regulaci některé otázky neobsahuje; v takovém případě se postupuje podle obecných pravidel pro vyplňování mezer v přímé úpravě.

Unifikované úpravy mezinárodního přepravního práva pro účely své aplikovatelnosti stanoví individuálně mezinárodní prvek; ten zpravidla kombinuje dvě okolnosti:

1. definuje „mezinárodnost“ vztahu tím, že místo odeslání a určení zboží jsou na území různých států, nebo že přes území jiného státu alespoň částečně probíhá přeprava, i když je stát odeslání i stát určení shodný,
2. teritoriální podmínku své aplikovatelnosti; zpravidla pro použitelnost unifikované úpravy postačí, nachází-li se místo odeslání na území smluvního státu této úpravy.

X.4 PRAMENY UNIFIKOVANÉ REGULACE MEZINÁRODNÍHO PŘEPRAVNÍHO PRÁVA

Nástroje přímé regulace mezinárodní přepravy lze vhodně dělit podle dvou zažitých kritérií, jednak podle kritéria druhu použitého dopravního prostředku (to je podrobněji uplatněno v kapitole X.4.1), jednak podle typového normotvůrce.

X.4.1 Mezinárodněsmluvní přímá úprava

A. Železniční přeprava

Základem regulace mezinárodní přepravy po železnici je **COTIF** – Úmluva o mezinárodní železniční přepravě (jež byla publikována vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 8/1985 Sb.), jejíž významnou revizi představuje Vilniuský protokol z roku 1999 (jenž byl publikován sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 49/2006 Sb. m. s.) a vedl v souladu s předpisy komunitárního práva k liberalizaci poskytování přepravních služeb.

Podstatná regulace vlastní mezinárodně-přepravní transakce je však obsažena v přípojkách ke COTIF, konkrétně:

- a) **CIV**, tj. v přípojkou A ke COTIF, pod názvem Jednotné právní předpisy pro smlouvu o mezinárodní železniční přepravě cestujících a zavazadel,
- b) **CIM**, tj. v přípojkou B ke COTIF, pod názvem Jednotné právní předpisy pro smlouvu o mezinárodní železniční přepravě zboží.

Součástí CIM jsou přitom další relativně samostatné soubory pravidel sloužící k regulaci specifických otázek, konkrétně:

- **RID** – Řád pro mezinárodní železniční přepravu nebezpečného zboží (publikován sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 19/2007 Sb. m. s.),
- **RIP** – Řád pro mezinárodní železniční přepravu vozů přepravců (příloha 5 ke COTIF),
- **RICo** – Řád pro mezinárodní železniční přepravu kontejnerů (příloha 6 ke COTIF),
- **RIEx** – Řád pro mezinárodní železniční přepravu spěšnin (příloha 7 ke COTIF).

Československo bylo v minulosti smluvním státem **SMGS** – Úmluvy o mezinárodní železniční nákladní přepravě, která platila zejména v okruhu bývalých socialistických států. V případě přeprav do/z těchto států dochází ke změně režimu CIM na režim SMGS, resp. naopak.

B. Silniční přeprava

S ohledem na všeobecný útlum používání železniční dopravy, která je využívána ponejvíce pro velkoobjemové a opakované přepravy v dálkových relacích mezi subjekty, které disponují připojením na železniční síť, patří z hlediska četnosti primát dopravě silniční, jež je schopna mnohem pružněji reagovat jak na faktickou stránku přepravy (rychlost přistavení vozidel, absence nutnosti překládek apod.), tak na vyvíjející se cenové podmínky trhu.

Páteří regulace mezinárodní silniční nákladní dopravy je **CMR** – Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční dopravě (jež byla publikována vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 11/1975 Sb.), a to ve znění **Ženevského protokolu z roku 1978** (jenž byl publikován sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 108/2006 Sb. m. s.), který přinesl modifikaci odpovědnostního režimu dopravce.

Ke zjednodušení pravidel mezinárodní přepravy v oblasti celních formalit vedla **TIR** – Celní úmluva o mezinárodní přepravě zboží na podkladě karnetu (publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 61/2008 Sb. m. s.). Dalším významným předpisem, zejména s ohledem na doplnění režimu odpovědnosti podle CMR, je **ADR** – Evropská dohoda o mezinárodní silniční přepravě nebezpečných věcí (publikovaná vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 64/1987 Sb.).

Za doplňkové prameny mezinárodního přepravního práva v silniční nákladní dopravě lze považovat **ATP** – Dohodu o mezinárodních přepravách zkazitelných potravin a specializovaných prostředcích určených pro tyto přepravy (poslední úplné znění bylo vyhlášeno sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 64/2004 Sb. m. s.) a **AETR** – Evropskou dohodu o práci osádek vozidel v mezinárodní silniční dopravě (publikovanou vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 108/1976 Sb.).

Mezinárodní silniční přeprava osob je regulována **CVR** – Úmluvou o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční přepravě cestujících a zavazadel (jež byla publikována sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2006 Sb. m. s.).

C. Letecká doprava

Letecká doprava už v době svého masivního rozvoje ve 30. letech 20. století získala přímou úpravu. Tak byl založen tzv. varšavský systém regulace mezinárodní letecké přepravy, jehož základem byla **Varšavská úmluva** o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě (jež byla publikována v č. 15/1935 Sb. z. a n.). Varšavská úmluva byla v historii mnohokrát revidována, Československo, resp. Česká republika se však na některých změnách nepodílela (např. na Guatemalském protokolu a na čtyřech Montrealských protokolech), je však vázána revizí obsaženou v Haagském protokolu z roku 1955 (byl publikován vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 15/1966 Sb.) a Guadalajaraskou úmluvou o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě prováděné jinou osobou než smluvním dopravcem z roku 1961 (byla publikována sdělením ministra zahraničních věcí č. 27/1968 Sb.).

Poměrně velké množství novelizací Varšavské úmluvy vedlo ke vzniku myšlenky rekodifikace úpravy přepravní smlouvy v mezinárodní letecké dopravě. Po mnoha odkladech spatřila v roce 1999 světlo světa **Montreal-ská úmluva** o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě (publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 123/2003 Sb. m. s.), která nahrazuje Varšavskou úmluvu, resp. ztělesňuje konsolidovanou podobu závazků vyplývajících z varšavského smluvního systému, ve znění pozdějších změn.

Pro aplikaci správné mezinárodně-smluvní úpravy je však třeba vždy zohlednit fakt, že smluvní státy Varšavské smlouvy nejsou totožné se smluvními státy Montrealské úmluvy a je třeba použít jen tu z obou smluv, která zavazuje oba dotčené státy a vytváří tak závazek z partikulárního mezinárodního práva. K tomu je třeba rovněž zohlednit podle podobného principu fakt, že se liší rovněž smluvní státy jednotlivých protokolů k Varšavské úmluvě.

D. Vodní doprava

Říční (resp. vnitrozemská) plavba je regulována v podmínkách mezinárodního přepravního práva na regionální úrovni – příkladem jsou Jednotné přepravní podmínky na Dunaji či Rýnské konosamentní podmínky. Jedinou významnější multilaterální mezinárodně-smluvní regulací říční plavby, na níž participuje i Česká republika, představuje **CMNI** – Budapešťská úmluva o smlouvě o přepravě zboží po vnitrozemských vodních cestách (jež byla publikována sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 32/2006 Sb. m. s.).

Regulace námořní přepravy má letitou tradici, zejména v podobě **Haagských konosamentních pravidel** (Mezinárodní úmluvě o sjednocení některých pravidel pro konosamenty) z roku 1924; tato pravidla byla revidována dvěma protokoly, tzv. Haagsko-visbyskými pravidly, v roce 1968 a 1979. Česká republika však není smluvním státem této mezinárodně-smluvní úpravy.

Haagská konosamentní pravidla mají nahradit **Hamburská konosamentní pravidla** (Úmluva OSN o námořní přepravě zboží), která jsou progresivní a moderní úpravou mezinárodního přepravního práva. Česká republika je smluvním státem této mezinárodní smlouvy (byla publikována sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 193/1996 Sb.), avšak míra její ratifikace hospodářsky významnějšími státy je stále nízká, proto je její reálný význam poměrně malý.

X.4.2 Komunitární regulace

Ke zefektivnění regulace mezinárodní přepravy přispívá rovněž komunitární úprava, a to konkrétně nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1370/2007 o veřejných službách v přepravě cestujících po železnici a silnici a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 1191/69 a č. 1107/70 a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1371/2007 o právech a povinnostech cestujících v železniční přepravě. Podstatnou měrou ke zkvalitnění služeb a ke zlepšení soutěžního prostředí přispěla regulace obsažená v nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 kterým se stanoví

společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91. Ve vztahu k tomuto nástroji Evropský soudní dvůr posuzoval, zda není v rozporu se závazky plynoucími pro členské státy z Montrealské úmluvy v oblasti rozsahu odpovědnosti; ve svém rozsudku ve věci C-344/04 (IATA a ELFAA proti Department for Transport) konstatoval, že nikoliv.

X.4.3 Dvoustranné mezinárodní smlouvy

Česká republika je vázána celou řadou dvoustranných mezinárodních smluv, a to zejména v oblasti letecké a silniční dopravy. Ty stanoví často speciální pravidla v některých otázkách regulovaných výše uvedenými multilaterálními mezinárodními smlouvami. Stranou nemohou zůstat ani mezivládní dohody, které upravují především pravidla realizace přeprav s přihlédnutím k potřebám železničních pohraničních přechodových stanic. Úplný přehled těchto závazků je k dispozici na webových stránkách Ministerstva dopravy.¹⁴

X.5 MEZINÁRODNĚ-EKONOMICKÉ ASPEKTY MEZINÁRODNĚ-PŘEPRAVNÍHO PRÁVA

Nejvýznamnějším aspektem ekonomické povahy je v mezinárodním přepravním právu regulace odpovědnosti. Zpravidla se sice jedná o úpravu objektivní odpovědnosti dopravce (za ztrátu a poškození zboží, za překročení dodací lhůty, resp. za poškození zdraví), nicméně předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou nastaveny velmi rigidně. Jakkoli vystupuje dopravce jako profesionál, leží velké břímě odpovědnosti za zásilku, zejména za její obsah, balení a ložení, na přepravci (odesílateli). V praxi proto často dochází ke vzniku škody, nicméně odpovědnost dopravce za ni nevznikne,

¹⁴ http://www.mdcz.cz/cs/Legislativa/Legislativa/Mezinarodni_smlouvy/.

poněvadž mu nelze přičítat porušení právní povinnosti vyplývající z přepravní smlouvy (například přirozený úbytek volně loženého zboží, poškození zboží vlivem špatného uložení ve voze apod.).

Uvedený soukromoprávní konstrukt odpovědnosti je doplněn ale také významným mezinárodně-ekonomickým vlivem, a to konkrétně v oblasti limitace náhrady škody. Mezinárodní smlouvy regulují výši nároku na náhradu škody pouze v limitech stanovených s využitím dvou mechanismů, které využívají přepočtu:

- a) tzv. zlatým švýcarským frankem, tj. frankem o váze 10/31 gramů a ryzosti 0,900; kurs zlatého švýcarského franku již banky nevyhlašují, přesto je třeba jej deklarovat zejména pro potřeby soudních řízení, resp. všeobecně k uplatnění nároků z odpovědnosti za škodu; proto lze doporučit obrátit se s formálním dotazem na Českou národní banku, která pro tyto účely vydává potvrzení o kursu zlatého švýcarského franku. Mechanismus určení limitu náhrady škody tímto způsobem používá například CMR ve znění před ratifikací Ženevského protokolu (součinem hrubé váhy poškozeného zboží a zlatého švýcarského franku), či CVR.
- b) s využitím SDR (Special Drawing Rights), tzv. zvláštního práva čerpání; jedná se o jednotnou měnovou a účetní jednotku užívanou v rámci Mezinárodního měnového fondu. SDR tvoří hlavní rezervní aktivum Mezinárodního měnového fondu a odvozuje se od průměrné hodnoty měn USA, Německa, Japonska, Francie a Velké Británie. Od roku 1999, kdy bylo zavedeno euro, jsou měnami v koši Americký dolar, Euro, Libra šterlinků a Japonský jen. Mezinárodní měnový fond přiděluje SDR svým členům na základě výše jejich členských kvót. Rozsah náhrady škody je tak limitován například 8,33 násobkem SDR za kilogram hrubé váhy (poškozené, ztracené) zásilky; tento mechanismus používá například Ženevský protokol k CMR.

Vzhledem k tomu, že kurs zlatého švýcarského franku, ani SDR není příliš vysoký, dochází v praxi často k tomu, že u hodnotnějších zásilek (například u strojů či strojírenských výrobků) limit nepokryje ani skutečnou škodu. K řešení této situace se nabízejí dvě cesty:

- a) institut udané hodnoty – v takovém případě se v přepravním dokladu uvádí udaná hodnota zboží a dopravce odpovídá v rozsahu této udané hodnoty; využití tohoto institutu je však vázáno na povinnou náhradu dopravci,
- b) komerční pojištění – z hlediska praktického se jeví nejvhodnější cestou, pokud přepravce, který nese odpovědnost za škodu na zboží (například v závislosti na rozdělení odpovědnosti mezi prodávajícího a kupujícího podle dodacích podmínek Incoterms), uzavře pojistnou smlouvu; tato cesta se může jevit nákladnější, nicméně pokud obchodník tento systém využívá častěji, je schopna pojišťovna nabídnout i výhodnější cenové podmínky, nadto v případě vzniku škody přepravce komunikuje pouze s pojišťovnou v rámci právního vztahu, jehož je sám účastníkem a je schopen jej tedy existenciálně ovlivnit.

X.6 KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Jaké typové prameny regulují mezinárodní přepravní smlouvy a jaké je jejich pořadí použitelnosti?
2. Co je to CIM?
3. Jaký existuje vztah mezi Haagskými konosamentními pravidly a Hamburskými konosamentními pravidly?
4. Jak jsou stanovovány limity pro nárok na náhradu škody v mezinárodním přepravním právu?

XI. SLOVNÍČEK VYBRANÝCH VÝRAZŮ

JUDr. Jan Havlíček

Mgr. Tereza Vojtová

ACP (Státy karibské, africké a pacifické skupiny) – Skupina ACP je název pro 77 zemí Afriky, Karibiku a oblasti Tichomoří. V roce 2001 se stala součástí ACP Kuba, nicméně tato nepřistoupila k uzavíraným dohodám s EU a stále se hledá právní rámec pro řešení vztahů.

Agenda 2000 – reformní plán Evropských společenství pro léta 2000–2006 zaměřený na posilování unie za současného nabírání nových členů. Zahnuje i společnou zemědělskou politiku.

Agenda 21 – program pro jednadvacáté století. Jedná se o prohlášení z roku 1992 učiněné v Riu de Janeiru na půdě konference Organizace spojených národů.

APEC – Asijsko-pacifické hospodářské společenství. Jedná se o organizaci sdružující 21 zemí světa a produkující polovinu HDP světa. Společenství má za cíl zlepšovat vztahy mezi členskými státy.

ASEAN – Sdružení národů jihovýchodní Asie. Osm členů této organizace je součástí WTO – Brunej, Kambodža, Indonésie, Malajsie, Myanmar, Filipíny, Singapur a Thajsko. Další členové ASEANu – Laos a Vietnam – vyjednávají přistoupení k WTO.

Basilejská úmluva – multilaterální úmluva zabývající se nebezpečnými odpady. Smlouvu podepsalo 90 zemí světa.

Bitva forem – resp. „bitva formulářů“. Problém z praxe vznikající buď v důsledku zasílání dodatků, změn, popření, revizí atd. již navrženého textu smlouvy mezi stranami, nebo v důsledku uzavírání smluv, kdy každá ze stran nabízí své vlastní obchodní podmínky.

Bojkot – nátlakový prostředek k prosazení konkrétního zájmu. Může mít formu odmítání nákupu či prodeje konkrétního zboží např. kvůli jeho původu.

Caricom – Karibské společenství. Zahrnuje 15 států.

Celní kodex – je předpisem, který vznikl až následně po společném celním sazebníku. Cílem tohoto nařízení bylo sjednocení do té doby roztržitých nahrazení dvou nebo více celních území jedním celním územím a to tak, že evropských a národních předpisů a jednotné definování pojmů.

Celní unie – cla a jiné úpravy omezující obchod mezi zeměmi unie jsou odstraněny. Vůči třetím státům je realizována společná celní politika.

CITES – úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin. Multilaterální mezinárodní úmluva z oblasti ochrany životního prostředí.

Doktrina účinků – *effects doctrine*, připouští exteritoriální aplikaci veřejného práva v případě, že jednání, na které je aplikováno, má účinky uvnitř území státu.

Dokumentární akreditiv – způsob úhrady zboží jak ve vnitrostátním, tak v mezinárodním obchodě. Uzavřením smlouvy o otevření akreditivu se banka zavazuje, že poskytne osobě třetí určité plnění, pokud budou splněny akreditivem vymezené podmínky, tedy předloženy předem vymezené dokumenty.

Dokumentární inkaso – forma platebního styku. Vydání dokumentů bankou, a následně i zboží (běžně) přepravcem, je podmíněno zaplacením příslušné částky, akceptací směnky, případně i splněním dalších podmínek.

Dumping – situace mezinárodní cenové diskriminace, kdy je určitý produkt prodáván týměž producentem za rozdílnou cenu v různých zemích.

ECOSOC – viz Hospodářská a sociální rada.

Ekonomické sankce – mezinárodní sankce, jejichž obsahem je opatření v ekonomické, resp. obchodní oblasti. Mohou spočívat v úplném zákazu provádění obchodních a finančních transakcí, omezení vývozu určitého jiného zboží apod.

ESVO – neboli Evropské sdružení volného obchodu. Je jednou z evropských zón volného obchodu a to mezi Islandem, Norskem, Švýcarskem a Lichtenštejnem.

Evropské dohody – tímto termínem jsou označovány dohody uzavírané od počátku devadesátých let mezi Evropskými společenstvími a zeměmi střední a východní Evropy. Státy a Evropská společenství se v nich zavazovaly k vytvoření oblasti volného obchodu a k těsné spolupráci v dalších oblastech. Poskytovaly perspektivu přijetí za člena.

Evropský hospodářský prostor – vznikl 1. ledna 1994 uzavřením smlouvy mezi Evropským sdružením volného obchodu (mimo Švýcarska) a Evropskými společenstvími. Ta umožnila zemím Evropského sdružení volného obchodu účastnit se Evropského jednotného trhu. Vytváří v obchodní části preferenční režim oblasti volného obchodu.

Evropská společenství – společný název pro Evropské hospodářské společenství, Evropské společenství uhlí a oceli a Evropské společenství pro atomovou energii.

Exportní garance – působení státu v oblasti podpory exportérů přebíráním určitého typu rizik ve vztahu k zahraničnímu klientovi a poskytnutí záruk tam, kde záruky poskytované na čistě komerčním základě by byly nedostačující.

FAO – organizace pro výživu a zemědělství. Jedná se o specializovanou agenturu při OSN sídlící v Římě. Cílem této organizace je zajištění dostatku potravin a vody pro obyvatele rozvojových zemí.

Factoring mezinárodní – obchodně finanční operace přes hranice spočívající v odkupování krátkodobých obchodních pohledávek nižší hodnoty s nebo bez přechodu rizika bonity.

FIDIC – Mezinárodní federace národních asociací nezávislých konzultačních inženýrů.

Force Majeure – smluvní doložka pokrývající situaci, kdy se stane plnění nemožným.

Forfaiting – obchodně finanční operace spočívající v odkupování krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých pohledávek vyšší hodnoty.

Formulářové smlouvy – smlouva obsahující část individualizovanou zahrnující údaje jedinečné pro každou operaci a část obsahující dodací podmínky, které se stávají součástí smlouvy skrze doložku o jejich včlenění.

Forward – dohoda mezi dvěma stranami, jejichž předmětem je závazek prodat a koupit určité množství podkladového aktiva k určitému dni za předem stanovenou realizační cenu.

Franchising mezinárodní – transakce přes hranice, při níž dochází ke skloubení nákupních a prodejních technik jedné strany s tvůrčími schopnostmi strany druhé postavených současně na obchodní známce, obchodním jménem, speciálním symbolu apod.

Futurity – závazek jedné strany v určité době koupit určité množství měny za určitou cenu a závazek strany druhé tuto měnu prodat.

G7 – sdružení sedmi nejvyspělejších států světa a to Francie, Itálie, Japonska, Kanada, Německo, Británie a USA.

G77 – skupina G77 je volné sdružení rozvojových států založené v roce 1964. Původně jich bylo 77, nyní se jejich počet blíží 180.

G8 – zahrnuje G7 a Rusko.

GATT 1947 – označuje se tak Všeobecná dohoda o clech a obchodu ve znění z roku 1947 a pozdějších dodatků před ukončením Uruguayského kola.

GATT 1994 – tímto termínem se označuje GATT 1947 spolu s dodatky přijatými v rámci Uruguayského kola. Je jedním z dokumentů v rámci WTO.

GATS – Všeobecná dohoda o obchodu se službami. Jedná se o první mnohostrannou dohodou pokrývající oblast služeb. Sjednána byla v rámci Uruguayského kola. Jejím cílem bylo vytvoření mnohostranného rámce zásad a pravidel pro obchod se službami.

GRULAC – neformální setkání latinskoamerických členů WTO.

GSP systém – systém všeobecných celních preferencí. Politické opatření, v jehož rámci poskytují rozvinuté země či jejich uskupení rozvojovým zemím jednostranně zvýhodněný přístup na vlastní trhy.

Guide – právní návody, ve kterých jsou nastíněny hlavní otázky vznikající při smluvní úpravě určitých vztahů a vysvětlení hlavních způsobů jejich řešení. Pravidelně jsou vytvářeny v rámci velkých mezinárodních organizací.

Hardship – smluvní doložka pokrývající situaci, kdy změněné podmínky učiní plnění nadměrně obtížné.

Hospodářská a sociální rada – orgán Organizace spojených národů, který je odpovědný za koordinaci činností v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, vzdělávací atd.

INCOTERMS 2000 – smluvní doložky. Jednoduché termíny usnadňující kontraktační jednání, zejména je řešena problematika místa dodání, balení zboží, kontroly zboží apod.

Keynesiánství – je ekonomický směr, jehož základy položil britský ekonom John Maynard Keynes, profesor ekonomie na Cambridgeské univerzitě. Ten vyslovil ve své době revoluční názor, že státem neovlivněný trh se nemusí ustálit na rovnovážném bodě, ale může se zastavit v situaci, kdy produkt je nízký a nezaměstnanost naopak vysoká.

Komise pro mezinárodní právo obchodní – viz UNCITRAL.

Komoditní dohody – důležitá součást mezinárodního ekonomického práva např. Mezinárodní dohoda o kávě, Mezinárodní dohoda o kakau, Mezinárodní dohoda o cukru apod.

Konference OSN pro obchod a rozvoj – viz UNCTAD.

Lex mercatoria - (srov. také: právo mezinárodních obchodníků, transnacionální obchodní právo apod.) právo nevznikající prostřednictvím národních legislativ, nýbrž živelně mezi mezinárodními obchodníky, jehož předpokladem je široká autonomie vůle stran, respektování zásady „pacta sunt servanta“ a existence mezinárodní obchodní arbitráže.

Merkantilismus – hospodářská doktrina, jejíž kořeny lze nalézt až ve 14. století. Obsahovala řadu doporučení pro panovníky, mimo jiné i podporu velkých vývozních monopolů, které se podílely na udržení vysokých exportních cen.

Mercosur – je sdružení volného obchodu původně vzniklého mezi státy Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay a Venezuela. Hlavní sídlo organizace je v Montevideu.

Mezinárodní ekonomické právo – systematicky regulované ekonomické vztahy mezi státy s důrazem na multilaterální základ (zahrnuje: úpravu mezinárodního obchodního systému, mezinárodní finanční a měnové právo, mezinárodní právo rozvoje, právo mezinárodních investic)

- Mezinárodní investice – přeshraniční investice s ekonomickým přínosem pro přijímající stát, která je poskytnuta na určitou dobu a investor nese podnikatelské riziko, kdy jeho budoucí odměna závisí na hospodářském výsledku podniku, do něhož investoval.
- Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj – jedna z institucí zastřešených termínem Skupina Světové banky. Poskytuje úvěry a technickou pomoc na rozvoj středně bohatých zemí a úvěruschopných chudších zemí, podporuje vyrovnaný růst mezinárodního obchodu a udržení rovnováhy platebních bilancí povzbuzením mezinárodní investiční činnosti.
- Mezinárodní finanční korporace – jejím cílem je posílení soukromého sektoru v rozvojových státech poskytováním dlouhodobých půjček, záruk atd. podmínkou je členství státu v Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj.
- Mezinárodní měnový fond – organizace přidružená k OSN, jejímž cílem je usnadnění mezinárodní měnové spolupráce, podpora stability směnných kurzů a pomocí půjček podpora států s určitými hospodářskými potížemi.
- Mezinárodní obchodní komora – celosvětová obchodní organizace reprezentující podniky ze všech sektorů a ze všech částí světa (významné např. tvorba doložek INCOTERMS).
- Mezinárodní obchodní zvyklosti – ustálené, známé, rozšířené pravidlo chování s mezinárodním prostorovým prvkem.
- Mezinárodní smlouva – smlouva obsahující subjektivní či objektivní mezinárodní prvek. Mezinárodní smlouva může být pramenem mezinárodního práva soukromého i veřejného v závislosti na subjektech smlouvy.
- Mezinárodní středisko pro řešení sporů z investic – poskytuje prostředí pro řešení sporů mezi investorem a státem (Úmluva o řešení investic mezi státy a občany).
- Monetarismus – ekonomická teorie kladoucí silný důraz na význam peněz, a to i na jejich samoregulační funkci. Zároveň odmítá státní zásahy do ekonomiky. Za nejvýraznější postavu teorie je považován americký ekonom Milton Friedman.
- Montrealský protokol – je prováděcím protokolem Vídeňské úmluvy o ochraně ozónové vrstvy. Přistoupilo k němu přes 180 států světa

a jeho cílem je vyloučení výroby a spotřeby regulovaných látek, které dle vědeckých názorů poškozují ozónovou vrstvu.

NAFTA – severoamerická dohoda o volném obchodu. Jedná se o obchodní dohodu spojující Kanadu, USA a Mexiko s cílem omezit obchodní a celní bariéry a liberalizovat obchod.

Nástroje společné obchodní politiky EU – nástroje sloužící ke kontrole kvantit dovozu a maximalizaci kvantit exportu za dodržení v zásadě shodných podmínek pro všechny osoby podnikající na území EU, realizované však v rámci mezinárodních závazků, i přijatých v rámci WTO.

OECD – organizace pro hospodářský rozvoj a spolupráci. OECD vznikla v roce 1961 přeměnou z Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, která byla původně zřízena roku 1948 k zajištění poválečného Marshallova plánu. Jejím cílem je podpora ekonomického růstu, zaměstnanosti a životní úrovně v členských státech, přispět k rozvoji ekonomiky ve světě, k rozvoji mezinárodního obchodu.

Obchodní podmínky – předem zpracované, písemné, standardizované texty termínů, obsahující zpravidla údaje o jakosti, záručních lhůtách, odpovědnosti, přechodu vlastnického práva a nebezpečí, platební údaje, rozhodčí klauzuli, určení rozhodného práva apod.

Praktiky stran – představují personálně, časově i věcně shodné pravidlo chování vytvořené a platící mezi konkrétními stranami pocházející z jejich vzájemného opakujících ho se chování (jednání, udržení se).

Quad – neformální seskupení ministrů obchodu Evropské Komise, USA, Japonska a Kanady. První setkání proběhlo během summitu G7 v červenci roku 1981.

SACU – jihoafrická celní unie. Hraje významnou roli v hospodářské spolupráci zemí jižní Afriky. Součástí sdružení jsou Botswana, Lesotho, Namibie, Jihoafrická republika a Svazisko.

Soft law – právo vytvářené zejména na úrovni mezinárodních organizací, např. etické kodexy apod.

Teorie komparativních výhod – Teorie připouštějící, že směna mezi zeměmi se může rozvíjet, i když absolutní výhody výroby všeho zboží jsou jen na straně jedné země, pokud se každá z nich specializuje na

výrobu toho statku, který je pro ni relativně levnější. Jde o základ politiky liberální ho obchodu.

TRIPS – Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví. Jde o jednu ze tří stěžejních dohod WTO. V rámci světové regulace obchodu s právy k duševnímu vlastnictví koexistuje s dohodami v rámci WIPO.

UNCITRAL – Komise pro mezinárodní právo obchodní sídlící ve Vídni, zabývající se přípravou vzorových zákonů, příruček a návodů pro uzavírání obchodních transakcí. Zabývá se harmonizací a unifikací práva.

UNCTAD – Konference OSN pro obchod a rozvoj, zaměřuje se zejména na politická řešení otázek obchodu k rozvojovým zemím, mj. tzv. komoditní dohody (o kávě – ICO, cukru – ISA/ISO, apod.)

UNDP – rozvojový program OSN. Jedná se o speciální organizaci vytvořenou v roce 1966. Zabývá se řízením a koordinací rozvojových projektů a poskytování technické pomoci.

UNIDO – organizace OSN pro průmyslový rozvoj. Byla založena roku 1967 jako součást Sekretariátu OSN. Jejím sídlem je Vídeň. Cílem této organizace je zlepšování průmyslového rozvoje v rozvojových i vyspělých zemích.

UNILEX – Systém shromažďující rozhodovací praxi soudů a rozhodčích institucí aplikujících Vídeňskou úmluvu o mezinárodní koupi zboží.

WCO – Světová celní organizace. Organizace se sídlem v Bruselu, která má za cíl zjednodušovat a zefektivňovat celní procedury.

WIPO – světová organizace duševního vlastnictví. Tato organizace je součástí OSN založená v roce 1967. Jejím úkolem je provádět dozor oblasti ochrany autorských práv. Jejím sídlem je Ženeva a v současnosti sdružuje 184 států.

WTO – Světová obchodní organizace. Vznikla v rámci Uruguayského kola na základě Dohody o vytvoření WTO (1. 1. 1995).

Zásady mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT – Vytvořeny Mezinárodním ústavem pro sjednocení soukromého práva v Římě, což je nezávislá mezivládní organizace, čímž tyto Zásady řadí do skupiny lex mercatoria. Jde o ucelený soubor zásad mezinárodních obchodních

smluv, který obsahuje obecná pravidla pro použití regulaci smluv v této oblasti.

Zóna volného obchodu – cla a jiná opatření omezující obchod mezi zeměmi unie jsou odstraněny.

PRÁVO SVĚTOVÉ OBCHODNÍ ORGANIZACE A DALŠÍ KAPITOLY Z MEZINÁRODNÍHO EKONOMICKÉHO PRÁVA

**prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.,
JUDr. Kateřina Říhová, JUDr. Jan Havlíček,
JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D., Mgr. Tereza Kyselovská,
JUDr. Klára Svobodová, JUDr. Dana Šramková, Ph.D.,
Mgr. Tomáš Rozehnal, Mgr. Tereza Vojtová**

Vydala Masarykova univerzita roku 2012
Edice učebnic PrF MU č. 485

Ediční rada: J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,
N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

Tisk: Tiskárna Helbich, Valchařská 36, 614 00 Brno

2. dotisk 1. vydání, 2012

ISBN 978-80-210-5154-6